

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΑΥΤΙΛΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

«ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ»

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΔΡ. ΠΕΤΡΟΣ ΣΙΟΥΣΙΟΥΡΑΣ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΤΛΙΔΑΣ (Α.Μ. 221/ 08/ 036)

ΧΙΟΣ, 2014

Στην οικογένειά μου,

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1.1. Σκοπός και στόχοι της εργασίας	1
1.2. Μεθοδολογία εργασίας	1
2. ΚΕΜΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΤΑΤΟΥΡΚΙΣΜΟΣ	2
2. ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ	8
2.1. Η γεωπολιτική στρατηγική της Τουρκίας	8
2.2. Εξωτερική πολιτική	10
3. ΧΑΡΤΗΣ ΓΡΑΦΕΙΩΝ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΙΤΚΑ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ	19
4. ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ	26
4.1. Ελληνοτουρκικές σχέσεις	26
4.2. Θαλάσσιος χώρος της Τουρκίας	28
4.3. Το πρόγραμμα GAP	31
5. ΤΑ ΣΤΕΝΑ, ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΔΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΑΣΙΑΣ	33
6. ΙΜΙΑ, ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ Η.Π.Α.	39
6.1. Ίμια, κερδισμένοι και χαμένοι	39
6.2. Τουρκία και Η.Π.Α.	41
7. ΚΥΠΡΟΣ	42
8. ΠΕΡΣΙΚΟΣ ΚΟΛΠΟΣ ΚΑΙ ΛΕΚΑΝΗ ΤΗΣ ΙΝΔΙΑΣ	48
9. Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	52
9.1. Γενικά στοιχεία	52
9.2. Εξέλιξη και ανάλυση βασικών μακροοικονομικών μεγεθών	55
9.2.1. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) – Σύνθεση	55
9.2.2. Πληθωρισμός	57
9.2.3. Αγορά εργασίας	58
9.2.4. Εξωτερικό Εμπόριο Τουρκίας	58
9.2.5. Κρατικός προϋπολογισμός	63
9.3. Οικονομικό και επιχειρηματικό περιβάλλον	63
9.4. Τραπεζικός τομέας	64
9.5. Υποδομές – μεταφορές – κατασκευές	65
9.5.1. Σιδηροδρομικό δίκτυο	67
9.5.2. Κατασκευή λιμένων/ μαρινών	68
9.6. Συναλλαγματικές ισοτιμίες	69

10. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ	70
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	74

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη	54
Πίνακας 2. Βασικοί δείκτες αγοράς εργασίας στην Τουρκία	58
Πίνακας 3. Εξαγωγικοί εταίροι της Τουρκίας (2012).....	61
Πίνακας 4. Κυριότεροι εισαγωγικοί εταίροι.....	62

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1. Πορεία πληθωρισμού την τελευταία δεκαετία.....	53
Γράφημα 2. Διαχρονική εξέλιξη πληθωρισμού	57
Γράφημα 3. Εξαγωγές και εισαγωγές	59
Γράφημα 4. Εξέλιξη εξωτερικού εμπορίου Τουρκίας την τελευταία 30ετία (εκατ.δολ.).....	59
Γράφημα 5. Εξέλιξη Εμπορικού Ισοζυγίου Τουρκίας την τελευταία 5ετία (σε δισ δολ.).....	60
Γράφημα 6. 5 Κυριότεροι εξαγωγικοί εταίροι (δισ.δολάρια)	61
Γράφημα 7. Κύριες εισαγωγές σε προϊόντα.....	62
Γράφημα 8. 5 Κυριότεροι εισαγωγικοί εταίροι (δισ.δολάρια).....	63
Γράφημα 9. Αριθμός πωληθεισών κατοικιών (σε χιλιάδες).....	66
Γράφημα 10. Διαχρονική εξέλιξη αδειών ανοικοδόμησης και κατασκευής κτιρίων.....	67

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Σκοπός και στόχοι της εργασίας

Σκοπός της εργασίας είναι να αναδείξει την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας καθώς και την οικονομίας της, την τελευταία δεκαετία. Κυρίαρχος της εξωτερικής πολιτικής και διπλωματίας είναι ο Αχμέτ Νταβούτογλου, νυν υπουργός εξωτερικών. Συνεπώς, η παρουσίαση και ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας βασίστηκε κατά κύριο λόγο στις δηλώσεις που έχει πραγματοποιήσει ο Αχμέτ Νταβούτογλου καθώς και στο βιβλίο που έχει συγγράψει.

1.2. Μεθοδολογία εργασίας

Για να εκπληρωθεί ο σκοπός της εργασίας χρησιμοποιήθηκε η δευτερογενής έρευνα. Συγκεκριμένα, συγκεντρώθηκε μία πληθώρα βιβλίων, αρθρογραφία και πρακτικών συνεδρίων.

2. ΚΕΜΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΤΑΤΟΥΡΚΙΣΜΟΣ

Η Τουρκία είναι ένα κράτος που ιδρύθηκε στο πλαίσιο των κατευθυντήριων οδηγιών του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ και είναι πλήρως ταυτισμένο με τον κεμαλισμό. Εκτός από ιδρυτής της Τουρκικής Δημοκρατίας, ο Ατατούρκ διαχειρίστηκε τη διαδικασία συγκρότησης του τουρκικού έθνους μεταφέροντας σε μεγάλο μέρος των πολιτών τη δική του αντίληψη για τον πολιτισμό. Ο κεμαλισμός ως ηγεμονική ιδεολογία είναι η βούληση για πολιτισμό, η οποία στρέφεται κατά του οθωμανοϊσλαμικού παρελθόντος και επιχειρεί μέσα από τη συναίνεσή και την επιβολή να μεταμορφώσει την κοινωνία¹.

Από το 1923 και μετά, η ιδεολογία του κεμαλισμού διαμορφώθηκε ποικιλοτρόπως, με αποτέλεσμα να υποστεί αρκετές διαφοροποιήσεις. Το διάστημα 1923-1933 ήταν η περίοδος της επιστημολογίας και ανεξαρτητοποίησης, ενώ το διάστημα 1933-1950 θεωρείται ως η περίοδος της ιδεολογίας και του δόγματος. Τονίζεται ότι τις περιόδους αυτές ο κεμαλισμός υπέστη επιδράσεις από την κυρίαρχη τότε ιδεολογία του φασισμού. Μετά το 1950, ο κεμαλισμός διαπλάσθηκε εκ νέου, καθοδηγούμενος κατά βάση από τους στρατιωτικούς μέσω των στρατιωτικών πραξικοπημάτων τα οποία είχαν λάβει χώρα. Από τις διεργασίες αυτές προέκυψαν τέσσερα είδη κεμαλισμού. Της περιόδου 1933-1960, της περιόδου 1960-1980, της περιόδου 1980-1998 και της περιόδου μετά το 1998. Το κοινό τους σημείο είναι ότι όλοι τους αναφέρονται στην πρόοδο, ενοχλούνται από τον εκδημοκρατισμό και πολιτικό εκσυγχρονισμό και αποτελούν ένα μέσο διαφύλαξης της τάξης του κράτους.

Ο κεμαλισμός δεν αποτελεί μία κοινωνική και πολιτική θεωρία, αλλά ένα σχέδιο ίδρυσης κράτους και συγκεκριμένα το εθνικιστικό και ρατσιστικό μοντέλο του κράτους-έθνους (*ulus-devlet ή milli devlet*)². Κατά την τουρκική αντίληψη το κράτος (*devlet*) συνιστά μία πολιτική και γεωπολιτική οντότητα, ενώ το έθνος (*ulus ή milli*) συνιστά μία πολιτιστική ή και εθνική οντότητα, η οποία αποτελείται μόνο από Τούρκους μεταξύ των οποίων και τα άτομα που έχουν εκτουρκισθεί. Επομένως η έννοια του κράτους-έθνους αποτελεί μία μορφή κράτους, η οποία έχει άμεση σχέση με την υπηκοότητα, την αγάπη για το έθνος και τον πολιτισμό εντός μίας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής. Το τουρκικό πολιτικο-στρατιωτικό κατεστημένο δίδει μεγάλη σημασία στην παραπάνω αρχή και τη θεωρεί ως μία

¹ Κεμαλισμός, ΚΙΖΙΛΓΙΟΥΡΕΚ, Ελληνικά Γράμματα, 2008

² http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/12376210_p.asp

απαραβίαστη κληρονομιά του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ, δεδομένου ότι αυτή περιλαμβάνεται στο άρθρο 3 του Συντάγματος όπου αναφέρεται το εξής: «Το κράτος της Τουρκίας αποτελεί ένα αδιάσπαστο σύνολο του κράτους και του έθνους, του οποίου η γλώσσα είναι η Τουρκική»³.

Είναι αξιοσημείωτο πάντως ότι η τουρκική κοινωνία προβληματίζεται για τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των όρων «κεμαλισμός» και «ατατουρκισμός». Την καλύτερη ενδεχομένως απάντηση στον προβληματισμό αυτό έδωσε ο Τούρκος δημοσιογράφος Emre Akoz σε άρθρο του στην εφημερίδα Sabah⁴, στις 25-11-2009:

Ο κεμαλισμός (Kemalizm) αποτελεί ένα ιδεολογικό ρεύμα, ενώ ο ατατουρκισμός αποτελεί ένα κεμαλικό σύστημα σκέψης (Ataturkçü Düşünce Sistemi/ ADS), το οποίο δεν αποτελεί ιδεολογία αλλά μία οπτική γωνία ή μία άποψη θεώρησης των πραγμάτων.

Ποιος όρος είναι παλαιότερος; Ο κεμαλισμός ή ο ατατουρκισμός; Φυσικά ο κεμαλισμός. Στον Μουσταφά Κεμάλ δόθηκε το επίθετο Ατατούρκ στις 24-11-1934. Ως εκ τούτου διαπιστώνεται ότι ο κεμαλισμός υπήρχε πριν ακόμη δοθεί στον Μουσταφά Κεμάλ το επίθετο Ατατούρκ. Στις αρχές του 1930 υπήρχε ο Λενινισμός, ο Μαρξισμός και ο Κεμαλισμός, ο οποίος αρχικά ονομαζόταν Kamalizm (Καμαλισμός)⁵. Μετά το θάνατο του Ατατούρκ, ο κεμαλισμός διαμορφώθηκε σε ιδεολογία που εκπροσωπεί το αυταρχικό κράτος στο επίκεντρο του οποίου βρίσκεται ο στρατός. Τα κύρια χαρακτηριστικά της ιδεολογίας αυτής είναι η σκληρότητα, η βιαιότητα, η οξύτητα και η αστυνομοκρατία. Ο κεμαλισμός είναι «πραξικοπηματίας» και ως εκ τούτου τα πολιτικά κόμματα που υποστηρίζουν το κεμαλικό σύστημα έρχονται σε αντίθεση με τη δημοκρατία. Την εποχή της φιλελευθεροποίησης της οικονομίας, ο ατατουρκισμός αποτελεί πιο ήπια μορφή του κεμαλισμού και εγκρίνει τη δημοκρατία, όταν όμως απειλείται από διάφορες καταστάσεις τότε ολισθαίνει προς τον κεμαλισμό. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα του κεμαλισμού θεωρείται το πρώτο πραξικόπημα στην ιστορία της Τουρκικής Δημοκρατίας της 27-5-1960, με αποτέλεσμα την ανατροπή του προέδρου της Δημοκρατίας Celal Bayar και του πρωθυπουργού Adnan

³ www.zaman.com.tr/yazdir.do?haberno=885069,www.anayasagen.tr/uniterJitm
www.sabah.com.tr/Yazarlar/kahraman/2009/11/09/kemalizm_ve_modemlesme:

Κεμαλισμός και εκσυγχρονισμός

www.sabah.com.tr/Yazarlar/kahraman/2009/11/13/kemalizm_ve_ideoloji: Κεμαλισμός και ιδεολογία
www.sabah.com.tr/Yazarlar/kahraman/2009/11/13/kemalizm_ve_demokrazi: Κεμαλισμός και δημοκρατία

⁴ www.sabah.com.tr/Yazarlar/akoz/2009/11/25/kemalizm_ile_ataturkculuk_arasmdaki_fark: «Kemalizm ile Atattirkguluk arasindakifark (Η διαφορά μεταξύ κεμαλισμού και ατατονρησμον)»

⁵ Προέρχεται από την τουρκική λέξη kamali: χατζαροφόρος

Menderes, ενώ ως χαρακτηριστικό παράδειγμα του ατατουρκισμού θεωρείται η ανατροπή της κυβέρνησης συνασπισμού Erbakan-Oilier με το «βελούδινο πραξικόπημα» στις 28-2-1997.

Μετά τη γνωστοποίηση των παραπάνω και μέσα στο σκιάδες και διαχρονικό πλαίσιο που κινείται το βαθύ στρατιωτικό κατεστημένο της Τουρκίας, κρίνεται σκόπιμο να παρουσιασθούν επίσης τα σχέδια ανατροπής της κυβέρνησης Ερντογάν από την οργάνωση Ergenekon και τα οποία άρχισαν να αποκαλύπτονται τον Ιούνιο του 2007. Το σχέδιο με κωδική ονομασία Sarikiz (Ξανθούλα) είχε συνταχθεί από τους ακόλουθους αρχηγούς της περιόδου 2003-2004: Αρχηγό Στρατοχωροφυλακής στρατηγό Sener Eruygur, αρχηγό Χερσαίων Δυνάμεων στρατηγό Aytay Yalman, αρχηγό Ναυτικών Δυνάμεων ναύαρχο Ozden Omek και αρχηγό Αεροπορικών Δυνάμεων πτέραρχο Ibrahim Firtina. Επίσης, τα σχέδια με κωδικές ονομασίες Ayisigi (Φεγγαρόφωτο), Yakamoz (Φωσφορισμός) και Eldiven (Γάντι) αποτελούσαν τμήματα του σχεδίου Sankiz (Ξανθούλα) και αφορούσαν τα μεν δύο πρώτα στις ενέργειες κατά τη διεξαγωγή του πραξικοπήματος, ενώ το τρίτο στις ενέργειες μετά το πραξικόπημα. Είναι ενδεικτικό ότι μεταξύ των κατηγορουμένων, εκτός των στρατιωτικών, υπάρχουν στελέχη της MIT, δημοσιογράφοι, καθηγητές πανεπιστημίου, δικηγόροι, πρόεδροι εμπορικών επιμελητηρίων, συνδικαλιστές κ.λπ. Οι βασικές κινήσεις των πραξικοπηματιών θα επικεντρωνόταν στις ακόλουθες ενέργειες:

- ✚ Θα έστελναν επιστολή στον τότε αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Ενόπλων Δυνάμεων στρατηγό Hilmi Ozkok, η οποία θα συντασσόταν από τους εν ενεργεία στρατιωτικούς και θα του ζητούσαν να παραιτηθεί, δεδομένου ότι ήταν αντίθετος με αντιδημοκρατικές στάσεις και συμπεριφορές.
- ✚ Θα έστελναν πλαστές επιστολές εξ ονόματος των νέων αξιωματικών στους απόστρατους ανώτατους αξιωματικούς και θα ζητούσαν την υποστήριξή τους για την προετοιμασία του πραξικοπήματος.
- ✚ Θα καλούσαν τους ιδιοκτήτες των εθνικών εφημερίδων και των τηλεοπτικών σταθμών και θα τους ζητούσαν να δημοσιεύσουν άρθρα εναντίον της κυβέρνησης που ήταν στην εξουσία και παράλληλα να κοινοποιούν στην κοινή γνώμη με σκληρά μηνύματα τις απόψεις των στρατιωτικών για την κυβέρνηση.
- ✚ Με τις οδηγίες των δημοσιογράφων ilhan Selcuk (ηγετικό στέλεχος της Ergenekon) και Mustafa Balbay (μέλος της Ergenekon) θα συντάσσονταν οι τίτλοι των ειδήσεων

και θα δημοσιεύονταν στην εφημερίδα Cumhuriyet, η οποία είχε ταχθεί στο πλευρό των πραξικοπηματιών.

- ✚ Είχαν επαφές με μερικούς πρυτάνεις πανεπιστημίων και τους ζήτησαν να ταχθούν ενάντια στην τότε κυβέρνηση, να προβούν σε σκληρές δηλώσεις και παράλληλα να ωθήσουν τους φοιτητές σε διαδηλώσεις και ταραχές. Την οργάνωση των διαδηλώσεων θα αναλάμβαναν ο τότε πρόεδρος του Ανώτατου Εκπαιδευτικού Συμβουλίου Kemal Giiriz μαζί με τον πρύτανη Kemal Alemdaroglu, οι οποίοι αποτελούσαν και ηγετικά στελέχη της Ergenekon. Αποφασίσθηκε μάλιστα κατά τις διαδηλώσεις να διανεμηθούν πανό που θα έγραφαν: Ordu goreve (Ο στρατός επί το έργον).
- ✚ Στις συσκέψεις συμμετείχε ο συνδικαλιστής Mustafa Ozbek, από τον οποίο ζητήθηκε να προβεί σε δηλώσεις εναντίον της κυβέρνησης.
- ✚ Ανατέθηκε στα μέλη της οργάνωσης Levent Ersoz, Hasan Atilla Ugur και Ismail Yildiz να μεσολαβήσουν, προκειμένου να εντοπισθούν βουλευτές οι οποίοι θα ήταν διατεθειμένοι να αποχωρήσουν από το κόμμα AKP του Ερντογάν, με αποτέλεσμα να υπάρξει ακυβερνησία και χάος στη χώρα. Παράλληλα οι προαναφερόμενοι θα είχαν επαφές και με τους αρχηγούς μερικών πολιτικών κομμάτων.
- ✚ Στο φακέλωμα σχετικά με τις πολιτικές απόψεις και την προσωπική ζωή υπουργών, βουλευτών, στρατιωτικών και υψηλόβαθμων κρατικών λειτουργών. Όσον αφορά στην προσωπική ζωή υψηλόβαθμων στρατιωτικών, είχαν επιστρατευθεί γυναίκες (μεταξύ αυτών και γυναίκες που υπηρετούν ως πολιτικό προσωπικό στη Διοίκηση Ναυτικών Δυνάμεων), οι οποίες μέσω της εκπόρνευσής τους αποτελούσαν ένα σημαντικό μέσο ελέγχου και εκβιασμού. Παράλληλα οι γυναίκες αυτές είχαν ως επιπρόσθετη αποστολή τη στρατολόγηση νέων μελών στην οργάνωση Ergenekon⁶.
- ✚ Στην αντικατάσταση του αρχηγού της Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (MIT) και των υψηλόβαθμων στελεχών των φορέων και οργανισμών της αμυντικής βιομηχανίας.
- ✚ Στην απόφαση να οδηγήσουν την πολιτική για το κυπριακό σε αδιέξοδο, προκειμένου να καταδείξουν στην κοινή γνώμη ότι η πολιτική αστάθεια που υπάρχει στην Τουρκία έχει οδηγήσει την εξωτερική πολιτική σε δεινή θέση. Παράλληλα είχε ανατεθεί στον

⁶ www.bugun.com.tr/haber-detay/84960-ergenekon-un-fiihus-cetesi-gundem-haberi.aspx

τότε αρχηγό στρατοχωροφυλακής στρατηγό Sener Erugur να καλέσει τον Τούρκο πρέσβη από την Κύπρο και να του δώσει σχετικές οδηγίες.

- ✚ Με τη συνδρομή του προέδρου του Εμπορικού Επιμελητηρίου Άγκυρας Sinan Aygün, που ήταν μέλος της Ergenekon, θα κινητοποιούνταν όλα τα επιμελητήρια. Επίσης ο Aygün θα πραγματοποιούσε επισκέψεις στους αρχηγούς των Γενικών Επιτελείων και θα προέβαινε σε δηλώσεις με τις οποίες θα καλούσε τις ένοπλες δυνάμεις να επέμβουν και να κάνουν πραξικόπημα.
- ✚ Κατά τη διεξαγωγή των τελετών έναρξης της εκπαιδευτικής περιόδου ή απονομής των πτυχίων στους αποφοίτους στρατιωτικών σχολών όλοι οι αρχηγοί θα προέβαιναν σε σκληρές δηλώσεις.
- ✚ Η *Cumhuriyet Qalisma Grubu (CQG)* (Ομάδα Εργασίας για τη Δημοκρατία) θα δημιουργούσε την ιστοσελίδα στο internet με τίτλο: *vatansever.info*. Η παραπάνω ιστοσελίδα θα δημιουργείτο στο εξωτερικό από άτομα με πλαστά στοιχεία και θα δημοσίευε ειδήσεις και άρθρα, ώστε η κοινή γνώμη να διατίθεται αρνητικά στην κυβέρνηση.
- ✚ Ο İlhan Selguk, ο Mustafa Balbay, ο Levent Ersoz και ο Hasan Atilla Ugur πραγματοποίησαν πολλές μυστικές συναντήσεις με τον τότε αρχηγό της στρατόχωροφυλακής στρατηγό Sener Erugur και εξέτασαν το πλαίσιο των ενεργειών τους.
- ✚ Ιδρύθηκε η οργάνωση *Ulusal Birlik Hareketi* (Εθνική Κίνηση Ενότητας) και αποφασίσθηκε μέσω αυτής να κινητοποιούνται όλες οι υπάρχουσες οργανώσεις και σύλλογοι της Τουρκίας.
- ✚ Επίσης, από την ανακριτική διαδικασία προέκυψε ότι εκτός από τα παραπάνω σχέδια, κάθε αρχηγείο των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων είχε προβεί στους ακόλουθους επί μέρους σχεδιασμούς, προκειμένου να αποσταθεροποιηθεί η χώρα και να ανατραπεί η κυβέρνηση του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν.
- ✚ Στο Γενικό Επιτελείο Ενόπλων Δυνάμεων είχε συνταχθεί σχέδιο ψυχολογικών επιχειρήσεων, βάσει του οποίου θα διοχετεύονταν στη δημοσιότητα ψευδείς ειδήσεις, των οποίων η απήχηση στην κοινή γνώμη είχε εκ των προτέρων αναλυθεί από ειδικούς επιστήμονες, προκειμένου να στοχοποιηθούν οι εχθρικές προς την Ergenekon πολιτικές, θρησκευτικές και πολιτιστικές οργανώσεις.

- ✚ Αξιωματικοί της Διοίκησης Ναυτικών Δυνάμεων είχαν συντάξει το σχέδιο *KafesEylem Plant* (Σχέδιο Δράσης Κλωβός) το οποίο προέβλεπε τη δολοφονία του αρχηγού της Διοίκησης Ναυτικών Δυνάμεων, του αρχηγού Στόλου και μη μουσουλμάνων της Τουρκίας και επίρριψη της ευθύνης στους ισλαμιστές.
- ✚ Αξιωματικοί της Διοίκησης Αεροπορικών Δυνάμεων είχαν σχεδιάσει να παρέμβουν εναντίον ατόμων που ήταν αντίθετα με τον ιμπεριαλισμό και τον κοσμικό χαρακτήρα της Τουρκικής Δημοκρατίας.

Κατά τη διάρκεια σεμιναρίου που πραγματοποιήθηκε από 5 έως 7 Μαρτίου 2003 στο στρατόπεδο Selimiye της Κωνσταντινούπολης παρουσιάσθηκε το σχέδιο Επιχειρήσεων Ασφαλείας της 1ης Στρατιάς, με την κωδική ονομασία *Balyoz* (Βαριοπούλα). Στο σεμινάριο συμμετείχαν ο διοικητής, ο επιτελάρχης και ο διευθυντής της Διεύθυνσης Επιχειρήσεων της 1ης Στρατιάς, ο υποδιοικητής και ο επιτελάρχης των Ακαδημιών Πολέμου, ο διοικητής της Ακαδημίας Ενόπλων Δυνάμεων, καθώς επίσης και όλοι οι διοικητές των σωμάτων στρατού, μεραρχιών και ταξιαρχιών της 1ης Στρατιάς. Ο βασικός σκοπός του σχεδίου, όπως αυτός αναγράφεται στο τουρκικό έγγραφο, είναι η διαφύλαξη της ακεραιότητας της χώρας, η εξασφάλιση της εθνικής ενότητας-ομοψυχίας, η αποτροπή εμφύλιου πολέμου, η εκ νέου εγκαθίδρυση της κρατικής οντότητας-εξουσίας, καθώς επίσης και η εξάλειψη όλων εκείνων των παραγόντων που θέτουν σε κίνδυνο το κοσμικό και δημοκρατικό καθεστώς. Στην πραγματικότητα όμως το σχέδιο *Balyoz* είχε σαν στόχο την ανατροπή της κυβέρνησης του Ερντογάν με παράλληλη δημιουργία ελληνοτουρκικής κρίσης χαμηλής έντασης προκειμένου να σφυρηλατηθεί στο τουρκικό λαό το αίσθημα της εθνικής ενότητας. Πρέπει να σημειωθεί ότι το τουρκικό Γενικό Επιτελείο Ενόπλων Δυνάμεων με την υπ. αριθ. BN-09/10/21-1-2010 ανακοίνωσή του, εμμέσως, παραδέχθηκε την διενέργεια του συγκεκριμένου σεμιναρίου χωρίς όμως να αναφερθεί στο σχέδιο *Balyoz*. Ωστόσο, στις 1-2-2010 η εφημερίδα *Zaman* αποκάλυψε ότι ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Ενόπλων Δυνάμεων στρατηγός Hilmi Ozkok της περιόδου 2002-2006 αγνοούσε την ύπαρξη του σχεδίου *Balyoz*, σύμφωνα με δήλωση του ίδιου.

2. ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

2.1. Η γεωπολιτική στρατηγική της Τουρκίας

Η Τουρκία, η οποία κληρονόμησε την Οθωμανική Αυτοκρατορία, σε κάθε προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της αξίας της και ειδικά μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, έθετε πάντα ως σημείο αναφοράς το ιστορικό και γεωγραφικό της βάθος. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου οι έννοιες οικονομικο-πολιτικός, γεωπολιτικός⁷, γεωπολιτιστικός⁸, γεω-οικονομικός⁹ και γεωστρατηγικός¹⁰ άρχισαν να χρησιμοποιούνται πολύ συχνά, με αποτέλεσμα να καταλήξουν να θεωρούνται ως παράμετροι ισχύος ενός κράτους¹¹. Η Τουρκία αντιλήφθηκε έγκαιρα ότι η πλήρης προσαρμογή της πολιτικής της σ' αυτές τις παραμέτρους ισχύος θα την καταστήσει μία περιφερειακή δύναμη και ως εκ τούτου δίδει μεγάλη βαρύτητα στην υλοποίηση αυτού του στόχου. Οι κύριοι παράγοντες που προσδιορίζουν τη γεωπολιτική και γεωστρατηγική παράμετρο ισχύος, στην εκμετάλλευση των οποίων η Τουρκία εξαντλεί ένα μεγάλο μέρος της ενεργητικότητάς της, είναι η γεωγραφική θέση της χώρας, τα πολιτικά-οικονομικά-κοινωνικά της δεδομένα, η στρατιωτική της ισχύς και η παρουσία της στο διεθνές περιβάλλον.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία πολύ σημαντική αλλαγή στην τουρκική εξωτερική πολιτική. Κύριο στοιχείο αυτής της αλλαγής είναι ότι η Τουρκία αποφάσισε να παραιτηθεί από την αντίληψη της διαχείρισης των κρίσεων που δημιουργούνται και επικέντρωσε την πολιτική της στο όραμα. Ο πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας και ο Τούρκος πρωθυπουργός αναφέρονται συχνά στο τουρκικό όραμα. Για τη Μέση Ανατολή υπάρχει όραμα. Για τον Καύκασο υπάρχει όραμα. Για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις σχέσεις

⁷ Γεωπολιτική είναι η επιστήμη, η οποία μελετά, αναλύει και ερμηνεύει την αλληλεξάρτηση του γεωγραφικού χώρου με τις ανθρώπινες δραστηριότητες και την πολιτισμική σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον, με σκοπό την αξιοποίηση και την αύξηση της ισχύος (οικονομικής-στρατιωτικής) στο παρόν και στο μέλλον.

⁸ Η γεωπολιτιστική μελετά και αξιολογεί τις σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ ενός συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου και των πολιτιστικών στοιχείων - πολιτιστικού περιβάλλοντος που υπάρχουν στον χώρο αυτό.

⁹ Η γεωοικονομία μελετά τα γεωοικονομικά δεδομένα μίας γεωγραφικής περιοχής ή σε διεθνή κλίμακα, τα οποία σχετίζονται με τις οικονομικές δραστηριότητες ως προς το γεωγραφικό περιβάλλον, με σκοπό την αξιοποίησή τους.

¹⁰ Η γεωστρατηγική μελετά τους συσχετισμούς δυνάμεων σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο και συνδέεται με την έννοια της πολιτικής ισχύος. Συγκεκριμένα, η γεωστρατηγική αναφέρεται στην πολιτική που έχει ως αντικείμενο μελέτης γεωγραφικές περιοχές, οι οποίες ενδιαφέρουν ένα συγκεκριμένο κράτος και επηρεάζουν την ασφάλειά του και τα εθνικά του συμφέροντα.

¹¹ AHMET DAVUTOGLU: *Stratejik Dmnlk-Turkiye'nin Uluslararası Konumu*, Σελ. 16-17

με την Ευρώπη υπάρχει όραμα. Η Τουρκία πλέον θεωρεί ότι είναι μία χώρα που εγκαθιδρύει την τάξη στον περίγυρό της και η οποία μπορεί να παρεμβαίνει δραστικά.

Ως διαμορφωτής αυτής της νέας αντίληψης θεωρείται ο νυν υπουργός Εξωτερικών Αχμέτ Νταβούτογλου¹², ο οποίος προφανώς έπεισε την τουρκική κυβέρνηση και το στρατιωτικό κατεστημένο ότι το συμφέρον της Τουρκίας επιτάσσει τη δημιουργία ενός νεοοθωμανικού προφίλ. Το προφίλ αυτό, προφανώς, ικανοποιεί εν μέρει την αναζήτηση ταυτότητας των Τούρκων του 21ου αιώνα, εντός ενός συνεχώς μεταβαλλόμενου περιφερειακού και παγκόσμιου περιβάλλοντος και στηρίζεται στις ακόλουθες αρχές¹³:

- ✚ Υποστήριξη της ιδεολογίας του παντουρκισμού. Σημειώνεται ότι αρκετά στοιχεία αυτού ενσωματώθηκαν στον τουρκικό εθνικισμό του Κεμάλ Ατατούρκ κατά την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας¹⁴.
- ✚ Ανάληψη ηγετικού ρόλου σε περιφερειακό επίπεδο.
- ✚ Ανάληψη διαμεσολαβητικού ρόλου στον χώρο της Μέσης Ανατολής και γενικότερα στο σύνολο του ισλαμικού κόσμου.
- ✚ Επίλυση διμερών προβλημάτων με γειτονικές χώρες, ειδικά όσων αυξάνουν το γόητρο και προωθούν τα συμφέροντα της Τουρκίας.
- ✚ Εκμετάλλευση της γεωστρατηγικής θέσης της Τουρκίας ως ενεργειακής πύλης προς τη Δύση.

Είναι χαρακτηριστικό ότι, σύμφωνα με άρθρο του Τούρκου δημοσιογράφου Αννί Οζγυρελ στην εφημερίδα Radikal της 29-11-2009, η ιδέα συνέχισης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τη μορφή του νεο-οθωμανισμού έχει τις ρίζες της πριν τον Πρώτο

¹² Ο Αχμέτ Νταβούτογλου γεννήθηκε το 1952 στην Taskent/ Konya (Ικόνιο) της Τουρκίας. Αφού ολοκλήρωσε τις σπουδές του στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση στο Λύκειο Αρρένων της Κωνσταντινούπολης (Διεθνές Γερμανικό Σχολείο), φοίτησε στο Τμήμα Πολιτικών και Οικονομικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Βοσπόρου. Μετά την αποφοίτησή του πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στη Δημόσια Διοίκηση και στις Διεθνείς Σχέσεις στο ίδιο πανεπιστήμιο. Από το 1993 έως το 1999 εργάστηκε στο Πανεπιστήμιο του Μαρμαρά όπου και έγινε τακτικός καθηγητής. Διετέλεσε πρόεδρος του Τμήματος Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο Beykent της Κωνσταντινούπολης και δίδαξε ως αναπληρωτής καθηγητής στο Ισλαμικό Πανεπιστήμιο της Μαλαισίας. Στις 18-1-2003 σύμφωνα με απόφαση του προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας και του πρωθυπουργού του απονεμήθηκε ο τίτλος του πρέσβη. Ο πολιτικός επιστήμονας, ακαδημαϊκός και πρέσβης Αχμέτ Νταβούτογλου διετέλεσε για επτά χρόνια προσωπικός σύμβουλος του Τούρκου πρωθυπουργού Ερντογάν σε θέματα εξωτερικής πολιτικής. Στο ανασχηματισμό όμως της κυβέρνησης του κόμματος AKP την 1-5-2009, ο Ερντογάν του ανέθεσε τα καθήκοντα του υπουργού εξωτερικών.

¹³ Εφαρμογή τον νεο-οθωμανισμό στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας, ταξίαρχος ε.α. ΠΑ Βασίλειος Γιαννακόπουλος, www.geostxategy.gr

¹⁴ Παντουρκισμός-Το Δόγμα τον Τονρκικον Επεκτατισμού, Jakob M. Landau, Αθήνα, 1986, «Η ιδεολογία του παντουρκισμού αποβλέπει στη δημιουργία ενός ενιαίου και πανίσχυρου κράτους, που θα ξεπερνά τα σύνορα της Τουρκικής Δημοκρατίας και θα βυθίζεται στα μουσουλμανικά εδάφη της Σο-βιετικής Ένωσης, συνενώνοντας όλους τους λαούς που ομιλούν την τουρκική γλώσσα».

Παγκόσμιο Πόλεμο, δεδομένου ότι αποτελούσε ένα σχέδιο της πρώτης τουρκικής μυστικής υπηρεσίας πληροφοριών Teskilat-1 Mahsusa¹⁵, η οποία πρωτοεμφανίσθηκε το 1913. Το σχέδιο αυτό αποσκοπούσε στον πλήρη έλεγχο των νεοιδρυθέντων κρατών, στα εδάφη της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με την εκπαίδευση στην Κωνσταντινούπολη των ηγετικών στελεχών τους, τα οποία διακρίνονταν για τις φιλοοθωμανικές τους αντιλήψεις και ήταν πολέμιοι της Δύσης. Για την Ελλάδα το κρίσιμο σημείο εστιάζεται στο γεγονός ότι η εν λόγω τουρκική μέθοδος δράσης συνεχίζεται ακόμη και σήμερα, με στόχο τον έλεγχο αφενός μεν της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη και στα Δωδεκάνησα, αφετέρου δε και άλλων κοινοτήτων που ζουν στην Ελλάδα, όπως Αλβανών, Αφγανών κ.λπ.¹⁶ Είναι αξιοσημείωτο πάντως ότι το 1999 ιδρύθηκε στην Κωνσταντινούπολη ο Σύνδεσμος Τούρκων του Αφγανιστάν, *Afganistan Turkleri Uluslararası Sosyal Kultur ve Yardimlasma Dermegi* (Διεθνής Κοινωνικός Πολιτιστικός Σύνδεσμος Αρωγής Τούρκων του Αφγανιστάν), ηγετικά στελέχη του οποίου είναι Αφγανοί πρώην στρατιωτικοί, δημοσιογράφοι, επιστήμονες κ.λπ.¹⁷

2.2. Εξωτερική πολιτική

Κατά την ομιλία που πραγματοποίησε στην τελετή ανάληψης των καθηκόντων του, ο Νταβούτογλου δημοσιοποίησε με ιδιαίτερη έμφαση τους ακόλουθους άξονες της πολιτικής που θα εφαρμόσει:

Η τουρκική εξωτερική πολιτική την τελευταία περίοδο βιώνει μια πολύ μεγάλη αλλαγή. Η πιο σημαντική αλλαγή είναι το πέρασμα από μία αντίληψη επικεντρωμένη στην κρίση, σε μία άλλη επικεντρωμένη στο όραμα. Το όραμα αυτό στηρίζεται σε τρεις άξονες. Ο πρώτος άξονας αφορά στην Τουρκία και έχει σχέση με τη σειρά κατάταξής της στον κατάλογο των χωρών, που ευημερούν και στις οποίες εξασφαλίζεται η ισορροπία ανεξαρτησίας-ασφάλειας. Η παρακαταθήκη για τα παιδιά μας και τα εγγόνια μας είναι η χώρα μας να καταστεί μία από τις πιο ισχυρές χώρες του κόσμου. Η πολιτική για την Ευρωπαϊκή Ένωση και η πολιτική για το NATO αποτελούν τους πιο σημαντικούς άξονες στην ισορροπία ανεξαρτησίας-ασφάλειας. Ο

¹⁵ Οι Τουρκικές Μυστικές Υπηρεσίες και η ΜΙΤ, Μάνος Ηλιάδης, 1998: «Η Teskilat-1 Mahsusa είναι η πρώτη τουρκική μυστική υπηρεσία συλλογής στρατιωτικών και πολιτικών πληροφοριών στον 20ο αιώνα, συνδυάζει ορισμένα ενδογενή στοιχεία με αυτά των σύγχρονων δυτικών υπηρεσιών, ιδρύεται μέσα από πολέμους και δρα κυρίως στην περίοδο του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και θέτει τις βάσεις και αρκετά πρότυπα δράσεως για τις μεταγενέστερες υπηρεσίες τις οποίες θα ιδρύσει αργότερα το διάδοχο κράτος σύγχρονης Τουρκικής Δημοκρατίας.

¹⁶ www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=HaberYazdir&ArticleID=966603

¹⁷ www.rac3ikal.com.tr/haber.php?habemo=16148

[www.zeytinbumu.in/Kultur-Sanat/Afganistan-Turkleri-Demegi-\(SOYLESI\)-558.htm](http://www.zeytinbumu.in/Kultur-Sanat/Afganistan-Turkleri-Demegi-(SOYLESI)-558.htm)

δεύτερος άξονας αφορά στην περιοχή και στον περίγυρο της Τουρκίας. Κυρίως πρέπει να μεταπλάσουμε «τη σχέση μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες μας» «σε σχέση μεγίστου οφέλους». Η Τουρκία δεν είναι μία χώρα που μνημονεύεται μόνο σε μία περιοχή. Είναι μία χώρα των Βαλκανίων, είναι μία χώρα του Καυκάσου, είναι μία χώρα της Μέσης Ανατολής, είναι μία χώρα της Μαύρης Θάλασσας, είναι μία χώρα της Μεσογείου, είναι μία χώρα της Κασπίας, είναι μία χώρα του Περσικού Κόλπου και μάλιστα με επιρροή. Σε όλες αυτές τις περιοχές η Τουρκία επιφορτίσθηκε με τον ρόλο της χώρας που εγκαθιδρύει την τάξη. Εκτός από τις υποχρεώσεις της στα 70 εκατομμύρια κατοίκους της, έχει υποχρεώσεις και σε όλα τα εδάφη που έχουν κάθε είδους διασύνδεση με εδάφη του παρελθόντος της και σε εδάφη όπου υπάρχουν Τούρκοι. Η Τουρκία έχει ιστορικό χρέος και είναι σε θέση να ανταποκριθεί πλήρως σ' αυτό. Η Τουρκία επίσης έχει και παγκόσμιο όραμα. Το παγκόσμιο όραμά της έχει σχέση με την παρουσίαση διεθνώς των απόψεών της για κάθε θέμα. Τούτο υλοποιείται με την εκπροσώπησή της ως μέλους στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Και στο παρελθόν είχε παγκόσμιο όραμα, αλλά αυτό τώρα θα είναι πιο δυναμικό. Με τα νέα ανοίγματα στην Αφρική και στη Λατινική Αμερική η Τουρκία δεν είναι πλέον μία χώρα της οποίας το όνομα ακούγεται λόγω των κρίσεων που υπάρχουν στη περιοχή της, αλλά είναι μία χώρα οι απόψεις της οποίας καλύπτουν κάθε τομέα, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών και των πολιτικών ισορροπιών που προκύπτουν από τις κλιματικές αλλαγές. Η Τουρκία με το περιφερειακό και παγκόσμιο όραμά της την προσεχή περίοδο θα αποτελεί μία από τις πιο δυναμικές χώρες. Κατά βάση θα εφαρμόσει σε πολύ δραστική μορφή την αρχή του ιδρυτού της Δημοκρατίας Πολεμιστή Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ, «ειρήνη στην πατρίδα, ειρήνη στο κόσμο» [...] (Ιστοσελίδα τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών)¹⁸

Στην Ελλάδα έχει προβληθεί κατά κόρον ο όρος «σχέση μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες», πλην όμως η άποψη του Νταβούτογλου για την μετάπλαση του όρου αυτού σε «σχέση μεγίστου οφέλους» έχει τελείως αγνοηθεί. Η ωφελμιστική προσέγγιση του Νταβούτογλου δεν είναι βέβαια καινοφανής στις διεθνείς σχέσεις, οι οποίες δεν διαμορφώνονται από φιλίες αλλά από συμφέροντα. Οι Τούρκοι βέβαια, υπερβάλλουν υπέρ το δέον, όπως προκύπτει από δύο δημοσκοπήσεις του 2009 που έγιναν στην Τουρκία, το κύριο συμπέρασμα των οποίων είναι ότι οι Τούρκοι κινούνται απλώς από συμφέροντα και ότι δεν αγαπούν κανέναν «*Tiirkler kimseyi sevmiyor*» (Οι Τούρκοι δεν αγαπούν κανέναν).

¹⁸ www.mfa.gov.tr/defaulttr.mfa

Εντύπωση προκαλούν επίσης οι απόψεις του Νταβούτογλου για τον ρόλο της Τουρκίας που κατ' αυτόν επιφορτίσθηκε με την ευθύνη να αποκαθιστά την τάξη σε μία τόσο μεγάλη περιοχή. Εξίσου σημαντική και ενδεικτική των νέων τάσεων της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής είναι και η άποψή του περί των υποχρεώσεων της Τουρκίας όχι μόνον έναντι των 70 εκατομμυρίων κατοίκων της αλλά ακόμη και σε εδάφη όπου στο ιστορικό παρελθόν υπήρχαν Τούρκοι.

Πολλοί διερωτώνται αν η τοποθέτηση του καθηγητή Αχμέτ Νταβούτογλου στη θέση του υπουργού Εξωτερικών θα επιφέρει αλλαγές στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας. Κατά βάση δεν υπάρχει λόγος για να υπάρξει κάποια αλλαγή¹⁹. Εδώ και επτά χρόνια ο Νταβούτογλου ήταν προσωπικός σύμβουλος του πρωθυπουργού Ερντογάν, επηρέασε σε μεγάλο βαθμό σχεδόν όλες τις σημαντικές αποφάσεις της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, την κατήυθνε και έβαλε την σφραγίδα του σε πολλά νέα ανοίγματα αυτής μ' ένα δυναμικό τρόπο σε αρκετές θεωρητικές προσεγγίσεις και διπλωματικές πρωτοβουλίες. Στις αποφάσεις αυτές συμπεριλαμβάνονται θέματα για τις σχέσεις με τις Ηνωμένες Πολιτείες - Ρωσία, την Κύπρο, τη Μέση Ανατολή, τα ανοίγματα στην Αρμενία, τις επαφές με τη Χαμάς και τις σχέσεις με το Ισραήλ και τη Συρία. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι ο Νταβούτογλου αποκαλείται ως ο Κίσιγκερ της Τουρκίας, ενώ μερικοί λένε ότι μετακινεί την Τουρκία από τη Δύση στην Ανατολή.

Είναι φυσικό κατά συνέπεια να θεωρείται ότι ο Νταβούτογλου, ως υπουργός Εξωτερικών, θα συνεχίσει στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων του αυτές τις πολιτικές, των οποίων θεωρείται αρχιτέκτονας. Είναι πιθανό ορισμένα θέματα που συζητήθηκαν έντονα κατά την περίοδο του προκατόχου του Αλί Μπαμπατζάν να μην εμφανισθούν στο μέλλον. Κατά καιρούς, ορισμένα ανοίγματα του πρωθυπουργού προς τον δυτικό κόσμο δημιούργησαν αμφιβολίες και αμφισβητήσεις, ενώ στη συνέχεια ακολούθησαν εξισορροπητικές ανακοινώσεις και χειρονομίες του Μπαμπατζάν για να ηρεμήσουν την ατμόσφαιρα που δημιουργείτο. Ως υπουργός Εξωτερικών ο Νταβούτογλου αναμένεται να εξασφαλίσει αυτές τις ισορροπίες πιο σταθερά, ενώ οι δηλώσεις και η συμπεριφορά του θα είναι πιο εναρμονισμένες με τον πρωθυπουργό.

¹⁹[www.jniuiyelcom.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArtideID=1090914\(&AuthorID=58&Date=05.052009&b=Davutoglu%20ile%20yeni%20donem&a=Sami%20Kohen&ver=13](http://www.jniuiyelcom.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArtideID=1090914(&AuthorID=58&Date=05.052009&b=Davutoglu%20ile%20yeni%20donem&a=Sami%20Kohen&ver=13)

Το τελευταίο χρονικό διάστημα η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας δραστηριοποιήθηκε ως επί το πλείστον στη Μέση Ανατολή, με αποτέλεσμα αυτή η αλλαγή πλεύσης να δημιουργήσει υποψίες στο εξωτερικό, ενώ στο εσωτερικό της Τουρκίας προκλήθηκαν οι φόβοι ότι αυτό θα αποτελούσε αντικείμενο κερδοσκοπίας από κέντρα που επιβουλεύονται τα συμφέροντα της Τουρκίας. Ειδικά στις πρωτεύουσες της Δύσης, αυτές οι εξελίξεις σχολιάσθηκαν ως απόκλιση και απομάκρυνση της παραδοσιακής εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας από τη Δύση. Με τις πρωτοβουλίες που ανέλαβε ο Νταβούτογλου (επαφές με τη Χαμάς, προσέγγιση με το Ιράν, άνοιγμα στο Σουδάν....) έγινε πλέον φανερό ότι η Άγκυρα ενεργεί περισσότερο ανεξάρτητα και αυτό προσέκρουσε κατά καιρούς στις πολιτικές της Δύσης. Ο Νταβούτογλου υπεραμύνθηκε αυτής της τακτικής λέγοντας ότι είναι το αποτέλεσμα μίας αντίληψης ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας. Ταυτόχρονα υπογράμμισε ότι αυτή η τακτική δεν αποτελεί αλλαγή άξονα, ούτε και γύρισμα της πλάτης ή απομάκρυνση από τη Δύση.

Ο Νταβούτογλου στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας εισήγαγε ορισμένες έννοιες, όπως «στρατηγικό βάθος», «μηδενικά προβλήματα με τους γείτονες», «μέγιστο όφελος από τους γείτονες», «προληπτική διπλωματία», «μετριοπαθής ισχύς», «ρυθμική εξωτερική πολιτική», «εξασφάλιση των ισορροπιών μεταξύ ασφάλειας και ανεξαρτησίας», «στρατηγική συνεργασία με τις ομοεθνείς και συγγενικές τουρκικές χώρες προκειμένου να αποκατασταθεί η εικόνα του μεγάλου αδελφού που έχει η Τουρκία στα Βαλκάνια, στον Καύκασο, στην Κεντρική Ασία και στη Μέση Ανατολή» κ.λπ.²⁰ Για να υλοποιηθούν αυτές οι έννοιες στις εξωτερικές σχέσεις της Άγκυρας, έδωσε μία κατεύθυνση που διαχωρίζεται πλήρως από τις παλιές παραμέτρους. Υπάρχουν μάλιστα αναρίθμητα παραδείγματα, όπως η βελτίωση των σχέσεων της Τουρκίας με το Ιράν και τη Συρία, η ανάπτυξη πολιτικών επαφών με διάφορους φορείς του Ιράκ, η παρακολούθηση από κοντά της Μέσης Ανατολής, των Βαλκανίων και του Καυκάσου, η ανάληψη ρόλου διαμεσολαβητή και βοηθού σε διάφορες συγκρούσεις, ειδικά στη Μέση Ανατολή. Ως εκ τούτου ο Νταβούτογλου θεωρείται ως ο «πατέρας» της σύλληψης αυτών των ιδεών και της υλοποίησης όλων αυτών των πρωτοβουλιών.

Ο Τούρκος δημοσιογράφος Taha Akyol σε άρθρο του στην τουρκική εφημερίδα Miliyet της 15-6-2009 επισήμανε ότι ακολούθησε τον Νταβούτογλου στο πενήνήμερο ταξίδι

²⁰ Η Τουρκική Εξωτερική γχο 2009, www.usakgundem.com/yazdir.asp?i=2&id=1381,08-01-2010

του στο Πακιστάν και στο Αφγανιστάν και εκεί παρακολούθησε από κοντά τον «θεωρητικό της διπλωματίας» να υλοποιεί την «πρακτική διπλωματία». Κατά τον Αkyol, ο Νταβούτογλου έχει τα εξής κύρια χαρακτηριστικά: δίδει μεγάλη σημασία στην ασφάλεια, μιλάει έντιμα και ανοικτά και μένει μακριά από εκφράσεις και συμπεριφορές που θα δημιουργήσουν εσωτερική ανησυχία. Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι κάνει ιστορικές αναφορές στην εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και στην εποχή του Κεμάλ Ατατούρκ, με αποτέλεσμα ο όρος στρατηγικό βάθος που αναφέρεται στο βιβλίο του να κερδίζει έδαφος στις σχέσεις της Τουρκίας με τα κράτη της Ανατολής.

Χαρακτηριστικό επίσης παράδειγμα προβολής της νεο-οθωμανικής πολιτικής που προωθεί ο Νταβούτογλου, προκειμένου ο ισλαμικός πολιτισμός να αποκτήσει πολιτική προτεραιότητα έναντι του εθνικού κράτους, στον γεωγραφικό χώρο της άλλοτε Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είναι η δήλωσή του: «Είμαι Οθωμανός, κανείς δεν μπορεί να αποφύγει την ιστορία του και οι Οθωμανοί δεν ήταν ένα τουρκικό κράτος αλλά ένα μωσαϊκό εθνών»²¹. Παράλληλα η δήλωση αυτή ταυτίζεται απόλυτα με την προαναφερθείσα άποψη του Νταβούτογλου περί των υποχρεώσεων της Τουρκίας ακόμη και, σε εδάφη όπου στο ιστορικό παρελθόν υπήρχαν Τούρκοι.

Οι Τούρκοι πιστεύουν ότι ο Νταβούτογλου ανέλαβε τα καθήκοντα του υπουργού Εξωτερικών σε μία περίοδο που η χώρα τους αναμένεται να αντιμετωπίσει αρκετά εξωτερικά προβλήματα και θα χρειασθεί να λάβει σημαντικές αποφάσεις. Η εμπειρία του όμως και οι βαθιές του γνώσεις δίνουν την ελπίδα στους Τούρκους ότι όλα τα προβλήματα θα τα αντιμετωπίσει με σύνεση και θάρρος. Στο συγγραφικό έργο του Νταβούτογλου σημαντική θέση κατέχει το βιβλίο του *Στρατηγικό Βάθος-Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Προκειμένου ο αναγνώστης να μορφώσει άποψη για το σημαντικό βαθμό που επηρεάζεται ο προσανατολισμός της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στο τρίγωνο κυβέρνηση, στρατός, ακαδημαϊκή κοινότητα, ακολουθούν κάποια από τα κύρια σημεία της έκδοσης.

Στο Κεφάλαιο «Νέα θεώρηση της γεωπολιτικής δομής της Τουρκίας» τονίζει τη διεθνή σημασία της Τουρκίας, λόγω της γεωπολιτικής της θέσης και επισημαίνει ότι η σημερινή πολιτική ελίτ της Τουρκίας αν συνεχίσει να προσαρμόζει τη γεωπολιτική της σύμφωνα με τη στρατηγική άλλων πολιτικών κέντρων ισχύος, θα χάσει όχι μόνο το γόητρό της, αλλά και τη δυνατότητα να διαφυλάξει τόσο το υπάρχον status quo όσο και την

²¹ Εφημερίδες Yeni Safak/04-9-2009 και ZAMAN/5-9-2009, Δήλωση του Νταβούτογλου κατά την επίσκεψή του στην Αίγυπτο από 1 έως 3-9-2009

εσωτερική ακεραιότητα και συνοχή της χώρας. Αναπτύσσοντας περαιτέρω τη θέση του σημειώνει²²:

Σε κάθε επίσημη ή ανεπίσημη συγκέντρωση ή και ομιλία, όπου υπογραμμίζεται η διεθνής σημασία της Τουρκίας, υπάρχει πάντα αναφορά στη γεωπολιτική της θέση. Αυτή η μαγική λέξη θεωρείται ως ένα μόνιμο διαπραγματευτικό αχού της Τουρκίας. Παρόλο που σε διαφορετικές περιόδους διαφοροποιήθηκε η αξία της γεωπολιτικής θέσης της Τουρκίας, αυτή δεν επαναξιολογήθηκε με ένα δυναμικό τρόπο, με αποτέλεσμα να παραμείνει εντός ενός στενού πλαισίου

Η γεωγραφία μιας χώρας αποτελεί έναν αμετάβλητο παράγοντα. Όμως αυτή η γεωγραφία πρέπει να αναθεωρείται και να συντονίζεται σύμφωνα με τις αλλαγές που πραγματοποιούνται στη γεωπολιτική και διπλωματική διάσταση των διεθνών ισορροπιών ισχύος. Οι διάφορες αντιλήψεις και νοοτροπίες, επειδή δεν εναρμονίστηκαν σε αυτό το δυναμισμό και επειδή δεν επέδειξαν την δέουσα ευλυγισία στις προτεραιότητες των γεωπολιτικών πλεονεκτημάτων, σε κάποιο χρονικό διάστημα θα μετατρέψουν τα πλεονεκτήματα σε μειονεκτήματα.

Η Τουρκία από γεωπολιτικής πλευράς βρίσκεται στην κεντρική θέση ευρύτατων περιοχών. Σε ορισμένες από αυτές υπάρχουν διενέξεις για την κυριαρχία των κέντρων χερσαίας και θαλάσσιας ισχύος με κατευθύνσεις Ανατολή-Δύση και Βορράς-Νότος. Στην κατεύθυνση Βορράς-Νότος υπάρχουν δύο σημαντικές χερσαίες περιοχές (Βαλκάνια και Καύκασος) και μια θαλάσσια περιοχή (τα Στενά) που συνδέουν τα κέντρα της Ευρασίας με τις θερμές θάλασσες και την Αφρική. Η Τουρκία είναι το σταυροδρόμι που συνδέει αυτές τις περιοχές με τα κέντρα των γεωοικονομικών πηγών της Μέσης Ανατολής και της Κασπίας. Στην κατεύθυνση Ανατολή-Δύση, η χερσόνησος της Ανατολίας αποτελεί τον πιο σημαντικό κρίκο μεταξύ των στρατηγικών χερσονήσων που περιβάλλουν την Ευρασία.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, αυτά τα γεωπολιτικά χαρακτηριστικά με την πάροδο του χρόνου έγιναν πολύ σημαντικά. Η χερσόνησος της Ανατολίας αποτελεί μία από τις σημαντικές περιοχές όπου πέρασαν οι μεταναστευτικές φυλές, με αποτέλεσμα να είναι ένα διαρκές κέντρο πολιτικής ισχύος. [...]

Όμως, η διεθνής γεωπολιτική σημασία της συνδέθηκε άμεσα με τη διπλωματική δεινότητα και τις παραδόσεις, παρά με τους γεωγραφικούς και ιστορικούς παράγοντες. Κατά

²² Stratejik Derinlik-Turkiye'nin Uluslararası Konumu (Στρατηγικό Βάθος-Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας), AHMET DAVUTOGLU, 2004, Σελ.115-118

την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, η Τουρκία προσπάθησε να χρησιμοποιήσει τον γεωπολιτικό αυτό παράγοντα ως ένα μέσο διεύρυνσης της διαπραγματευτικής της ισχύος και του κύρους της στο πλαίσιο μίας συμμαχίας, η οποία αποδέχθηκε ότι η Τουρκία αποτελούσε μία περιφερειακή δύναμη σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η Τουρκία αισθάνθηκε την ανάγκη της ομπρέλας ασφαλείας του Δυτικού Συνασπισμού έναντι της σοβιετικής απειλής. Έτσι, προσπάθησε να διατηρεί συνεχώς στην επικαιρότητα τη γεωπολιτική της αξία, ως ένα σημαντικό διπλωματικό πλεονέκτημα, με αντάλλαγμα την ομπρέλα ασφαλείας.

Η γεωπολιτική θέση της Τουρκίας αποτέλεσε το πιο σημαντικό της όπλο, τόσο σε περιόδους που γενικά είχε ανάγκη την «ομπρέλα» ασφαλείας του NATO και ιδιαίτερα των Ηνωμένων Πολιτειών, όσο και σε περιόδους κατά τις οποίες η διαπραγματευτική της ισχύς σε άλλους τομείς είχε εξασθενήσει. Έτσι, η γεωπολιτική της θέση θεωρήθηκε ως ένα σημαντικό όχημα για την υποστήριξη της στρατηγικής της. Μετά την εξάλειψη των παραμέτρων του Ψυχρού Πολέμου και τη δημιουργία του νέου διεθνούς περιβάλλοντος, ο γεωπολιτικός ρόλος της Τουρκίας πρέπει να επαναξιολογηθεί, ξεπερνώντας την αμυντική της στρατηγική του παρελθόντος.

Σε μια περίοδο όπου αλλάζουν δυναμικά οι παγκόσμιες και περιφερειακές ισορροπίες, πρέπει να γίνουν οι κατάλληλες ενέργειες, ώστε να διατηρηθεί το γεωπολιτικό status quo, διαφορετικά θα έλθει κάποια χρονική στιγμή που τα γεωπολιτικά πλεονεκτήματα της Τουρκίας θα ατονήσουν. Η γεωπολιτική θέση δεν αποτελεί αυτοτελή αξία. Η γεωπολιτική θέση αποτελεί ένα δραστικό μέσο ιδιαίτερης αξίας για τη στρατηγική που θα εφαρμοσθεί στην εξωτερική πολιτική.

Στη συνέχεια ο Νταβούτογλου τονίζει ότι η Τουρκία πρέπει να επανεξετάσει τη γεωπολιτική της θέση για την εξωτερική της πολιτική, σύμφωνα με τις νέες αντιλήψεις που επικρατούν στο διεθνές περιβάλλον. Πιστεύει ότι η γεωπολιτική θέση δεν πρέπει να θεωρείται πλέον ως ένα μέσο στρατηγικής που περιφρουρεί ένα status quo, το οποίο αφορά στην προάσπιση των συνόρων. Αντιθέτως, πρέπει να παρουσιάζεται κλιμακωτά στη διεθνή κοινότητα και πρέπει να θεωρείται ως ένα μέσο μετατροπής της υφιστάμενης περιφερειακής στρατηγικής σε παγκόσμια στρατηγική. Έτσι, αντί να χρησιμοποιεί την αξία της εντός των συνόρων, πρέπει να προσανατολίσει τις απαιτήσεις της σε όλη την ήπειρο και σε παγκόσμια κλίμακα, προκειμένου να βρεθεί σε ένα δυναμικό γεωπολιτικό περιβάλλον, διεθνών, οικονομικών και πολιτικών σχέσεων, καθώς επίσης και σχέσεων ασφαλείας. Μια εξωτερική

πολιτική που δεν διακρίνεται για τους έντονους και δυναμικούς της ρυθμούς και η οποία στηρίζεται στην ευκολία του υπάρχοντος status quo, όχι μόνο δεν θα μπορέσει να μεταμορφώσει τη γεωπολιτική θέση της χώρας σε παγκόσμια, αλλά ούτε καν θα μπορέσει να υπερασπιστεί τα υπάρχοντα σύνορά της. Ως παράδειγμα παραθέτει τα εξής:

Κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, κάποιοι σύμμαχοι θεωρούσαν την έξοδο της πρώην Σοβιετικής Ένωσης στις θερμές θάλασσες, ως απειλή για την εδαφική ακεραιότητα της Τουρκίας. Ενώ λοιπόν στο παρελθόν η άποψη των συμμάχων για την γεωπολιτική θέση της Τουρκίας ήταν σημαντική, σήμερα έχουν πλέον αλλάξει οι απαιτήσεις τους και θεωρούν ότι η γεωπολιτική επιρροή της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή είναι επιζήμια για τα δικά τους συμφέροντα, λόγω των ισορροπιών που δημιουργούνται από το νερό και το πετρέλαιο.

Ο Νταβούτογλου θεωρεί μάλιστα πιθανόν οι σύμμαχοι αυτοί να θελήσουν να διαφοροποιήσουν τα σύνορα ή και να δημιουργήσουν νέα πεδία επιρροής και μάλιστα κατά τρόπο που δεν θα είναι σύμφωνος με το διεθνές δίκαιο, και κλείνει το κεφάλαιο με τα ακόλουθα:

Εν κατακλείδι η νέα προσέγγιση σε αυτή τη γεωπολιτική θα επηρεάσει όλες τις βασικές διεθνείς παραμέτρους, που έχουν σχέση με την ασφάλεια και την πολιτικοοικονομική κατάσταση της Τουρκίας. Η Τουρκία τον επόμενο αιώνα πρέπει να τροποποιήσει τη στρατηγική της εξωτερικής της πολιτικής, όσον αφορά τις σχέσεις της με τα κέντρα ισχύος και να εξασφαλίσει μακροπρόθεσμα τους πολιτιστικούς, οικονομικούς και πολιτικούς της δεσμούς.

Εν όψει των παραπάνω, η στρατηγική της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας πρέπει να εστιάζει τις τακτικές προτεραιότητές της σε τρία σημαντικά γεωπολιτικά πεδία δράσης. Στον εγγύς χερσαίο χώρο, ο οποίος περιλαμβάνει τα Βαλκάνια, τη Μέση Ανατολή και τον Καύκασο, στον εγγύς θαλάσσιο χώρο, ο οποίος περιλαμβάνει τη Μαύρη Θάλασσα, την Αδριατική, την Ανατολική Μεσόγειο, την Ερυθρά Θάλασσα, τον Κόλπο και την Κασπία Θάλασσα, καθώς επίσης και στον εγγύς ηπειρωτικό χώρο, ο οποίος περιλαμβάνει την Ευρώπη, τη Βόρειο Αφρική και τη Νότιο-Κεντρική-Ανατολική Ασία.

Πρέπει να τονισθεί ότι ο Νταβούτογλου προσδιορίζει με έμφαση αυτές τις γεωγραφικές περιοχές ως πεδία γεωπολιτικής επιρροής και όχι ως πεδία γεωπολιτικού ενδιαφέροντος. Συγκεκριμένα, ως πεδία γεωπολιτικού ενδιαφέροντος καθορίζει τις γεωγραφικές περιοχές στις οποίες μία χώρα σκοπεύει να επεκτείνει τα συμφέροντα της, ενώ ως πεδία γεωπολιτικής επιρροής καθορίζει τις γεωγραφικές περιοχές στις οποίες μία χώρα

αποσκοπεί να διεισδύσει, να τις θέσει υπό την επιρροή της και να τις διαμορφώσει όπως αυτή επιθυμεί. Τονίζεται ιδιαίτερα ότι η εστίαση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στα πεδία γεωπολιτικής επιρροής άρχισε να υλοποιείται από το 1992 με τον Τουρκικό Οργανισμό Συνεργασίας και Ανάπτυξης (TIKA), του οποίου ο ρόλος αναβαθμίσθηκε το 1999 με την απ' ευθείας υπαγωγή του στην πρωθυπουργία.

3. ΧΑΡΤΗΣ ΓΡΑΦΕΙΩΝ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΙΤΚΑ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Σε ό,τι αφορά στον εγγύς χερσαίο χώρο παρατίθεται το εξής χαρακτηριστικό απόσπασμα των απόψεων του Νταβούτογλου²³:

Ο εγγύς χερσαίος χώρος της Τουρκίας περιλαμβάνει τρεις περιοχές με τις οποίες υπάρχει άμεση διασύνδεση με χερσαία σύνορα: τα Βαλκάνια, τη Μέση Ανατολή και τον Καύκασο. [...] Η Τουρκία λόγω του ιστορικού της βάρους και της γεωγραφικής της θέσεως αποτελεί ένα αναπόσπαστο κομμάτι αυτού του εγγύς χώρου. Τα βασικά θέματα που επηρεάζουν άμεσα την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας και τα κύρια στοιχεία που διαμορφώνουν αυτήν την πολιτική αποτελούν τη φυσική απόρροια των εξελίξεων σε αυτόν τον εγγύς χερσαίο χώρο. [...] Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι το πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό βάρος που εμπεριέχει η διεθνής θέση της θα συνεχίσει να έχει άμεση εξάρτηση τόσο με την αποτελεσματικότητα όσο και με την ενεργητικότητα που αναπτύσσει η Τουρκία στον χώρο αυτό. Επίσης, η εσωτερική συνοχή και η ακεραιότητα της Τουρκίας σχετίζεται άμεσα με τους παράγοντες αυτής της περιοχής. Μία Ανατολική χώρα η οποία δεν μπορεί να έχει επιρροή στις εξελίξεις των Βαλκανίων, του Καυκάσου και της Μέσης Ανατολής, σε αυτό το ευαίσθητο γεωπολιτικό πεδίο, δεν θα μπορέσει ούτε να προστατεύσει την ακεραιότητά της, αλλά ούτε και να ανοιχθεί σε διεθνές επίπεδο, (σ. 119)

Στη συνέχεια, αναλύοντας τον χώρο των Βαλκανίων, ο συγγραφέας περιγράφει:

Η λαθμενής πολιτική εκκένωσης των Βαλκανίων μέσω της μετανάστευσης, δεδομένου ότι στο παρελθόν οι μουσουλμανικές κοινότητες των Βαλκανίων εθεωρούντο ως βαρίδια στην τουρκική εξωτερική πολιτική, σήμερα απεικονίζεται με μία πιο σαφή μορφή. [...]

Οι τουρκικές και μουσουλμανικές μειονότητες της Βουλγαρίας, της Ελλάδας, της Π.Γ.Δ.Μ.²⁴, του Κοσόβου και της Ρουμανίας αποτελούν σημαντικά στοιχεία της τουρκικής πολιτικής για τα Βαλκάνια. Η βραχυπρόθεσμη και μεσοπρόθεσμη εξωτερική πολιτική της Τουρκίας για τα Βαλκάνια έχει δύο σημαντικούς στόχους. Ο πρώτος στόχος αφορά στην εδραίωση της σταθερότητας στη Βοσνία και στην Αλβανία, ενώ ο δεύτερος στόχος αφορά

²³ Sİratejik Derinlik-Türkiye'nin Uluslararası Konumu (Στρατηγικό Βάθος-Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας), AHMET DAVUTOGLU, 2004, Σελ 119, 123 και 124

²⁴ Αναγράφεται ως «Μακεδονία»

στη δημιουργία ενός διεθνούς νομικού πλαισίου, στην ομπρέλα ασφαλείας του οποίου θα ενταχθούν οι εθνικές μειονότητες της περιοχής. Εντός αυτού του νομικού πλαισίου η Τουρκία πρέπει να έχει ως διαρκή στόχο την απόκτηση του δικαιώματος επέμβασης στα προβλήματα που έχουν σχέση με τις μουσουλμανικές μειονότητες των Βαλκανίων. Ως τρανταχτό παράδειγμα της σύγχρονης ιστορίας αποτελεί η επέμβαση στην Κύπρο, η οποία νομιμοποιήθηκε στα πλαίσια ενός τέτοιου νομικού πλαισίου. Η Τουρκία θα μπορέσει να αποκτήσει ένα παρόμοιο δικαίωμα στα Βαλκάνια, αν και μόνον αν εφαρμόσει μία ενεργητική βαλκανική πολιτική, η οποία θα προβάλλει συνεχώς τους πολιτιστικούς και ιστορικούς παράγοντες της Τουρκίας. Ειδικά, η Τουρκία δεν θα απωλέσει μόνο τη δραστηριότητά της στα Βαλκάνια, αλλά ταυτόχρονα θα μείνει χωρίς ισχυρά ερείσματα έναντι των ρωσικών και ελληνικών ισχυρισμών για τα Στενά. Συγκεκριμένα, θα χάσει ισχυρά ερείσματα έναντι της Ελλάδας, η οποία μαζί με τη μικρή ελληνική μειονότητα και με όχημα το Πατριαρχείο του Φαναριού εγείρει οικουμενικούς ισχυρισμούς και έναντι της Ρωσίας, που επιδιώκει να έχει μία σλαβο-ορθόδοξη επιρροή στο δακτύλιο Βαλκάνια-Καύκασος. (σ. 123)

Υπό την πίεση αυτών των εξελίξεων ο Νταβούτογλου προτείνει:

Η Τουρκία, για να μην αντιμετωπίσει μία νέα βαλκανική συμφορά, παρόμοια με αυτήν της αρχής του αιώνα, πρέπει να εφαρμόσει μία ενεργητική πολιτική για τα θέματα που αφορούν τους ορίζοντες των μουσουλμανικών κοινοτήτων (πρώην οθωμανικών) της περιοχής. Επίσης, η Τουρκία πρέπει να φροντίσει να μη μείνει μόνη απέναντι σ' ένα Βαλκανικό Μπλοκ, χρησιμοποιώντας με δραστικό τρόπο τις εσωτερικές ισορροπίες και τους εξωτερικούς παράγοντες της περιοχής. [...]

Με άλλα λόγια δηλαδή, η ασφάλεια των Βαλκανίων, με την πάροδο του χρόνου, ταυτίζεται με τις παραμέτρους ασφαλείας, οι οποίες είναι προσανατολισμένες στα δυτικά σύνορα της Τουρκίας. Η γραμμή ασφαλείας που δημιουργήθηκε στην Ανατολική Θράκη την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου πρέπει να μετατοπισθεί ακόμη περισσότερο προς δυσμάς μέσω πολυμερών και διμερών συμφωνιών ασφαλείας σε βαλκανικό επίπεδο. Απ' αυτήν την άποψη, πρέπει να δημιουργηθούν ομπρέλες ασφαλείας, εντός και εκτός της περιοχής, οι οποίες θα εξισορροπούν τον ρωσικό παράγοντα. *Ωστόσο, πρέπει να καταρτισθεί ένα σχέδιο βάσει του οποίου θα παρέχεται η εγγύηση της εσωτερικής ασφαλείας και της εδαφικής ακεραιότητας της Αλβανίας, της Βοσνίας και της Π.Γ.Δ.Μ.*

Οι ριζικές αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν μετά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου στον εγγύς χερσαίο χώρο της Τουρκίας και αρκετές από τις ανθρώπινες μετακινήσεις προκάλεσαν ελαστικότητα στα σύνορα, τα οποία κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου παρουσίαζαν μια στατική και σταθερή εικόνα. Αυτή η έντονη κινητικότητα κατά μήκος των τουρκικών συνόρων προκάλεσε διάφορες εξελίξεις, όπως²⁵:

- ✚ Την επιθυμία των τουρκοκυπρίων να βρεθούν κάτω από την ομπρέλα ασφαλείας της μητέρας πατρίδας²⁶.
- ✚ Τα μαζικά κύματα προσφύγων που ήρθαν από τα Βαλκάνια.
- ✚ Την είσοδο, από τα νοτιοανατολικά σύνορα, θυμάτων που απέδρασαν τη δεκαετία του 90 από την τυραννία του Σαντάμ μετά τον Ιρακινο-Ιρανικό πόλεμο του 80.
- ✚ Το αίτημα του Ναχίτσεβαν προς την Τουρκία για προστασία κατά τον πόλεμο Αζέρων και Αρμενίων.
- ✚ Οι προσφυγές των Τούρκων Misid²⁷, που εκδιώχθηκαν από το Ουζμπεκιστάν και μάλιστα πολύ μακριά από τα σύνορα.

Αυτή η κατάσταση κάνει αισθητή τη βαρύτητα των ιστορικών στοιχείων, τα οποία συνιστούν σημαντικές παραμέτρους ισχύος. Η Τουρκία, που θεωρείται ως κληρονόμος του αποθέματος 700 ετών του «Οθωμανικού Κράτους», θεωρείται ακόμη και ως ένα πολιτικό κέντρο για το ανθρώπινο στοιχείο του εγγύς χερσαίου χώρου της. Το ανθρώπινο αυτό στοιχείο, που αποτελεί οθωμανικό υπόλοιπο στον εγγύς χερσαίο χώρο, θεωρεί την Τουρκία σαν μία δύναμη που θα προστατεύσει τα εδάφη τους ή σαν το τελικό άσυλο στο οποίο θα προσφύγει σε περίπτωση διεξαγωγής μίας εκκαθαριστικής επιχείρησης. Επίσης, η Τουρκία θα κληθεί να αναλάβει νέες περιφερειακές αποστολές που πηγάζουν από τις ιστορικές παραμέτρους. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να δοθεί βαρύτητα στην ημερήσια πολιτική διάταξη, ξεπερνώντας τις περιορισμένες επιδιώξεις που είναι άμεσα συνδεδεμένες με συγκεκριμένες περιόδους της ιστορίας. Για μια τέτοια εξέλιξη η Τουρκία βρίσκεται εντελώς απροετοίμαστη.

²⁵ Stratejik Drenlik-Turkiye'nin Uluslararası Konumu (Στρατηγικό Βάθος-Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας), AHMET DAVUTOGLU, 2004, Σελ143-149

²⁶ Ενοεί την Τουρκία

²⁷ Τουρκική μειονότητα που διαβιεί στο Ουζμπεκιστάν, η οποία εκδιώχθηκε κατά την περίοδο των εθνικών εκκαθαρίσεων στη περιοχή του Καυκάσου.

Οι πολιτικοί οργανισμοί, οι οποίοι κατά βάση έχουν ταχθεί να διασφαλίσουν μία αποτελεσματική σχέση με αυτού του είδους τα εξωτερικά στοιχεία, καθώς επίσης και η πολιτική και πολιτιστική ανικανότητά τους προκάλεσαν ένα σοβαρό κενό. Δηλαδή, με άλλα λόγια, η Τουρκική Δημοκρατία αφενός υποχρεώθηκε να επωμισθεί τις ευθύνες του «Οθωμανικού Κράτους» που διαλύθηκε, αφετέρου οι διάφοροι φορείς δεν έχουν την πολιτική παιδεία, που αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για να αποποιηθεί η Τουρκία αυτήν την ευθύνη.

Το Οθωμανικό Κράτος ήταν ένα κράτος που, υπό μία ευρεία μορφή, προστάτευε και παρείχε άσυλο σε διάφορα έθνη και πληθυσμούς εντός μίας εκτενούς χώρας. Το κράτος αυτό δεν το εξουσίαζε το έθνος αλλά ο Θεός. Ο λαός δεν αποτελούσε ένα όργανο ή μέλος του κράτους αλλά ένα στοιχείο αυτού. Οι νομοδιδάσκαλοι-θεολόγοι και οι στρατιωτικοί αποτελούσαν τους βασικούς πυλώνες του Οθωμανικού Κράτους. Ο ρόλος των στρατιωτικών αφορούσε αποκλειστικά στην άμυνα της πατρίδας και απαγορευόταν η εμπλοκή τους στην πολιτική. Αντιθέτως οι άνθρωποι των γραμμάτων και των επιστημών αποτελούσαν την κοινωνική τάξη που είχε ενεργό ρόλο στην πολιτική σκηνή, δεδομένου ότι ήταν η πιο μεγάλη, ανεπτυγμένη και οργανωμένη πολιτική δύναμη του κράτους. Ο στρατός βρισκόταν πάντα στο πλευρό των ανθρώπων των γραμμάτων και των επιστημών. Όμως οι καινοτομίες που έφερε η *tanzimat* (διοικητική μεταρρύθμιση) του 1839 επηρέασαν άμεσα τον στρατό. Οι στρατιωτικοί αποστασιοποιήθηκαν από κάθε μορφής ιδεολογική και μη σύγκρουση με αποτέλεσμα να αποκτήσουν την αυτοεξουσία τους, η οποία συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Ο Νταβούτογλου χρησιμοποιεί τον όρο «Οθωμανικό Κράτος» διότι το θεωρεί ως ένα μοντέλο διοίκησης που περιελάμβανε δραστηριότητες εποικισμού, ανοικοδόμησης και ανάπτυξης, σε αντίθεση με τον όρο Οθωμανική Αυτοκρατορία ο οποίος παραπέμπει στα μοντέλα της αποικιοκρατικής διακυβέρνησης των Άγγλων, των Γάλλων, των Ισπανών και των Πορτογάλων. Επίσης πρέπει να επισημανθεί ότι όλες οι οθωμανικές πρεσβείες στην Ευρώπη έφεραν την επιγραφή «Οθωμανικό Κράτος». Άλλωστε ο όρος αυτός χρησιμοποιείτο σε όλα τα επίσημα έγγραφα και τηλεγραφήματα.

Στη συνέχεια ο Νταβούτογλου αναλύει την περιφερειακή πολιτική που πρέπει να εφαρμοσθεί σημειώνοντας:

Η Τουρκία, σύμφωνα με την ερμηνεία της λέξεως «περιφερειακός», πρέπει να ανοίξει την εξωτερική της πολιτική σε ακόμη πιο μεγάλους ορίζοντες και να αναδιαμορφώσει πρωτίστως τις σχέσεις της με τους γείτονές της, οι οποίοι εξασφαλίζουν τη διασύνδεση και την επικοινωνία με τον εγγύς χερσαίο χώρο. Μία χώρα που βιώνει συνέχεια κρίσεις με τους

γείτονές της, δεν είναι δυνατόν να παράγει περιφερειακή και παγκόσμια πολιτική, που θα ξεπερνά χα σύνορά της. Για παράδειγμα, η Τουρκία που βιώνει ταυτόχρονα κρίσεις και με τη Βουλγαρία και με την Ελλάδα είναι δύσκολο να παράγει μία ενεργητική βαλκανική πολιτική. Το ίδιο ισχύει με τις τεταμένες σχέσεις με τη Γεωργία, την Αρμενία και το Ιράν, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η εφαρμογή μίας πολιτικής για τον Καύκασο, η οποία μπορούσε να παρέχει ευκαιρίες για διάφορες εναλλακτικές λύσεις. Επίσης, και για τη Μέση Ανατολή η κατάσταση δεν είναι διαφορετική. Δεν υπάρχει μία εναλλακτική συμμαχική πολιτική, που θα εξισορροπήσει τις ζημιές που επιφέρει η συγκυριακή εξωτερική πολιτική της σύγκρουσης με το Ιράν, τη Συρία και το Ιράκ. Σε μια περίοδο που βιώθηκαν συγκυριακές εντάσεις με όλους τους γείτονες, εκτός της Γεωργίας, η θεμελιώδης εξωτερική πολιτική της Τουρκίας των τελευταίων ετών εισήλθε σε μια προσπάθεια παραγωγής περιφερειακών πολιτικών.

Οι συμμαχίες που δημιουργήθηκαν πέραν των συνόρων είναι τόσο αξιόλογες, ώστε να μπορούν να ενεργούν ως ένας δυναμικός παράγοντας επί των συνόρων αυτών. Οι συμμαχικές σχέσεις που δημιούργησε η Τουρκία με τη Βοσνία και την Αλβανία μπορούν να λειτουργήσουν με ένα δραστικό τρόπο ενάντια στο μπλοκ που δημιούργησε η Βουλγαρία με την Ελλάδα. Με τον ίδιο τρόπο η σχετική συμμαχία με το Αζερμπαϊτζάν θα μπορέσει να αποτελέσει χα θεμέλια μίας ευρείας κλίμακας πετρελαϊκής πολιτικής, ώστε να αποτελέσει ένα αντίβαρο έναντι της Ρωσίας, της Αρμενίας και του Ιράν. Αποτέλεσμα της μη υλοποίησης αυτού και παρά τις δηλώσεις καλής θέλησης ήταν να μην αναληφθεί καμία πρωτοβουλία προσέγγισης, που να αποβλέπει σε μία διαρκή πολιτική ισορροπία μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας. Το σκεπτικό της συμμαχίας πέραν των συνόρων που άρχισε με το Ισραήλ, ώθησε ταυτόχρονα την Τουρκία σε «καταθλιπτικές σχέσεις» με το σύνολο των εγγύς γειτόνων της στα νότια και νοτιοανατολικά και αποτελεί μία τυπική αντανάκλαση του παράγοντα ισορροπίας μεταξύ της αναζήτησης συμμαχιών κατά μήκος των συνόρων και πέραν αυτών. Για να μπορέσουμε να υπερπηδήσουμε τις εντάσεις που δημιουργούνται με τις γειτονικές χώρες πρέπει να δοθεί βαρύτητα στα οικονομικά και πολιτιστικά στοιχεία. Τα στοιχεία αυτά πρέπει να επικεντρώσουν τις διακοινοτικές τους σχέσεις σε μακρές και σκληρές διαδικασίες μεταξύ των φορέων των χωρών. Σαν παράδειγμα παρατίθενται οι οικονομικές και πολιτιστικές σχέσεις της Γερμανίας και της Γαλλίας μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Οι εγγύς γείτονές μας για αιώνες παρέμειναν κάτω από την οθωμανική διακυβέρνηση. Τούτο δημιουργεί ψυχολογικές αντιδράσεις που επιδρούν αρνητικά στην εξασφάλιση ενός περιβάλλοντος ασφάλειας η οποία αποτελεί την πρωταρχική απαίτηση για

διαπραγματεύσεις. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι επιπτώσεις των πολιτικών διαλόγων είναι αρνητικές. Αυτός ο ψυχολογικός παράγοντας, ειδικά για την Ελλάδα, είναι διαρκής και θεωρείται σαν Δαμόκλεια σπάθη σε σχέση με μια λεπτή διπλωματία. Η άρση αυτού του εμποδίου είναι δυνατόν να γίνει με την ταυτόχρονη υλοποίηση δύο παράλληλων πολιτικών. Η Τουρκία, αφενός στον εγγύς χερσαίο της χώρο πρέπει να εμπλακεί σε τομείς περιφερειακής ασφάλειας και συνεργασίας, αφετέρου πρέπει να κάνει τα απαιτούμενα βήματα για ενδυνάμωση των αμοιβαίων σχέσεων εξάρτησης, ειδικά σε οικονομικούς και πολιτιστικούς τομείς, όπου αισθάνεται ότι είναι ισχυρή. Κατά βάση, αυτή η διπλή κατεύθυνσης πολιτική δοκιμάστηκε στην Ευρώπη αρχικά από τη Γερμανία και αποδείχθηκε επιτυχής. [...]

Η Τουρκία, για να άρει την κρίση ασφάλειας που υπάρχει με τους γείτονες της, πρέπει να θέσει ταυτόχρονα σε εφαρμογή ένα ευρύ σχέδιο ειρήνης και ένα πακέτο ανάπτυξης που θα απευθύνεται στην οικονομία και στον πολιτισμό. Η διαρκής διατήρηση έντασης με τις γειτονικές χώρες δεν έχει καμία λογική βάση. Η Τουρκία, αν θέλει να έχει επιρροή στην περιοχή, πρέπει να παράγει πολιτικές που να μπορέσουν να ρίξουν τα τείχη που υπάρχουν με τους γείτονες της. Η διατήρηση της συνεχούς έντασης της Τουρκίας με τους εγγύς γείτονές της, την εγκλείει εντός των συνόρων της. Οι εντάσεις αυτές αφορούν είτε στον εσωτερικό πόλεμο, όπως γίνεται στο βόρειο Ιράκ, είτε σε ιδεολογικές αντιλήψεις, όπως γίνεται με το Ιράν, είτε σε προσωρινής διάρκειας προβλήματα, όπως γίνεται με τη Συρία.

Αυτό που πρέπει να γίνει είναι, η Τουρκία, αίροντας αυτούς τους φόβους της, να μπορέσει να δημιουργήσει ορθολογιστικές σχέσεις με τους γείτονές της και να μπορέσει να αυξήσει την περιφερειακή δραστηριότητά της με συμμαχίες πέραν των συνόρων. Για να μειωθούν οι κίνδυνοι εξωτερικής πολιτικής που πηγάζουν από τους γείτονες της Τουρκίας, πρέπει να εξασφαλιστεί ένα συγκεκριμένο πεδίο δράσης που θα αναβαθμίσει το επίπεδο αμοιβαίας εξάρτησης. Οι σχέσεις αμοιβαίας εξάρτησης δημιουργούν μηχανισμούς που ενεργούν υπέρ των χωρών που διατηρούν μια ισορροπημένη προβολή της εξωτερικής πολιτικής τους. Αυτοί οι μηχανισμοί οικονομικού και πολιτιστικού χαρακτήρα ρίχνουν την πίεση των εντάσεων που πηγάζουν από τους πολιτικούς μηχανισμούς και εξασφαλίζουν τη δυνατότητα δημιουργίας εναλλακτικών πολιτικών σε περιφερειακές δυνάμεις, όπως η Τουρκία. Η διεύρυνση και επέκταση των συγκοινωνιών, η εξάπλωση του διασυνοριακού εμπορίου, η αμοιβαία αύξηση ανταλλαγής πολιτιστικών προγραμμάτων και η άρση προβλημάτων σχετικά με την διευκόλυνση μεταφοράς εργατών, προϊόντων και κεφαλαίων

θα εξασφαλίσουν πολλές προϋποθέσεις για την άρση προβλημάτων που πηγάζουν από αυταρχικά καθεστώτα της περιοχής μας. Σε σύγκριση με τις στρατιωτικές μεθόδους, η πολιτικο-οικονομική τακτική των ημερών μας, που δίνει βαρύτητα στις φιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές και στις τοπικές ενοποιήσεις, θα μπορέσει να σπάσει καλύτερα το απόστημα της τρομοκρατίας και της οικονομίας που υπάρχει μεταξύ Τουρκίας και Συρίας.

4. ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

4.1. Ελληνοτουρκικές σχέσεις

Σχετικά με την ένταση που υπάρχει στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, ο Νταβούτογλου αποκαλύπτει ότι:

Κατά τακτά χρονικά διαστήματα, διαπιστώνουμε την ύπαρξη έντασης με την Ελλάδα. Αυτό μπορούμε να το παρομοιάσουμε ως έναν παλαιστή βαρέων βαρών που κάνει προπόνηση με ελαφριά βάρη και έχει ως αποτέλεσμα, η Τουρκία να μην μπορεί να χρησιμοποιήσει τις ισχυρές δυνατότητες που διαθέτει. Η Τουρκία πλέον πρέπει να εγκαταλείψει αυτή τη γραμμή και πρέπει να αξιολογήσει τις σχέσεις της με αυτές τις χώρες, εφαρμόζοντας πολύ πιο σταθμισμένες πολιτικές (χαμηλού επιπέδου). Στο πλαίσιο αυτό η δημιουργία μίας άλλης εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας στις σχέσεις με την Ελλάδα έχει να κάνει με την ίδια την Τουρκία. Η τουρκική εξωτερική πολιτική από τον πόλεμο της ανεξαρτησίας μέχρι σήμερα έγινε με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι σε σημαντικό βαθμό συνδεδεμένη με τον ελληνικό παράγοντα. Αυτή η κατάσταση σχολιάστηκε και από αυτούς που διαμορφώνουν την ελληνοτουρκική εξωτερική πολιτική, αλλά και από χώρες που διαμορφώνουν σχετικές με την Τουρκία και την Ελλάδα πολιτικές.

Η Τουρκία ιδρύθηκε πάνω στο υπόλοιπο του «Οθωμανικού Κράτους», το οποίο δημιούργησε μια παράδοση στην εξωτερική πολιτική. Η πολιτική αυτή είχε σαν βάση πολιτικές υψηλού επιπέδου και ήταν προσανατολισμένη σε τρεις περιοχές-περιφέρειες. Επομένως, η επικέντρωση της στρατηγικής της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας μόνο πάνω στην Ελλάδα αποτελεί μία πολύ σοβαρή υποτίμηση. Κατά τα τελευταία εβδομήντα χρόνια, αυτό το γεγονός συρρίκνωσε την ψυχολογία των Τούρκων διπλωματών, τους σχεδιασμούς τους και πάνω από όλα τους ορίζοντές τους, θέτοντας μία σοβαρή υποθήκη ακόμα και για την ανάπτυξη περιφερειακών πολιτικών (φυσικά δεν συζητάμε για παγκόσμιες πολιτικές). Δηλαδή, δημιουργήθηκε μια κατάσταση παρόμοια με την ανεπάρκεια προπόνησης που είχε ένας παλαιστής βαρέων βαρών, διότι έκανε προπονήσεις ελαφρών βαρών. Η τουρκική διπλωματία κατελήφθη απροετοίμαστη και χωρίς εφόδια στις αλλαγές της κάθε διεθνούς συγκυρίας, οι οποίες ξεπερνούν την ελληνική στάθμη. Η αναζήτηση μιας αντιδραστικής εξωτερικής πολιτικής επικεντρωμένη στην Ελλάδα δημιούργησε από μόνη της μια αδύναμη

παράδοση. Εξαιτίας αυτής της στενότητας στον ορίζοντα, κατά τα τελευταία 70 χρόνια, δεν μπόρεσε να αναπτυχθεί μία ικανοποιητική κλίμακα στην εξωτερική πολιτική, για να μπορεί να παρέμβει στη νέα πραγματικότητα της Μέσης Ανατολής, που αναβαθμίστηκε με τα «πετροδολάρια» και στο φαινόμενο του ειρηνικού άξονα, που βρέθηκε σε ανοδική πορεία χωρίς ανακοπή στα μέσα της δεκαετίας του 80.

Όλες τις παραπάνω εξελίξεις η Τουρκία τις παρακολουθούσε από πολύ μακριά. [...]

Εξετάζοντας τα γεγονότα στα Βαλκάνια, τον Καύκασο και την Κεντρική Ασία, μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, διαπιστώνεται ότι μία από τις πιο σημαντικές αιτίες καθυστέρησης στις λεγόμενες νέες γραμμές της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής είναι η χαμηλής κλίμακας αντιδραστική ψυχολογία στην εξωτερική πολιτική και η οποία αφορά στην εξοικείωση με μια πολιτική της αντίδρασης και στην αναγωγή στην γραμμή Αιγαίο-Κύπρος. Αυτή η αμοιβαία αδυναμία της Τουρκίας και της Ελλάδας, που караδοκεί συνεχώς στις σχέσεις τους με τον Ο.Η.Ε., το ΝΑΤΟ και την Ε.Ε., αποτέλεσε αντικείμενο πολύ σοβαρής καπήλευσης την κατάλληλη στιγμή από άλλες χώρες. Αυτή η καπήλευση των τουρκο-ελληνικών σχέσεων προκάλεσε μία σημαντική αναστάτωση στις θεμελιώδεις σχέσεις της Τουρκίας με τη Δύση. Από τα δυτικά κέντρα στάλθηκαν, πάντα μέσω της Ελλάδας, μηνύματα, προειδοποιήσεις και έμμεσες απειλές. Σε περιόδους που η Τουρκία προσπάθησε να μπει σε νέες αναζητήσεις εξωτερικών πολιτικών, η τουρκο-ελληνική κρίση, κλιμακούμενη υπέρ της Ελλάδας, υποχρέωσε πάλι σε υποτίμηση την Τουρκία. Η Τουρκία που αναγκάστηκε να κατατρώγεται με μια εγγύς απειλή, που τη δαιμονίζει συνεχώς, δεν μπόρεσε να ανοίξει τον ορίζοντά της σε δραστήριες, υψηλού επιπέδου και παγκόσμιες πολιτικές. Όταν ενεργοποιήθηκε και ο παράγοντας του βόρειου Ιράκ, που αναδείχθηκε ως μία εγγύς απειλή, η Τουρκία εγκλωβίστηκε με ένα βαρύ φορτίο σε κάθε ένα από τα δυο της πόδια, Έτσι, αποδυναμώθηκε σε σημαντικό βαθμό η ικανότητα προόδου της Τουρκίας και η δυνατότητά της να κινείται με γρήγορους ελιγμούς. Σε μια περίοδο που υπάρχουν εξελίξεις με τη Ρωσία, τη Μέση Ανατολή και την Κύπρο, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή. Όπως θα αναφερθεί αναλυτικότερα στο κεφάλαιο Εγγύς θαλάσσιος χώρος, η Τουρκία ποτέ δεν θα μπορέσει να εγκαταλείψει (παραμελήσει) την Κύπρο. Όμως δεν μπορεί όλον τον άξονα της εξωτερικής της πολιτικής να τον έχει δεσμευμένο σε μία μονόπλευρη εξωτερική πολιτική, η οποία σε συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα παρουσιάζει κατευθυνόμενες και τεχνητές κλιμακώσεις. Διαφορετικά, σε κάθε συγκυρία που θα εξυπηρετούνται τα συμφέροντα των μεγάλων

δυνάμεων και οι οποίες φυσικά γνωρίζουν την αδυναμία της Τουρκίας για την Ελλάδα και την Κύπρο, θα δημιουργούνται εκείνες οι προϋποθέσεις ώστε να ενοχλείται η Τουρκία.

Η Τουρκία δεν πρέπει να δεχθεί καμία υποθήκη στην εξωτερική της πολιτική, που θα μειώσει το βάρος και το μέγεθος της και πρέπει να είναι έτοιμη ώστε να απαντήσει με τη δέουσα βαρύτητα σε κάθε γεγονός που θα απειλήσει τους στρατιωτικούς της υπολογισμούς. Μετά τις τελευταίες εξελίξεις, η τουρκική κοινωνία εισήλθε σε μία πολύ δυναμική περίοδο ειδικά στον εγγύς χερσαίο χώρο της.

Κλείνοντας το Κεφάλαιο σχετικά με τον εγγύς χερσαίο χώρο της Τουρκίας, ο Νταβούτογλου τονίζει ότι ο βασικός ανταγωνισμός αυτής της περιόδου είναι η ανισορροπία που υπάρχει μεταξύ πολιτικών φορέων και φορέων πολιτισμού, οι οποίοι θα αντιμετωπίσουν το βάρος και την υπευθυνότητα που τους επιτάσσει η γεωγραφία και η ιστορία. Η ολοκλήρωση δε αυτής της ισορροπίας με μια λογική πορεία στην εξωτερική πολιτική και με μια διείσδυση σε έναν μακροπρόθεσμο στρατηγικό σχεδιασμό θα επιφέρουν μια ισχύ η οποία θα αναβαθμίσει την Τουρκία στον επόμενο αιώνα.

4.2. Θαλάσσιος χώρος της Τουρκίας

Σχετικά με τον θαλάσσιο χώρο της Τουρκίας, ο Νταβούτογλου αναλύει την περίοδο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, αναφέρει τα στοιχεία της νέας θαλάσσιας στρατηγικής της Τουρκίας και παρουσιάζει τις απόψεις του για τη Μαύρη Θάλασσα, τα Στενά, το Αιγαίο, την Κύπρο, τον Περσικό Κόλπο, τη Λεκάνη της Ινδίας και την Κασπία. Σχετικά με την περίοδο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο και τα στοιχεία της νέας θαλάσσιας στρατηγικής μας πληροφορεί πως:

Ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία της περιόδου μετά τον Ψυχρό πόλεμο είναι η αποχώρηση συγκεκριμένων περιοχών από την στατική διπολική δομή και η έναρξη εισόδου αυτών σε μια νέα διαδικασία διάρθρωσης της στρατηγικής, όσον αφορά στα νέα πεδία επιρροής. Ως πιο τρανταχτά παραδείγματα διάρθρωσης στρατηγικής και πεδίων επιρροής μεταξύ των περιοχών θεωρούνται τα Βαλκάνια, η Μέση Ανατολή και ο Καύκασος. Αυτή η στρατηγική διάρθρωση εισάγει νέες γεωπολιτικές έννοιες στις θάλασσες και στους θαλάσσιους διαδρόμους που βρίσκονται στα πεδία επιρροής των παραπάνω περιοχών. Ο νέος ορισμός του όρου «στρατηγικός χώρος» έχει σχέση με τη στρατηγική εξάρτηση των χερσαίων ζωνών, οι οποίες συνδέουν την θάλασσα και τις θαλάσσιες λεκάνες, με το βάθος τους. Οι στρατηγικές συνδέσεις της Μαύρης Θάλασσας (εκτός από την ιδιαίτερη σημασία της), των

Βαλκανίων και του Καυκάσου απέκτησαν νέα γεωπολιτική σημασία. Η στρατηγική σημασία των θαλάσσιων διαδρόμων, από τις παραπάνω περιοχές μέχρι τη Μεσοποταμία και τον Περσικό Κόλπο, που αποτελεί το τέλος αυτών των θαλασσιών διαδρόμων, αυξήθηκε σημαντικά. Με την ίδια έννοια, απέκτησαν ιδιαίτερη σημασία νέα στοιχεία που επικεντρώνονται στην περιοχή επιρροής της Ανατολικής Μεσογείου. Αυτά σχετίζονται με τη Μέση Ανατολή, τα Βαλκάνια, το Αιγαίο και την Κύπρου και περιλαμβάνονται μεταξύ εκείνων που δεν άλλαξαν την επικαιρότητα της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Κατόπιν τούτου, στην περίοδο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, διαμορφώθηκε μια συγκυρία, σύμφωνα με την οποία η Τουρκία στηρίζει τον άξονα της νέας της στρατηγικής στις θάλασσες και στους θαλάσσιους διαδρόμους.

Η Τουρκία δεν μπορεί να θεωρεί τις θαλάσσιες λεκάνες και τις θαλάσσιες οδούς που την περιβάλλουν ως πεδία προβλημάτων που δεν συνδέονται μεταξύ τους διότι η πορεία τους καθορίζεται από τον ανταγωνισμό που υπάρχει μεταξύ των διάφορων μπλοκ (συνασπισμών). Ως εκ τούτου διαμορφώθηκε μία αναπόφευκτη αναγκαιότητα ώστε η Τουρκία να αξιολογήσει εκ νέου μία συντονισμένη μέθοδο στην κατεύθυνση των στρατηγικών της επιδιώξεων σχετικά με αυτούς τους χώρους. Για παράδειγμα, δημιουργείται το έμμεσο πρόβλημα της μεταφοράς των πετρελαίων της Κασπίας σε μια περιοχή όπου διασταυρώνονται οι πολιτικές της Μαύρης Θάλασσας, των Στενών, του Αιγαίου, της Μεσογείου και του Περσικού Κόλπου. Γι' αυτό, το σύνολο των ανοιγμάτων που έγιναν σε αυτές τις περιοχές προκαλεί την εκδήλωση άλλων πρωτοβουλιών από αντίπαλα στρατόπεδα. Συγκεκριμένα, με την πρωτοβουλία που ανέλαβε η Τουρκία για τη ρύθμιση της διέλευσης από τα Στενά, δημιουργήθηκε ένα μέτωπο συνεργασίας μεταξύ Ρωσίας, Βουλγαρίας και Ελλάδας, καθώς επίσης τέθηκε σε εφαρμογή και το πρόγραμμα του αγωγού που θα φθάνει στο Αιγαίο μέσω της Βουλγαρίας και υπό την επιστασία της Ελλάδας στο Αιγαίο.

Επίσης, οι νέες ισορροπίες που δημιουργούνται από τον αγωγό Κασπία-Περσικός Κόλπος, φορτίζουν τις τουρκο-ιρανικές σχέσεις με τον ισραηλινό παράγοντα. Σε περίπτωση στιγμιαίων αντιδράσεων υπάρχει κίνδυνος να δημιουργηθούν μεγάλες αποκλίσεις στις μακροπρόθεσμες πολιτικές. Κατόπιν αυτού, πρέπει να παρουσιασθεί μία δραστική και ευέλικτη συμπεριφορά εγκαταλείποντας τους αντιδραστικούς δογματισμούς άμυνας του Ψυχρού Πολέμου. Είναι λοιπόν αναγκαίο να γίνει μια επανεξέταση της στρατηγικής των θαλάσσιων λεκανών.

Όσον αφορά στη Μαύρη Θάλασσα και στις θαλάσσιες οδούς προς αυτήν ο Νταβούτογλου υπογραμμίζει όχι μετά την κατάρρευση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία ενός σημαντικού γεωοικονομικού πλεονεκτήματος στην Τουρκία, η οποία κατέχει όλη τη νότια γραμμή της Μαύρης Θάλασσας και το μήκος των ακτών της είναι το μεγαλύτερο στην περιοχή. Στη συνέχεια ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών επισημαίνει τα εξής: η Τουρκία δεν πρέπει να θεωρεί τη Μαύρη Θάλασσα ως μία θαλάσσια περιοχή που μπορεί να την χρησιμοποιήσει είτε ως ένα μεγάλο πλεονέκτημα ενάντια στους βόρειους γείτονες της είτε ως ένα τμήμα της αμυντικής της στρατηγικής, σχετιζόμενο μόνο με τα Στενά. Αντίθετα, η Τουρκία, με μια ευέλικτη πολιτική, πρέπει να θεωρήσει τη Μαύρη Θάλασσα ως μία θαλάσσια οδό που θα εξασφαλίσει το άνοιγμά της στην Ανατολική και Βόρεια Ευρώπη, από τη μία πλευρά, και στον Καύκασο-Κεντρική Ασία, από την άλλη. Έτσι, πρέπει να δημιουργήσει μία υποδομή προς αυτήν τη κατεύθυνση²⁸. Κλείνοντας την αναφορά του στη Μαύρη Θάλασσα αποκαλύπτει την στρατηγική που θα πρέπει να εφαρμοσθεί:

Η Τουρκία δεν πρέπει να περιοριστεί μόνο στο στρατιωτικό πεδίο. Πρέπει να χρησιμοποιηθεί μία πιο δραστική μέθοδος για ένα οικονομικό άνοιγμα ειδικά σε αυτή τη λεκάνη. Κατόπιν τούτου, πρέπει να ληφθούν μέτρα που θα ενθαρρύνουν τις θαλάσσιες συγκοινωνίες πέραν των συνόρων, αξιολογώντας από οικονομικής απόψεως τις θαλάσσιες οδούς που συνδέουν αυτή τη λεκάνη με τις εσωτερικές στέπες. Παράλληλα, πρέπει να αναπτυχθούν κατάλληλα προγράμματα συγκοινωνιών σχετικά με αυτές τις θαλάσσιες οδούς. Επίσης, πρέπει, στο μέτρο του δυνατού, να επανασυνδεθούν οι εκβολές των ποταμών Δνείπερος, Δνείστερος, Βόλγας και Ντον, με τη γραμμή Κωσταντζα-Τραπεζούντα, η οποία, ακόμη και στην τελευταία περίοδο του «Οθωμανικού Κράτους», διέθετε ένα μεγάλο δίκτυο συγκοινωνιών. Έτσι, η Τουρκία θα αποτελεί τον παίκτη κλειδί, σε μια γραμμή συγκοινωνιών που θα συνδέει την περιοχή της Ανατολικής Μαύρης Θάλασσας, την Ανατολική Ευρώπη και τις Στέπες της Ασίας με την Μέση Ανατολή και τον Ινδικό Ωκεανό. Πάνω σε αυτή τη γραμμή θα μπορέσει να εξασφαλισθεί το πιο σύντομο και οικονομικό δίκτυο επικοινωνιών. Αυτό το δίκτυο θα περνάει από την Τουρκία και θα ενώνει την δυναμική οικονομική λεκάνη της Ανατολικής Ασίας με την Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη. Για το λόγο αυτό, αναπτύσσοντας διμερείς σχέσεις με τις χώρες της Βορείου Μαύρης Θάλασσας και εκμεταλλευόμενοι με ένα πιο

²⁸ Stratejik Derinlik-Turkiye'nin Uluslararası Konumu (Στρατηγικό Βάθος-Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας), AHMET DAVUTOGLU, 2004', Σελ.159-161

ενεργητικό τρόπο τους μηχανισμούς του Οργανισμού της Οικονομικής Συνεργασίας της Μαύρης Θάλασσας, θα μπορέσει να ενδυναμωθεί η διασύνδεση Ανατολικής Ευρώπης-Δύσης και Νότιας Ασίας. Έτσι, η ύπαρξη ενός νέου δικτύου συγκοινωνιών θα εξασφαλίσει την προσκόμιση στις διεθνείς αγορές μιας εναλλακτικής λύσης από την πλουτοπαραγωγική έκρηξη του GAP (Πρόγραμμα Νοτιοανατολικής Τουρκίας) και το ξεπέρασμα του οικονομικού εμφράγματος της παραπάνω περιοχής.

4.3. Το πρόγραμμα GAP

Το πρόγραμμα GAP σχεδιάστηκε το 1970 με σκοπό την εκμετάλλευση των υδάτων των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη για την υδροδότηση εννέα νομών της νοτιοανατολικής Τουρκίας και την κατασκευή υδροηλεκτρικών εργοστασίων²⁹.

Το 1980 όμως μετατράπηκε σε ένα ευρύ κοινωνικο-οικονομικό περιφερειακό αναπτυξιακό πρόγραμμα το οποίο περιλαμβάνει αναπτυξιακά προγράμματα που έχουν σχέση με την υδροδότηση, την ενέργεια, τη γεωργία, τις αστικές και αγροτικές υποδομές, την κατασκευή δρόμων-αεροδρομίων, τις δασικές εκτάσεις, την εκπαίδευση, την υγεία και τον πολιτισμό. Στο GAP μεταξύ άλλων προβλέπεται η κατασκευή 22 φραγμάτων, 19 υδροηλεκτρικών εργοστασίων και η άρδευση 1,82 εκατ. εκταρίων (18,2 εκατ. στρεμμάτων). Με την ολοκλήρωση του προγράμματος η Τουρκία θα έχει υπό τον έλεγχό της το 29% των υδάτων των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη, θα αρδεύει το 20% των εκτάσεών της και θα καλύπτει το 50% των αναγκών της σε υδροηλεκτρική ενέργεια. Ήδη τα φράγματα ολοκληρώθηκαν, αρδεύονται 1 εκατ. εκτάρια (10 εκατ. στρέμματα) και το πρόγραμμα των υδροηλεκτρικών εργοστασίων ολοκληρώθηκε κατά 74%. Η υλοποίηση του GAP παρακολουθείται από ειδική Διεύθυνση που έχει συγκροτηθεί στην πρωθυπουργία της Τουρκίας στην οποία απασχολούνται 256 υπάλληλοι με προϊστάμενο «Devlet Bakani/ υπουργό Άνευ Χαρτοφυλακίου» (στην τουρκική κυβέρνηση υπάρχουν 11 υπουργοί Άνευ Χαρτοφυλακίου οι οποίοι στο όνομα του πρωθυπουργού διευθύνουν μερικούς από τους δημόσιους οργανισμούς και ιδρύματα). Μέχρι το τέλος του 2006 είχαν δαπανηθεί 23,4 δισ. νέες τουρκικές λίρες (περίπου 11 δισ. ΕΥΡΩ) και το πρόγραμμα χρηματοδοτήθηκε κατά 59,3%. Ο

²⁹ www.gap.gov.tr,old.acci.gr/reports/Turkey_July2008.pdf www.agora.mfa.gr/agora/images/docs/radE8E12Mai2008.doc

στρατηγικός σχεδιασμός του GAP για την περίοδο 2008-2012 καθορίζει ότι το παραπάνω πρόγραμμα θα συνεχισθεί με εντατικούς ρυθμούς, χωρίς να γίνεται καμία αναφορά στο χρόνο ολοκλήρωσής του. Κατά την παραπάνω περίοδο θα συνεχισθούν οι επενδύσεις υποδομών (άρδευση, ενέργεια, εκπαίδευση και τηλεπικοινωνίες) στην περιοχή και προβλέπεται να διπλασιασθεί η παραγωγή σιτηρών. Η σημασία ίου παραπάνω προγράμματος προκύπτει από τα ακόλουθα εν συντομία στοιχεία: η Τουρκία σε παγκόσμιο επίπεδο είναι μία από τις χώρες με την καλύτερη εκμετάλλευση των υδάτινων πόρων. Το πλεονέκτημά της αυτό το χρησιμοποιεί ως «εργαλείο» εκβιασμού στις γειτονικές της χώρες, κατά βάση στο Ιράκ και Συρία και δευτερευόντως στο Ισραήλ, Ιορδανία και Ιράν, λόγω της έλλειψης που έχουν σε καθαρό νερό και της αυξανόμενης τάσης ελλείψεως τροφίμων παγκοσμίως. Παράλληλα η Τουρκία δίνει μεγάλη βαρύτητα στις αγροτικές καλλιέργειες, διότι από την εποχή του Οζάλ είχε ως κύριο στόχο να καταστεί ο κύριος τροφοδότης της Μέσης Ανατολής σε τρόφιμα. Με τον τρόπο αυτόν η Τουρκία αποκτά ένα ακόμη στοιχείο επιρροής στη Μέση Ανατολή.

5. ΤΑ ΣΤΕΝΑ, ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΔΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΑΣΙΑΣ

Ο Νταβούτογλου θεωρεί ότι η δεύτερη σημαντικότερη αλλαγή που προκάλεσε το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, σε σχέση με τα Στενά, είναι ότι αυτός ο θαλάσσιος διάδρομος αποτελεί, πέραν του χαρακτηριστικού του ως γραμμής γεωπολιτικής διάκρισης, γραμμή γεωοικονομικής και γεωπολιτιστικής τοιαύτης και αλληλεπίδρασης³⁰:

Η εμφάνιση του προβλήματος της μεταφοράς των πετρελαίων της Κασπίας, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, προκάλεσε έντονες αντιδικίες, σχετικά με τα Στενά, με αποτέλεσμα να προκληθεί μία εντυπωσιακή άνοδος του δείκτη της γεωοικονομικής αξίας αυτών. Επίσης, τα Στενά άρχισαν να εμφανίζονται στην επικαιρότητα, με μία αυξανόμενη συχνότητα, ως σημείο τομής των διαφορών Ανατολής-Δύσης και των γεωπολιτιστικών γραμμών. [...]

Συνεπώς, τα Στενά εκτός από την γεωπολιτική αξία που τους δίνει το βάρος των παραμέτρων ασφάλειας, αποτελούν και ένα από τα επίκεντρα των παγκόσμιων και περιφερειακών γεωοικονομικών και γεωπολιτιστικών εξελίξεων. [...]

Η Τουρκία, στα πλαίσια της Συνθήκης του Μοντρέ, προσπάθησε να εναρμονίσει τη νέα γεωοικονομική συγκυρία με τις ρυθμίσεις του κανονισμού σχετικά με τα Στενά. Αυτό όμως, προκάλεσε την αντίδραση της Ρωσίας.

Στη συνέχεια παρατίθεται το εξής χαρακτηριστικό απόσπασμα των απόψεων του συγγραφέα:

Αυτές οι ρυθμίσεις του κανονισμού έγιναν προκειμένου να αποφευχθούν οι κίνδυνοι που θα προκαλούσε στην Κωνσταντινούπολη, μία από τις μεγαλύτερες μητροπόλεις του κόσμου, η μεταφορά του πετρελαίου, το οποίο αρχικά με αγωγό φθάνει στο ρωσικό λιμάνι Νοβοροσίσκ και κατόπιν με τάνκερ μέσω των Στενών διοχετεύεται στη διεθνή αγορά. Επίσης, αυτή η μεταφορά πετρελαίου μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο στη λειτουργία του πετρελαιοαγωγού Μπακού-Τζεϊτάν. Όπως ισχύει με τα Στενά, η υποστήριξη ίου στρατηγικού δεσμού με την ήπειρο της Αφρο-Ευρασίας θα επιφέρει μεγάλα πλεονεκτήματα αλλά και μεγάλα ρίσκα. Η Τουρκία στα πλαίσια της γενικής στρατηγικής της, σχετικά με τα Στενά και την δυναμική διεθνή συγκυρία που έφερε ο Ψυχρός Πόλεμος, πρέπει να αναπτύξει μία συνεπή και ευέλικτη διπλωματική διαδικασία που θα αναδειξεί στο μέγιστο τα πλεονεκτήματα των

³⁰ Stratejik Dmnlük-Turkiye'nin Uluslararası Konumu (Στρατηγικό Βάθος-Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας), AHMET DAVUTOGLU, 2004, Σελ.168-169

Στενών, μειώνοντας στο ελάχιστο τους κινδύνους. Χωρίς να γίνει οποιαδήποτε παρέκκλιση από το πλαίσιο που προβλέπει η Συνθήκη του Μοντρέ, η Τουρκία πρέπει να έχει ως πρωταρχικό της στόχο την αύξηση του ελέγχου στα Στενά, λαμβάνοντας υπόψη την εξάρτηση που υπάρχει μεταξύ των Στενών και της ασφάλειας της Κωνσταντινούπολης, που αποτελεί το εμπορικό και πολιτιστικό κέντρο της Τουρκίας. Πουθενά στον κόσμο δεν υπάρχει μια πόλη του μεγέθους της Κωνσταντινούπολης που να βρίσκεται σε Στενά και σε πέρασμα θαλάσσιου διαδρόμου, ο οποίος ενώνει δύο ανοικτές θάλασσες. Αυτό λοιπόν το χαρακτηριστικό προσδίδει στα Στενά την ιδιότητα της «διεθνούς θαλάσσιας οδού». Από την άλλη πλευρά, η ανάπτυξη περίξ της Θάλασσας του Μαρμαρά των πιο σημαντικών κέντρων παραγωγής και εμπορίου της Τουρκίας, εντάσσει τα Στενά εντός των γενικών παραμέτρων της ασφάλειας της Τουρκίας.

Ο Νταβούτογλου εκφράζει την άποψη ότι η Τουρκία δεν θα εμποδίσει τις διεθνείς ειρηνικές διελεύσεις που γίνονται μέσω των Στενών. Ωστόσο διευκρινίζει ότι η χώρα του, προκειμένου να μπορέσει να εξασφαλίσει τη δική της ασφάλεια, θα έρθει αντιμέτωπη με την αναγκαιότητα νομιμοποίησης μιας στέρεας διπλωματικής συλλογιστικής και λόγου που βρίσκεται σε εξέλιξη. Τέλος, καταλήγει λέγοντας:

Τα Στενά αποτελούν μία από τις πιο σημαντικές πηγές πλεονεκτημάτων της Τουρκίας. Η χρησιμοποίηση λοιπόν από την Τουρκία μιας σταθερής στρατηγικής και μιας λογικής και καλά προετοιμασμένης διπλωματίας θα μπορέσει να προσδώσει σε αυτήν την πηγή στρατηγικών πλεονεκτημάτων μεγάλη και μακροπρόθεσμη στρατηγική σημασία.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απόψεις του Νταβούτογλου σχετικά με το Αιγαίο και την Κύπρο³¹. Το Αιγαίο και η Κύπρος κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου αποτέλεσαν δύο σημαντικά στοιχεία της ημερήσιας διάταξης, τα οποία αφορούν στον εγγύς θαλάσσιο χώρο της Τουρκίας και των οποίων η σημασία δεν μειώθηκε ποτέ. Κατά την περίοδο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, οι παγκόσμιες και περιφερειακές συγκυρίες προσέδωσαν νέα δεδομένα στη σημασία των δύο αυτών σημαντικών στοιχείων για την Τουρκία. Τα προβλήματα του Αιγαίου και της Κύπρου αποτελούν τμήμα των πεδίων αλληλεπίδρασης και

³¹ StratejikDerinlik-Tiirkiyenin Uluslararası Konumu (Στρατηγικό Βάθος-ΗΔιεθνής Θέση της Τουρκίας), AHMET DAVUTOGLU, 2004, Σελ.169-170

διέλευσης των Βαλκανίων και της Μέσης Ανατολής. Με την αύξηση της στρατηγικής επιρροής αυτών των περιοχών, αυτά άρχισαν να αναδεικνύονται όχι μόνο σε τοπικά προβλήματα αλλά και σε προβλήματα που επηρεάζουν και άλλες περιοχές. Αυτή η αλληλεπίδραση των προβλημάτων αύξησε τη σημασία της Ανατολικής Μεσογείου, ειδικά μετά την ανάδειξή της σε μια νέα θάλασσα επιρροής. Κατόπιν τούτου, η Τουρκία δεν πρέπει να τα θεωρήσει ως δευτερεύοντα προβλήματα και να τα εντάξει μόνο στην επικράτεια του Αιγαίου. Αντιθέτως πρέπει να τα εντάξει στα γενικά πλαίσια της επικράτειας της Ανατολικής Μεσογείου, που εκτείνεται από την Αδριατική Θάλασσα στον κόλπο της Αλεξανδρέττας και στη διώρυγα του Σουέζ. Γενικώς τα προβλήματα αυτά πρέπει να αξιολογηθούν στα πλαίσια πολιτικών προσανατολισμένων στη στρατηγική της Μεσογείου και ειδικά της Ανατολικής Μεσογείου και όχι σε μεμονωμένες στρατηγικές του Αιγαίου ή της Κύπρου. Η Τουρκία στα πλαίσια των συγκυριών της μεταψυχροπολεμικής περιόδου, πρέπει να επαναπροσδιορίσει την πολιτική της για την Κύπρο και το Αιγαίο. Οι πύλες εξόδου της Τουρκίας προς τον κόσμο είναι σημαντικά περιορισμένες, διότι είναι απομονωμένη από το Αιγαίο και περικυκλωμένη στο νότο από την Κυπριακή Δημοκρατία³².

Σχετικά με το Αιγαίο ο Νταβούτογλου θεωρεί ότι αποτελεί τον πιο σημαντικό σύνδεσμο στην κατεύθυνση Βορράς-Νότος στην περιοχή της Αφρο-Ευρασίας³³:

Σε αντίθεση με την Ερυθρά Θάλασσα και τον Περσικό Κόλπο που βρίσκονται σε μία παρόμοια περιοχή, η θάλασσα του Αιγαίου εκτείνεται σε ένα μεγάλο βαθμό και στις τρεις ηπείρους και είναι ανοικτή σε αυτές, χωρίς να βρίσκει κανένα χερσαίο εμπόδιο. Ως εκ τούτου, αυτή η θάλασσα έχει στρατηγική σημασία πρώτου βαθμού όχι μόνο για την Ελλάδα και την Τουρκία, αλλά και για όλες εκείνες τις τοπικές και παγκόσμιες δυνάμεις που είναι δέσμιες των συγκοινωνιών και του εμπορίου με τις τρεις ηπείρους, ως παράκτιες χώρες της Μαύρης Θάλασσας.

Αυτή η παγκόσμια σημασία ενισχύθηκε με αρκετά τοπικά στοιχεία. Το παραπάνω θαλάσσιο πέρασμα έχει μία καθοριστική θέση σε όλες τις γεωπολιτικές, γεωστρατηγικές, γεωοικονομικές και γεωπολιτιστικές αλληλεπιδράσεις της Βαλκανικής Χερσονήσου, της Χερσονήσου της Ανατολίας και της Μέσης Ανατολής. Πέραν των παραπάνω, η ύπαρξη

³² Αναγράφεται ως ελληνοκυπριακό τμήμα

³³ Stratejik Derinlik-Türkiye'nin Uluslararası Konumu (Στρατηγικό Βάθος-Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας), AHMET DAVUTOGLU, 2004, Σελ.170-175

χιλιάδων νησιών, νησίδων και βραχονησίδων της προσδίδει μια πολυσύνθετη δομή. Τα νησιά του Αιγαίου ταξινομούνται σε έξι κύριες ομάδες: βόρειου Αιγαίου, βόρειες Σποράδες, Κυκλάδες, ανατολικού Αιγαίου, Δωδεκάνησα και νότιου Αιγαίου. Τα στρατηγικά περάσματα που υπάρχουν μεταξύ των νησιών δημιουργούν επιμέρους στρατηγικές διαδρομές, οι οποίες αυξάνουν τη συνολική στρατηγική αξία του Αιγαίου. Τα νησιά του Αιγαίου, η έκταση των οποίων ανέρχεται περίπου σε 23.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα, κατέχουν σχεδόν το 10% της θάλασσας του Αιγαίου.

Η συγκέντρωση των νησιών του Αιγαίου στα χέρια της Ελλάδας δημιουργεί το πιο σημαντικό αρνητικό στοιχείο στην πολιτική της Τουρκίας για τον εγγύς θαλάσσιο χώρο. Η βασική πηγή του προβλήματος στο Αιγαίο είναι η αθεράπευτη αντίφαση μεταξύ του παρόντος καθεστώτος και της σημερινής γεωλογικής-γεωπολιτικής πραγματικότητας. Τα νησιά του Αιγαίου αποτελούν μία φυσική προέκταση της γεωλογικής δομής της Χερσονήσου της Ανατολίας. Σύμφωνα με διεθνείς συνθήκες, καθορίστηκε υπέρ της Ελλάδας η πολιτική κατανομή αυτών, η οποία είναι αντίθετη με τις γεωπολιτικές αναγκαιότητες που εμφανίζονται. Τα παραπάνω αποτελούν την κοιτίδα προβλημάτων σχετικών με την υφαλοκρηπίδα, τα χωρικά ύδατα, τον εναέριο χώρο, την γραμμή του FIR, τις περιοχές διοικήσεως και ελέγχου και τον εξοπλισμό των νησιών. Λόγω της εγγύτητάς τους με την Τουρκία, ένας σημαντικός αριθμός των ελληνικών νησιών μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εφалτήριο για στρατιωτικές επιχειρήσεις με κατεύθυνση την Ανατολία. Παράλληλα, επειδή τα νησιά αυτά περιβάλλουν τον θαλάσσιο διάδρομο που εξασφαλίζει την διέλευση της Τουρκίας από την Θάλασσα του Μαρμαρά στην Μεσόγειο, αξιολογούνται ως ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα ασφάλειας. Τα παραπάνω, συμπεριλαμβανομένου και του πλεονεκτήματος που πηγάζει από την κυριαρχία της Ελλάδας στα νησιά, συνεχίζουν να αποτελούν μέρος μιας στρατηγικής προσπάθειας που αποσκοπεί να περιλάβει το σύνολο της θαλάσσιας λεκάνης του Αιγαίου. Επειδή τα νησιά του Αιγαίου περιβάλλουν τα περάσματα Σκαρπάντο, Σπάθη, της Κάσου, των Κυθήρων, της Καρπάθου και της Μαρμαρίδας, τα οποία ενώνουν το Αιγαίο με την Μεσόγειο, επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό η πρόσβαση της Τουρκίας από την Μαύρη Θάλασσα, στο Μαρμαρά και στη Μεσόγειο.

Σύμφωνα με το παρόν καθεστώς των χωρικών υδάτων των 6 ναυτικών μιλίων, που υποστηρίζει και η Τουρκία, η κυριαρχία της στη θάλασσα του Αιγαίου ανέρχεται στο 8,8%. Η κυριαρχία της Ελλάδας υπό το καθεστώς αυτό, που δεν είναι αρεστό σε αυτήν, ανέρχεται στο 35%, ενώ το 56,2% του Αιγαίου είναι ανοιχτή θάλασσα. Σε περίπτωση που εφαρμοστεί

το καθεστώς των 12 μιλίων η Τουρκία στην πράξη δεν θα μπορεί να βγει στο Αιγαίο χωρίς την άδεια της Ελλάδας. Σε αυτή την περίπτωση η ανοιχτή θάλασσα του Αιγαίου θα έχει ποσοστό 26%, η κυριαρχία της Ελλάδας θα ανέλθει στο 63,9% και το Αιγαίο θα γίνει μια κλειστή θάλασσα της Ελλάδας. Το ποσοστό δε της Τουρκίας θα είναι περίπου 10%. Η επικράτηση της επιχειρηματολογίας της Ελλάδας δεν θα συνεπάγεται μόνο ένα στρατηγικό αποκλεισμό της Τουρκίας, αλλά θα επηρεάσει άμεσα και τις οικονομικές της δραστηριότητες. Για παράδειγμα, το 88% του εξωτερικού εμπορίου της Τουρκίας εξασφαλίζεται με θαλάσσιες συγκοινωνίες, οι οποίες κατευθύνονται απευθείας προς τις ακτές της Μεσογείου, των οποίων το 65% περίπου διέρχονται από την Θάλασσα του Αιγαίου. Με άλλα λόγια δηλαδή, από τα 15.000 πλοία των 49 εκατομμυρίων κόρων που εισέρχονται και εξέρχονται στα λιμάνια της περιοχής της Μεσογείου, περίπου τα 4.687 πλοία 15 εκατομμυρίων κόρων έχουν προορισμό τα λιμάνια του Αιγαίου, του Μαρμαρά και της Μαύρης Θάλασσας περνώντας από ίο Αιγαίο. Οι δυνατότητες των λιμανιών της Τουρκίας για φόρτωση-εκφόρτωση-διανομή ανέρχονται σε 120 εκατομμύρια τόνους. Ως εκ τούτου και δεδομένης της δομής και εξαρτήσεως του εμπορίου της Τουρκίας από το Αιγαίο, η χώρα είναι αδύνατον να προβεί σε υποχωρήσεις στο συγκεκριμένο τομέα. Οι παραπάνω δυνατότητες κατανέμονται περίπου ως ακολούθως: Το 25% στη Μεσόγειο, το 21% στο Αιγαίο, το 41% στη Θάλασσα του Μαρμαρά και το 13% στη Μαύρη Θάλασσα. Λαμβάνοντας υπόψη ότι το Αιγαίο αποτελεί μία ζωτική δίοδο θαλασσίων συγκοινωνιών, η μεγάλη γεωοικονομική του αξία είναι προφανής.

Οι εντάσεις που υπάρχουν με την Ελλάδα, η οποία εφαρμόζει μια πολιτική περαιτέρω επέκτασης, χωρίς να αρκείται στο υφιστάμενο καθεστώς του ήδη συρρικνωμένου ζωτικού χώρου της Τουρκίας στο Αιγαίο, πρέπει να αξιολογηθεί εκ νέου στα πλαίσια μιας γενικής θαλάσσιας στρατηγικής. ΓΥ αυτό, το πιο σημαντικό μέσο είναι η απόκτηση ενός ισχυρού εμπορικού στόλου που θα χρησιμοποιείται πιο δυναμικά στα διεθνή ύδατα του Αιγαίου. Το πλεονέκτημα της Ελλάδας σε αυτό το θέμα δεν πηγάζει μόνο από το εύρος των περιοχών ελέγχου στο Αιγαίο, αλλά από την δυνατότητα που έχει στις θαλάσσιες μεταφορές/Όσον αφορά στη χρησιμοποίηση μίας πιο δραστικής μεθόδου για τη θάλασσα του Αιγαίου, που αποτελεί μια θάλασσα-σύνδεσμο, θα μπορέσουμε να θέσουμε ως θέμα συζήτησης τη σχέση αυτής της θάλασσας με άλλες θαλάσσιες λεκάνες.

Όσον αφορά στην πραγματική έννοια της βούλησης της Τουρκίας να γίνει μία περιφερειακή δύναμη, επιβάλλεται να αυξήσει την πολιτική και οικονομική επιρροή της στις

θαλάσσιες οδούς, οι οποίες επεκτείνονται μέχρι τον Κόλπο, από το Αιγαίο μέχρι την Αδριατική και από το Σουέζ μέχρι την Ερυθρά Θάλασσα. Επίσης, η Τουρκία δεν πρέπει να αποφύγει την υιοθέτηση μίας δραστήριας πολιτικής σε κάθε σημείο που αποτελεί διέξοδο στις ανοικτές θάλασσες του Αιγαίου και της Μαύρης Θάλασσας. Η Τουρκία πρέπει να προσέξει να μην κάνει λάθη που θα επηρεάσουν τις μακροπρόθεσμες πολιτικές της σε ευαίσθητα θέματα όπως το Αιγαίο.

6. ΙΜΙΑ, ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ Η.Π.Α.

6.1. Ίμια, κερδισμένοι και χαμένοι

Στη συνέχεια ο συγγραφέας αναφέρεται στα Ίμια, ιονίζοντας παράλληλα ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν η πιο κερδισμένη πλευρά:

Στους χάρτες που διανεμήθηκαν κατά τα διαβήματα της Τουρκίας προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά την κρίση στις βραχονησίδες Ίμια εμφανίστηκε ότι βρίσκονται εντός των 12 μιλίων, όπως ισχυρίζεται η Ελλάδα. Αυτό ήταν ένα λάθος που θα προκαλέσει βλάβη στους ισχυρισμούς για την κυριαρχία της Τουρκίας. Η ασυνεννοησία που παρουσιάζεται μεταξύ των διάφορων κρατικών φορέων σε τόσο ευαίσθητα θέματα δημιουργεί μεγάλες διπλωματικές σκοτούρες. [...] Τα λάθη που έγιναν κατά την περίοδο της κρίσης σχετικά με την κυριαρχία των βραχονησίδων, που βρίσκονται μεταξύ του ηπειρωτικού χώρου και των νήσων του Αιγαίου, δεν έπαψαν να υπάρχουν. [...] Στις αρχές Δεκεμβρίου του 1995 ένα πλοίο με τουρκική σημαία προσέκρουσε στην βραχονησίδα Ίμια. Κατά την προσπάθεια διάσωσης εδόθη προς τα έξω το μήνυμα ότι η τουρκική πλευρά δεν έχει μια ξεκάθαρη στάση σχετικά με το θέμα της κυριαρχίας αυτών των βραχονησίδων, κάνοντας τα στραβά μάτια ώστε η ελληνική πλευρά να θεωρηθεί ως συνέταιρος. Η ελληνική πλευρά που πήρε αυτό το μήνυμα προσπάθησε να δημιουργήσει ένα τετελεσμένο με αυτές τις βραχονησίδες, για τις οποίες δεν υπάρχει μια ξεκάθαρη απόφαση του διεθνούς δικαίου. Παράλληλα, η Ελλάδα επαναφέρει στην επικαιρότητα το θέμα των παραπάνω βραχονησίδων κάθε φορά που υπάρχει πολιτική αβεβαιότητα στην Τουρκία. Κατά τη διάρκεια των εξελίξεων εδόθη η ευκαιρία στην Τουρκία να επιδείξει μία σταθερή στάση στις διεκδικήσεις της Ελλάδας, η οποία επενέβη αργοπορημένα. [...] Το συμβάν άρχισε να στέλνει διαφορετικά μηνύματα μέχρι που εισήλθε σε μια διαδικασία κλιμακώσεως. Από τη μια πλευρά τονίστηκε ότι η κυριαρχία αυτών των βραχονησίδων ανήκει αποκλειστικά στην Τουρκία. Από την άλλη πλευρά, και αφού επιστρέψαμε στο καθεστώς πριν από την κρίση, υποστηρίχθηκε ότι το πρόβλημα πρέπει να επιλυθεί μέσω διαπραγματεύσεων. Έτσι, έγινε έμμεσα και σιωπηρά αποδεκτό το status quo πριν από την κρίση, όπου η Τουρκία δεν έχει μια οριστική διαπραγματευτική θέση στο θέμα της κυριαρχίας κατά την αναζήτηση μελλοντικής λύσης.

Βραχυπρόθεσμα, με μια ευέλικτη στάση θα επιτευχθεί η εξάλειψη της κρίσης. Μακροπρόθεσμα, όμως, θα υπάρξει μια ασαφής στάση στο θέμα της κυριαρχίας. Αυτό, από την πλευρά της Τουρκίας, θα επηρεάσει υπερβολικά αρνητικά την ισορροπία στο Αιγαίο, η οποία είναι πολύ ευαίσθητη. Το θέμα δεν πρέπει να το βλέπουμε σαν μια κοινή βραχονησίδα. Η Τουρκία με τις διπλωματικές παραλείψεις του παρελθόντος έχει φθάσει στο τελικό στάδιο υποχωρήσεων στο Αιγαίο. Κάθε υποχώρηση που θα γίνεται από τούδε και στο εξής θα προ- καλεί σοβαρές συνέπειες, έτσι ώστε η Τουρκία να απολέσει τον βιότοπο της Θάλασσας του Αιγαίου, η οποία αποτελεί τη σύνδεση Μεσογείου-Μαύρης Θάλασσας.

Μια άλλη άποψη που τέθηκε από την κρίση στα Ίμια είναι ότι σε σύντομο χρονικό διάστημα οι ασυμφωνίες που υπήρχαν μεταξύ της Τουρκίας και της Ελλάδας απέκτησαν διεθνή χαρακτήρα. Η στάση των Ηνωμένων Πολιτειών, όσον αφορά στην κρίση των Ιμίων, υπήρξε ένα από τα πιο φανερά παραδείγματα και έθεσε πολύ ανοιχτά τη σχετική στρατηγική των Ηνωμένων Πολιτειών για την ευρωπαϊκή ήπειρο. Η διαμάχη που υπήρξε μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας στο θέμα των βραχονησίδων Ίμια τελείωσε με την στρατηγική υπεροχή των Ηνωμένων Πολιτειών πάνω στα Βαλκάνια, στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο. Από αυτή την κρίση, ούτε η Τουρκία βγήκε κερδισμένη, η οποία με μια αντιφατική συμπεριφορά έφερε στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων την κυριαρχία των Ιμίων, που ισχυρίζεται ότι της ανήκουν, αλλά ούτε και η Ελλάδα η οποία άνοιξε τον δρόμο σε ένα εντυπωσιακό σόου έντασης, αφού υποχρεώθηκε να αποσύρει το στρατιωτικό της τμήμα, που είχε στείλει στο νησί με μεγάλες αξιώσεις.

Η πιο κερδισμένη πλευρά αυτής της κρίσης ήταν οι Ηνωμένες Πολιτείες διότι οι εξελίξεις καταδεικνύουν ότι αυτές επιθυμούν να ελέγξουν την ευρωπαϊκή ήπειρο δημιουργώντας μια δυναμική σχέση μεταξύ της πολιτικής της Ανατολικής Ευρώπης με την αντίστοιχη της Μέσης Ανατολής. Παράλληλα, επιθυμούν να καλύψουν το κενό που υπάρχει στο γεωπολιτικό πεδίο Βαλκανίων-Μέσης Ανατολής, μετά την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Το Αιγαίο και η Κύπρος αποτελούν δύο σημαντικά σκαλοπάτια στη γραμμή Ανατολική Ευρώπη-Μέση Ανατολή (όσον αφορά την χερσαία διασύνδεση) και στην γραμμή Αδριατική-Ανατολική Μεσόγειος-Περσικός Κόλπος (όσον αφορά στην θαλάσσια διασύνδεση). Κατά βάση, για τη Μέση Ανατολή, η επιτήρηση της εκκένωσης των βραχονησίδων Ίμια από αμερικανικά αεροσκάφη που εδρεύουν στην αεροπορική βάση του Incirlik, αποτελεί μια σημαντική επίδειξη που καταδεικνύει τη στρατηγική εξάρτηση μεταξύ

αυτών των περιοχών. Μετά από αυτό, το Κυπριακό πρόβλημα θα έρθει στην επικαιρότητα με μια πιο δραστική μορφή και στα πλαίσια αυτού του στρατηγικού σχεδιασμού.

6.2. Τουρκία και Η.Π.Α.

Ο Νταβούτογλου θεωρεί ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες επιθυμούν να δημιουργήσουν στρατιωτικούς και διπλωματικούς μηχανισμούς ελέγχου στην περιοχή επιρροής της Ευρώπης, με προσανατολισμό τη Μεσόγειο. Έχει την άποψη ότι αποτέλεσμα αυτού του προσανατολισμού αποτελεί η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση της Κύπρου και της Μάλτας και πιθανόν πολύ αργότερα και μερικών χωρών της Βορείου Αφρικής. Επίσης τονίζει ότι λαμβάνει χώρα ένας μακροχρόνιος ανταγωνισμός των θεσμικών οργάνων, στα πλαίσια της πραγματικής πολιτικής, του NATO και της Ευρωπαϊκής Ένωσης:

Σε κάθε περιοχή όπου επεκτείνεται η οικονομική επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το NATO ή στην πραγματικότητα οι Ηνωμένες Πολιτείες επωμίζονται μια νέα ειρηνευτική αποστολή. Η επέμβαση στο Κόσσοβο, παράλληλα με τους σχεδιασμούς διεύρυνσης του NATO, αποτελεί μια εξέλιξη που επικυρώνει αυτόν τον στρατηγικό προσανατολισμό.

Τέλος, υπογραμμίζει τη σπουδαιότητα και την αλληλεπίδραση που υπάρχει μεταξύ Ανατολικής Μεσογείου-Μέσης Ανατολής-Κόλπου:

Σήμερα, υπάρχει ένα πολύ δυναμικό πεδίο αλληλεπίδρασης μεταξύ Ανατολικής Μεσογείου, Μέσης Ανατολής και Κόλπου. Διαπιστώνεται λοιπόν ότι είναι προφανής η ύπαρξη μίας συντονισμένης και αυξημένης σε πυκνότητα γραμμής αλληλεπίδρασης των κρίσεων στο Αιγαίο και στην Κύπρο με τις αντίστοιχες στα Βαλκάνια και στη Μέση Ανατολή. Πάνω σε αυτή τη γραμμή αλληλεπίδρασης που ενώνει τα Βαλκάνια με τη Μέση Ανατολή είναι αναπόφευκτη η εμφάνιση νέων σημαντικών διεργασιών. Η Τουρκία, προκειμένου να μην επηρεασθεί αρνητικά από αυτή την αλληλεπίδραση, πρέπει να παρακολουθεί με προσοχή τα μακροπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα αποτελέσματα που μπορούν να προκαλέσουν οι νέες στρατηγικές αναμετρήσεις και σημαντικές διεργασίες, που παρουσιάζονται στις γραμμές Βαλκάνια-Ανατολική Μεσόγειο-Κόλπος.

7. ΚΥΠΡΟΣ

Η Κύπρος κατέχει μία κεντρική θέση και απέχει σχεδόν ίδια απόσταση από την Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική. Παράλληλα, μαζί με την Κρήτη ευρίσκεται σε μία γραμμή η οποία αποκόπτει τις θαλάσσιες οδούς των παραπάνω ηπείρων. Μεταξύ των Στενών, που διαχωρίζουν την Ασία με την Ευρώπη και της διώρυγας του Σουέζ που διαχωρίζει την Ευρασία από την Αφρική, ευρίσκεται η Κύπρος. Αυτή αποτελεί μια σταθερή βάση ή ένα αεροπλανοφόρο που πιάνει τον σφυγμό των θαλάσσιων διαδρόμων του Άντεν και των Στενών του Χορμούζ με τις λεκάνες της Κασπίας και του Περσικού Κόλπου. Λόγω της στρατηγικής της θέσης υπάρχουν ακόμη στην Κύπρο βάσεις των Άγγλων, πολύ μετά το τέλος της αποικιακής τους πολιτικής. Κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου το νησί υπήρξε μία από τις πιο θερμές περιοχές κρίσεως.

Δεν είναι δυνατόν μια χώρα που εγκαταλείπει την Κύπρο, να έχει ενεργό παρουσία στις παγκόσμιες και περιφερειακές πολιτικές. Δεν είναι δυνατόν να συμμετέχει στις παγκόσμιες πολιτικές, διότι αυτό το μικρό νησί βρίσκεται σε μια θέση που θα επηρεάσει άμεσα τις στρατηγικές διασυνδέσεις μεταξύ Ασίας-Αφρικής, Ευρώπης-Αφρικής και Ευρώπης-Ασίας. Και τούτο, διότι το νησί της Κύπρου στέκεται σαν ένα βέλος, του οποίου το ανατολικό άκρο κατευθύνεται προς τη Μέση Ανατολή και η δυτική του πλευρά επέχει θέση βασικού λίθου στρατηγικών ισορροπιών στην Ανατολική Μεσόγειο, στα Βαλκάνια και στην Βόρεια Αφρική. Αυτή η γεωστρατηγική θέση, που είναι άλλωστε πολύ σημαντική, με τις νέες ισορροπίες που δημιουργήθηκαν μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, απέκτησε νέα χαρακτηριστικά. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης έδωσε την ευκαιρία να έρθουν στο προσκήνιο η ενεργειακή και η εμπορική διαδρομή, που οδηγούν από την Κεντρική Ασία στην Ευρώπη και η ανάγκη για εναλλακτικά δρομολόγια της Δυτικής Ασίας, Ανατολικής Μεσογείου και Νότιας Ασίας. Αυτές οι νέες διαδρομές είτε οδηγούν κατευθείαν στον Κόλπο της Αλεξανδρέττας (iskenderun) και στην Ανατολική Μεσόγειο, είτε έμμεσα από την Νότια Ασία μέσω του Σουέζ ή και μέσω της Μαύρης Θάλασσας και των Στενών κατεβαίνουν στην Ανατολική Μεσόγειο. Πάνω σε αυτές τις διαδρομές βρίσκεται η Κύπρος σαν μία αμετάβλητη και σταθερή παράμετρος.

Η Γερμανία με τη Ρωσία έχουν συμφέροντα στη διασύνδεση Κεντρικής Ασία-Ευρώπης. Σύμφωνα με τις Ηνωμένες Πολιτείες, η επιρροή της Γερμανίας στην παραπάνω

περιοχή είναι αδύνατη. Για το λόγο αυτό λοιπόν, η ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν προϊόν της διακαούς επιθυμίας της Γερμανίας, προκειμένου να κάνει ένα σημαντικό στρατηγικό βήμα στην προαναφερθείσα περιοχή. Με την είσοδο της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση η Ευρώπη αυξάνει τον έλεγχό της στον Κόλπο της Αλεξανδρέττας και εξασφαλίζει την έξοδό της στην Ανατολική Μεσόγειο. Παράλληλα, αποκομίζει μία επεμβατική θέση στη Μέση Ανατολή. Η κεντρική θέση της Κύπρου θα αποτελέσει επίσης στο μέλλον μία από τις βασικές παραμέτρους του παγκόσμιου ανταγωνισμού, διότι τα πετρέλαια της Μοσούλης και της Σαουδικής Αραβίας θα μεταφερθούν μέσω ενεργειακών γραμμών στην Ανατολική Μεσόγειο. Σε μια περίοδο επίλυσης του προβλήματος ασφάλειας στην χερσαία διαδρομή της Ανατολικής Ανατολίας (απενεργοποιώντας τον παράγοντα του ΡΚΚ), η κλιμάκωση της έντασης με τον σχεδιασμό εγκατάστασης των πυραύλων S-300 στην Κύπρο⁴⁵, στην περιοχή της οποίας βρίσκεται η έξοδος του Κόλπου της Αλεξανδρέττας, όπου καταλήγει ο αγωγός Μπακού-Ίζεϊχάν, δεν ήταν απλώς μια σύμπτωση, αλλά πίσω από αυτό υποκρύπτονται στοιχεία του παγκόσμιου ανταγωνισμού.

Το δεύτερο σημαντικό πεδίο όπου διασταυρώνονται ο παγκόσμιος ανταγωνισμός με τις περιφερειακές πολιτικές είναι η δημιουργία αγώνα επιρροής στη Μέση Ανατολή και στα Βαλκάνια, περιοχές των οποίων το πεπρωμένο είναι ακόμη πιο κοντά, μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Αυτές οι δύο περιοχές χαρακτηρίζονται από μια σημαντική αύξηση αμοιβαίας αλληλεπίδρασης, ενώ κατά την περίοδο της διπολικής δομής του Ψυχρού Πολέμου παρουσιάζονταν ως αποκομμένες μεταξύ τους. Όπως οι κρίσεις που βιώνονται στη Μέση Ανατολή αντικατοπτρίζονται στα Βαλκάνια, έτσι και οι ισορροπίες στα Βαλκάνια επηρεάζουν περισσότερο άμεσα τη Μέση Ανατολή. Σημαντικά σημεία αυτής της αλλαγής αποτελούν η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας αμέσως μετά τον πόλεμο στον Περσικό Κόλπο, ενώ οι αναζητήσεις συμμαχιών στη Μέση Ανατολή προ- κάλεσαν νέες ισορροπίες στα Βαλκάνια. Ο παραλληλισμός των τουρκο-ισραηλινών και των ελληνο-συριακών σχέσεων είναι το αποτέλεσμα αντικατοπτρισμού στη Μέση Ανατολή των τεταμένων τουρκο-ελληνικών σχέσεων στα Βαλκάνια. Σε αυτές τις σχέσεις, η Ανατολική Μεσόγειος παρουσιάζεται ως μία περιοχή που έχει τις δικές τις ισορροπίες. Έτσι, οι κλασικές διαχωριστικές γραμμές, που αποκόπτουν τη Μέση Ανατολή από τις πέριξ αυτή περιοχές, χάνουν τη σημασία τους. Οι ισορροπίες μετά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου έγιναν περισσότερο λεπτές και οι

διάφορες πλευρές υποχρεώθηκαν να ακολουθήσουν μια ευέλικτη πολιτική η οποία σε κάθε περίπτωση είναι ολισθηρή.

Ο Νταβούτογλου στην αναφορά του για την Κύπρο επισημαίνει ότι *είτε εξετάσουμε το θέμα από την πλευρά των παγκόσμιων ισορροπιών είτε από την πλευρά των περιφερειακών και τοπικών ισορροπιών, δεν υφίσταται ξεχωριστή πολιτική για τα Βαλκάνια και ξεχωριστή πολιτική για τη Μέση Ανατολή, δεδομένου ότι υπάρχει μια ενιαία πολιτική «Μέση Ανατολή-Βαλκάνια» της οποίας το επίκεντρο είναι η Μεσόγειος Θάλασσα:*

Σε αυτή λοιπόν την πολιτική, η Κύπρος αποτελεί ένα από τα πιο βασικά εργαλεία. Καθώς η Ευρωπαϊκή Ένωση ετοιμαζόταν να εντάξει στην δομή της την Κύπρο, οι Ηνωμένες Πολιτείες ενεργοποίησαν νέες ειρηνευτικές πρωτοβουλίες. Στην περίοδο που η Ρωσία προσπάθησε να στείλει τους πυραύλους S-300 στο νησί, προετοιμάστηκε ένα νέο ειρηνευτικό σχέδιο, παράλληλα με αυτό το κλιμακούμενο εγχείρημα. Τα παραπάνω λοιπόν αποτελούν τα αποτελέσματα μίας μεταβαλλόμενης στρατηγικής στάσης. Η Κύπρος αποτελεί το χρόνιο πρόβλημα των τουρκο-ελληνικών σχέσεων. Τούτο σε συνδυασμό με το σημαντικό επηρεασμό των τουρκο-ρωσικών σχέσεων λόγω του σχεδίου εγκατάστασης των ρωσικών πυραύλων στην Κύπρο καταδεικνύει την πολύπλευρη στρατηγική θέση της νήσου. Η αποσταθεροποίηση της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου και η εκδήλωση νέων εντάσεων σε αυτήν την περιοχή θα προσφέρουν στη Ρωσία ένα σημαντικό πεδίο διπλωματικού ελιγμού στις πολιτικές που έχουν σχέση με τα πετρέλαια της Κασπίας και τις οδούς συγκοινωνιών.

Ενάντια στην άποψη μεταφοράς των πετρελαίων της Κασπίας από το λιμάνι Νοβοροσίσκης Ρωσίας, η Τουρκία κατά βάση παρουσιάστηκε με δύο επιχειρηματολογίες. Η πρώτη αφορά στους κινδύνους στις θαλάσσιες συγκοινωνίες στα Στενά, ενώ η δεύτερη αφορά στις πολιτικές εντάσεις της περιοχής του Καυκάσου που βρίσκεται πάνω σε αυτή τη διαδρομή. Η Ρωσία που κέρδισε χρόνο παγώνοντας την ένταση στη Γεωργία πραγματοποίησε μία διπλωματική επίθεση στηριζόμενη στην πώληση πυραύλων στην Κύπρο. Με αυτόν τον τρόπο έκανε ένα βήμα, το οποίο ισχυροποιεί την επιχειρηματολογία ότι υπάρχει παρόμοιο πρόβλημα ασφάλειας στην γραμμή Μπακού-ΐζεϊτάν την οποία προωθεί η Τουρκία. Η κάμψη της τρομοκρατίας του PKK που βιώθηκε στην Ανατολική Ανατολία ατόνησε τη γενική επιχειρηματολογία της Ρωσίας που στηριζόταν στο πρόβλημα ασφάλειας της χερσαίας οδού στη διαδρομή Μπακού-Τζεϊτάν. Μία νέα πιθανή ένταση στην Ανατολική Μεσόγειο (όπου άνοιξε το λιμάνι του Τζεϊτάν) με άξονα την Κύπρο, εξαιτίας της πώλησης πυραύλων, προσκομίζει ακόμη ένα σημαντικό πλεονέκτημα στα χέρια της Ρωσίας.-Σε κάθε νέα

πρωτοβουλία σχετικά με χα πετρέλαια της Κασπίας, η Ρωσία θα προσπαθήσει να ενεργοποιήσει ενάντια στη Τουρκία το χαρτί της Κύπρου, που θα ανοίξει τον δρόμο για αποσταθεροποίηση της Ανατολικής Μεσογείου. Κάθε νέα ένταση που θα παρουσιαστεί στην Κύπρο με το ενδεχόμενο πολέμου θα επηρεάσει αρνητικά τη στρατηγική θέση της Τουρκίας σχετικά με την γραμμή Μπακού-Ίζεϊχάν. Αυτή η εξίσωση αποτελεί ίσως και ένα από χα πιο τρανταχτά παραδείγματα αλληλεπίδρασης των περιοχών μεταξύ τους.

Σε αυτό, λοιπόν, το πλαίσιο, η Κύπρος δεν είναι ούτε ένα κοινό τουρκο-ελληνοκυπριακό εθνικό πρόβλημα και ούτε μόνο μια διαρκής τουρκο-ελληνική ένταση. Η Τουρκία, που βρίσκεται σε μια θέση η οποία επηρεάζεται άμεσα από όλες αυτές τις ισορροπίες, είναι υποχρεωμένη να διαμορφώσει την πολιτική της Κύπρου με τέτοιο τρόπο ώστε να την βγάλει από την περιορισμένη τουρκο-ελληνική εξίσωση. Η Κύπρος με μια αυξανόμενη ταχύτητα μετατράπηκε σε ένα πρόβλημα της Ευρασίας-Μέσης Ανατολής-Βαλκανίων (Δυτική Ασία-Ανατολική Ευρώπη).

Ακολούθως ο Νταβούτογλου τονίζει ότι η πολιτική που θα εφαρμοστεί για την Κύπρο πρέπει να βασίζεται στα πλαίσια μιας νέας στρατηγικής που θα είναι σύμφωνη με τα νέα στρατηγικά δεδομένα. Παράλληλα θεωρεί ότι ο χειρισμός του ζητήματος της Κύπρου από την τουρκική πλευρά μπορεί κατά βάση να ακολουθήσει δύο κύριους άξονες.

Σχετικά με τον πρώτο άξονα, καθιστά γνωστό ότι αυτός απευθύνεται στον ανθρώπινο παράγοντα και αφορά στην εξασφάλιση της ασφάλειας στη μουσουλμανική τουρκική κοινότητα που υπάρχει εκεί, ως αποτέλεσμα των ιστορικών ευθυνών της Τουρκίας:

Με τη σμίκρυνση του «Οθωμανικού Κράτους», η ασφάλεια και η συνέχεια των μουσουλμανικών στοιχείων που παρέμειναν στα εδάφη που εγκαταλείφθηκαν αποτέλεσαν μία από τις βασικές παραμέτρους της οθωμανο-τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Για αυτόν τον λόγο η αλυσιδωτή επίδραση των αδυναμιών που θα εμφανισθούν σε μία περιοχή επιβάλλει στην Τουρκία να βρίσκεται σε μία διαρκή επιφυλακή. Μία τυχόν αδυναμία, που θα εκδηλωθεί στο θέμα της ασφάλειας και της διαφύλαξης της τουρκοκυπριακής κοινότητας, θα εξαπλωθεί κυματιστά στη δυτική Θράκη και στη Βουλγαρία, ακόμη μάλιστα στο Αζερμπαϊτζάν και στη Βοσνία. Εξαιτίας λοιπόν όλων αυτών, η διαφύλαξη της τουρκοκυπριακής κοινότητας δεν αποτελεί ένα θέμα μόνο αυτής της κοινότητας, αλλά έχει μεγάλη σημασία και για το μέλλον των υπόλοιπων οθωμανικών κοινοτήτων.

Ο δεύτερος άξονας αφορά στη στρατηγική σημασία της νήσου λόγω της γεωγραφικής της θέσης. Ο Νταβούτογλου αποδέχεται ότι ο άξονας αυτός από μόνος του έχει ζωτική

σημασία άσχετα από τα ανθρώπινα στοιχεία της νήσου και τονίζει ότι ακόμη και αν δεν υπήρχε εκεί, έστω, και ένας Τούρκος μουσουλμάνος, η Τουρκία ήταν υποχρεωμένη να θέσει ένα κυπριακό ζήτημα. Υποστηρίζει μάλιστα με έμφαση ότι καμία χώρα δεν μπορεί να πάρει απήφιστα ένα τέτοιο νησί που βρίσκεται στην καρδιά της ζωτικής της περιοχής και ότι η Τουρκία είναι υποχρεωμένη να ενδιαφέρεται στρατηγικά για την Κύπρο εξαιρούμενου του ανθρώπινου στοιχείου. Ως παραδείγματα χρησιμοποιεί τις ΗΠΑ οι οποίες ενδιαφέρονται άμεσα για την Κούβα και τα νησιά της Καραϊβικής, παρόλο που δεν έχουν καμία σχέση με την ιθαγένεια των κατοίκων της, αλλά και την πολιτική της Τουρκίας η οποία συνεχίζει να συντηρεί και να περιφρουρεί την σημασία των Δωδεκανήσων, όπου δεν υφίσταται σοβαρός τουρκικός πληθυσμός.

Σε σχέση με τις διαστάσεις αυτής της γεωστρατηγικής σημασίας παρατίθεται ίο εξής χαρακτηριστικό απόσπασμα του βιβλίου:

Η πρώτη γεωστρατηγική σημασία είναι περιορισμένου εύρους και έχει σχέση με τις ισορροπίες Τουρκίας-Ελλάδος στην Ανατολική Μεσόγειο και με τις ισορροπίες «Τουρκικής Δημοκρατίας Βόρειας Κύπρου»-Κυπριακής Δημοκρατίας. Αυτή η κατάσταση εκδηλώθηκε τα τελευταία χρόνια πολύ τρανταχτά με την κρίση των πυραύλων. Οι πύραυλοι που προβλέφθηκε να εγκατασταθούν στην Κύπρο περικλείουν στρατηγικές διαστάσεις, πέραν του ότι συμβάλουν στη στρατιωτική συμμαχία Ελλάδος-Ελληνοκυπρίων, στις γραμμές συγκοινωνιών των νησιών του Αιγαίου, στην ασφάλεια της Κύπρου και στην απειλή των εδαφών της Ανατολίας. Μία τέτοια απειλή που περικλείει εντός του βεληνεκούς της τη νότια και εσωτερική Ανατολία και, σε περίπτωση που υπάρξει μία συμμαχία με την Αρμενία, τη Ρωσία και τη Συρία, θα μπορέσει να γίνει η αιτία ώστε στην Τουρκία να μην υπάρχει καμία ασφαλής περιοχή. Η Κύπρος προσομοιάζουσα με μία πλωτή βάση αποτελεί πιθανή απειλή. Αυτή η απειλή έχει ακόμη μεγαλύτερη σημασία, διότι έχει σχέση με τη συνολική ασφάλεια της χερσονήσου της Ανατολίας.

Η δεύτερη γεωστρατηγική σημασία είναι ευρέος φάσματος και έχει σχέση με τη θέση που έχει η νήσος μέσα στις τοπικές, περιφερειακές και παγκόσμιες στρατηγικές. Καμία παγκόσμια και περιφερειακή δύναμη που έχει στρατηγικές βλέψεις στη Μέση Ανατολή, στην Ανατολική Μεσόγειο, στο Αιγαίο, στη διώρυγα του Σουέζ στην Ερυθρά Θάλασσα και στον Περσικό Κόλπο δεν μπορεί να παραβλέψει το νησί της Κύπρου. Η Κύπρος βρίσκεται σε μία πρόσφορη απόσταση απ' όλες αυτές τις περιοχές και διαθέτει το πλεονέκτημα μιας παραμέτρου που επηρεάζει άμεσα κάθε μία απ' αυτές. Η Τουρκία αυτήν την παράμετρο πρέπει

να την αξιοποιήσει στη βάση μίας εξειδικευμένης διπλωματικής επιθετικής θαλάσσιας στρατηγικής και όχι σαν ένα στοιχείο αμυντικής κυπριακής πολιτικής, προσανατολισμένο στη διαφύλαξη του status quo από το στρατηγικό πλεονέκτημα που αποκτήθηκε τη δεκαετία του 70. Συνεπώς η Κύπρος έχει ιδιαίτερη αξία για την Τουρκία ως ένα σημείο κλειδί μίας γενικής θαλάσσιας στρατηγικής, σχετιζόμενης με τον εγγύς θαλάσσιο χώρο, ο οποίος σχηματίζεται από τη γραμμή Κασπία-Μαύρη Θάλασσα-Στενά-Αιγαίο-Ανατολική Μεσόγειος-Σουέζ-Περσικός Κόλπος.

8. ΠΕΡΣΙΚΟΣ ΚΟΛΠΟΣ ΚΑΙ ΛΕΚΑΝΗ ΤΗΣ ΙΝΔΙΑΣ

Ο Νταβούτογλου έχει την άποψη ότι ο Περσικός Κόλπος αποτελεί μία λεκάνη που ενώνει δύο άλλες σημαντικές θαλάσσιες λεκάνες, οι οποίες θα μπορέσουν να μεταμορφώσουν την περιφερειακή και παγκόσμια ενεργή παρουσία της Τουρκίας σε αντίστοιχη διηπειρωτική³⁴:

Ο Περσικός Κόλπος μέσω της Ερυθράς Θάλασσας οδηγεί στη Μεσόγειο, ενώ μέσω των Στενών του Χορμούζ ανοίγεται στον Ινδικό Ωκεανό. Παρόλο που βρίσκεται τόσο κοντά στον Περσικό Κόλπο, ο οποίος διαθέτει τις πιο σημαντικές πηγές ενέργειας παγκοσμίως, η Τουρκία παρέμεινε άπρακτη σε αυτή την περιοχή, διότι η πιο σημαντική της αδυναμία ήταν η παρωχημένη εξωτερική της πολιτική. Μέχρι τη δεκαετία του 80 εφάρμοσε πολιτικές για τη Μέση Ανατολή και τον Περσικό Κόλπο, των οποίων τα χαρακτηριστικά στην ουσία ήταν η γενική εγκατάλειψη αυτών των περιοχών. Κατά συνέπεια απομακρύνθηκε από τις πλούσιες πηγές αυτής της περιοχής. Στα προβλήματα του Περσικού Κόλπου η Τουρκία είχε σχέση μόνο με την εμβέλεια του χώρου της αεροπορικής βάσης του Ιντσιρλίκ. Οι παράκτιες χώρες του Περσικού Κόλπου δεν θεωρούν την Τουρκία σαν μια σημαντική δύναμη της περιοχής, αλλά και τα παγκόσμια κέντρα ισχύος δεν προσέγγισαν την Τουρκία ως μια διαπραγματευτική πλευρά. Κατά την τελευταία διαδικασία η Τουρκία παρέμεινε ανενεργή. Επίσης, οι μεγάλες δυνάμεις έδειξαν ανοικτά ότι θέλουν να θέσουν την Τουρκία μακριά από τις πλούσιες γεωοικονομικές πηγές της Μέσης Ανατολής και ότι θέλουν να την κρατήσουν στο status quo μιας παθητικής χώρας που βρίσκεται σε αναμονή στις πύλες της Ευρώπης.

Η Τουρκία κατά την οικονομική έκρηξη της δεκαετίας του 80 οικοδόμησε ορθολογιστικές σχέσεις με την περιοχή της Μέσης Ανατολής και του Περσικού Κόλπου. Υπό αυτήν την έννοια δεν πρέπει να λησμονηθούν τα πλεονεκτήματα που εξασφάλισε ο πετρελαιογωγός Κιρκούκ-Γιουμουρταλίκ. ΓΥ αυτό, η πραγματοποίηση, μέσω της Τουρκίας, της διασύνδεσης του Περσικού Κόλπου με την Ανατολική Μεσόγειο πρέπει να διατηρηθεί ως μια στρατηγική προτεραιότητα που δεν θα εγκαταλειφθεί. Ένα από τα πιο σημαντικά στρατηγικά λάθη που έκανε η Τουρκία στην περίοδο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο είναι ότι κρατήθηκε εκτός αυτής της γραμμής διασύνδεσης. Δεν πρέπει να λησμονηθεί ότι το Βιλαέτι

³⁴ Stratejik Derinlik-Turkiye'nin Uluslararası Konumu (Στρατηγικό Βάθος-Η Διεθνής θέση της Τουρκίας), AHMET DAVUTOGLU, 2004, Σελ.180-181

(επαρχία) της Βαγδάτης ήταν το σημείο κλειδί της δραστηριοποίησης του «Οθωμανικού Κράτους» στην Ασία. Και για την Τουρκία, η κατάσταση δεν είναι αρκετά διαφορετική. Μια χώρα που βρίσκεται στα βόρεια των υδάτινων διαδρόμων του Ευφράτη-Τίγρη με την λεκάνη της Μεσοποταμίας δεν είναι δυνατόν να αδιαφορήσει για τα σημεία εξόδου αυτής της λεκάνης στη θάλασσα. Αυτή η σχέση μπορεί να εξασφαλισθεί περισσότερο με οικονομικές διασυνδέσεις και συνεργασίες, που θα στηρίζονται στην αντίληψη ενός κοινού συστήματος ασφάλειας και όχι στις αναζητήσεις στρατιωτικής συνεργασίας, που μπορεί να προκαλέσουν ανησυχία στις χώρες που βρίσκονται πέριξ αυτής της περιοχής. Η αλληλεξάρτηση, που θεμελιώθηκε μεταξύ του πλαισίου της Συνεργασίας για την Ασφάλεια του Ελσίνκι και της Οικονομικής Συνεργασίας στην Ευρώπη, μπορεί να εξασφαλίσει σημαντικά πλεονεκτήματα στην περιφερειακή ενεργητικότητα της Τουρκίας, εναρμονίζοντας την αντίληψη που υπάρχει μεταξύ της κοινής ασφάλειας της περιοχής και της χρησιμοποίησης των γεωοικονομικών πηγών.

Για τον Νταβούτογλου η Κασπία Θάλασσα αποτελεί τη θάλασσα-κλειδί, προκειμένου η Τουρκία να ανοιχτεί στην Κεντρική Ασία. Επίσης η συνεργασία της Τουρκίας με το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν, το Ουζμπεκιστάν και το Τουρκμενιστάν στο θέμα της Κασπίας Θάλασσας, έναντι της Ρωσίας, αποτελεί μία από τις βασικές αρχές της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής που θα εφαρμοστούν για την Κεντρική Ασία³⁵:

Η πολιτική της Τουρκίας, που σχετίζεται με τον Καύκασο, την Κασπία και την Κεντρική Ασία, διέπεται από τρεις βασικές αρχές. Η πρώτη αρχή αφορά στη βαθμιαία ενδυνάμωση των σχέσεων με τις Δημοκρατίες του Βορείου Καυκάσου, που βρίσκονται εντός της Ρωσικής Ομοσπονδίας, προκειμένου να εξασφαλισθεί η διασύνδεση της Κασπίας με τη Μαύρη Θάλασσα μέσω αυτών των Δημοκρατιών. Η δεύτερη αρχή αφορά στην εξασφάλιση σχέσεων μίας δυναμικής και λογικής οικονομικής συνεργασίας με το Ιράν, με το οποίο υπάρχουν ιδεολογικές εντάσεις, προκειμένου να εξισορροπηθεί η επίδραση της Ρωσίας στην Κεντρική Ασία και στον Καύκασο. Τέλος, η τρίτη αρχή αφορά στην ενθάρρυνση κάθε είδους συνεργασίας μεταξύ των χωρών της Κεντρικής Ασίας.

Ο Νταβούτογλου πιστεύει ότι είναι δύσκολο η Τουρκία να παρέμβει άμεσα στην Κασπία Θάλασσα και τονίζει παρακάτω ότι η δημιουργία βραχυπρόθεσμων προβλημάτων

³⁵ Stratejik Derinlik-Turkiye'nin Uluslararası Konumu (Στρατηγικό Βάθος-Η Διεθνής θέση της Τουρκίας), AHMET DAVUTOGLU, 2004, Σελ.181-182

προλειπεί το έδαφος, ώστε η Σοβιετική Αυτοκρατορία με την τωρινή μορφή της Ρωσικής Αυτοκρατορίας να απομακρύνει την Τουρκία από την Κασπία Θάλασσα:

Είναι δύσκολο η Τουρκία να παρέμβει άμεσα στην Κασπία Θάλασσα. Όμως, μπορεί να εξασφαλίσει τη δραστηριότητά της εκεί μέσω των γραμμών συγκοινωνιών που θα διασυνδέσουν την Κασπία με άλλες θαλάσσιες περιοχές. Μετά το Ψυχρό Πόλεμο, οι χώρες της Κεντρικής Ασίας, δεδομένου ότι δεν διαθέτουν έξοδο στη θάλασσα και προκειμένου να ανοιχθούν στον κόσμο, έχουν τέσσερις εναλλακτικές λύσεις. Η πρώτη αφορά στην έξοδο προς την Ευρώπη και τον Ατλαντικό Ωκεανό, βόρεια της Κασπίας και μέσω της Ρωσίας. Η δεύτερη αφορά στην έξοδο προς τον Ειρηνικό Ωκεανό, ανατολικά της Κασπίας και μέσω της Κίνας. Η τρίτη αφορά στην έξοδο στον Ινδικό Ωκεανό, νότια της Κασπίας-Αφγανιστάν και κατόπιν μέσω της Ινδίας και του Πακιστάν. Και τέλος, η τέταρτη αφορά στην έξοδο στη Μεσόγειο, νότια της Κασπίας και μέσω του Ιράν και της Τουρκίας.

Με την αξιολόγηση αυτών των οδών και για το θέμα του ανοίγματος στη Δύση, ο συγγραφέας επισημαίνει ότι δημιουργείται ένας σοβαρός ανταγωνισμός μεταξύ Ιράν και Ρωσίας, σχετικά με την Τουρκία:

Στις τουρκο-ρωσικές σχέσεις, η σύνδεση του Καυκάσου με τη Μαύρη Θάλασσα μέσω της Κασπίας, που τηρούνται στην επικαιρότητα ως δευτερεύοντα δρομολόγια, δημιουργεί μια κατάσταση ανταγωνισμού. Το ίδιο ισχύει και για τις τουρκο-ιρανικές σχέσεις σχετικά με την σύνδεση της Βασόρας μέσω του Ιράν. Το πιο σημαντικό πλεονέκτημα που έχει η Τουρκία σε μια τέτοια συγκυρία είναι ότι βρίσκεται σε μια θέση που θα μπορέσει να αναπτύξει ταυτόχρονα κοινά προγράμματα με το Ιράν και τη Ρωσία, που κρατούν τη νότια και τη βόρεια πτέρυγα αυτού του ανοίγματος. Η Άγκυρα υπέπεσε όμως σ' ένα σοβαρό ολίσθημα, διότι δεν υποστήριξε αυτό το δυναμικό της πλεονέκτημα με μία ευέλικτη και δυναμική διπλωματία. Η Τουρκία, εξαιτίας του γεγονότος ότι εισήλθε σε αυτή την περιοχή με την εικόνα μίας χώρας που είναι αντιπρόσωπος των μεγάλων δυνάμεων, διατάραξε τις σχέσεις της τόσο με την Ρωσία όσο και με το Ιράν. Αυτή η κατάσταση είχε σαν αποτέλεσμα την προσέγγιση, σε συγκυριακούς τομείς, του Ιράν με τη Ρωσία των οποίων τα συμφέροντα συγκρούονται πλήρως.

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω ο Νταβούτογλου καταλήγει ότι για την οικοδόμηση υγιών σχέσεων της Τουρκίας με τον εγγύς χερσαίο χώρο (Βαλκάνια - Καύκασος - βόρεια Μέση Ανατολή) και τον εγγύς ηπειρωτικό χώρο (Κεντρική Ασία-Ανατολική Ευρώπη-Βόρειος

Αφρική) πρέπει να συγκροτηθεί μια μακροπρόθεσμη και συντονισμένη θαλάσσια στρατηγική:

Οι πολιτικές, οικονομικές και στρατιωτικές διαστάσεις αυτής της στρατηγικής πρέπει να ενεργοποιηθούν μεταξύ τους ως υποστηρικτικά στοιχεία αυτής της πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό πρέπει να αναβαθμιστούν οι περιφερειακές συμμαχίες και οι ενταξιακές δράσεις.

Οι απόψεις αυτές εμφανίζονται ως καινοφανείς, πλην όμως θα πρέπει να σημειωθεί ότι εμφανίζονται σε μία περίοδο όπου η άνοδος της τουρκικής ισχύος στο σύνολό της έφθασε σε τέτοιο επίπεδο που ήταν μάλλον φυσικό να αναμένεται ότι θα επέρχεται μία αλλαγή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Συγκεκριμένα η Τουρκία αποτελεί πλέον μία σημαντική στρατιωτική δύναμη, ενώ ο πληθυσμός της από 13 εκατομμύρια το 1923 ανήλθε σε 24 εκατομμύρια το 1955 και κατέληξε το 2009 σε 72.561.312. Παράλληλα το Α.Ε.Π. της χώρας (742 δισ. δολάρια) ανήλθε σε επίπεδα που εξ αντικειμένου κατατάσσουν τη χώρα αυτή μεταξύ των αναδυόμενων μειζόνων δυνάμεων, ενώ σε γεωπολιτικό επίπεδο αποτελεί έναν κεντρικό ενεργειακό κόμβο με τη διέλευση των αγωγών ενέργειας. Το γεγονός τούτο προσδίδει ακόμη μεγαλύτερη σημασία στον γεωπολιτικό χώρο της Τουρκίας, την οποία φυσικά εντόπισε ο γεωπολιτικός Αχμέτ Νταβούτογλου.

9. Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

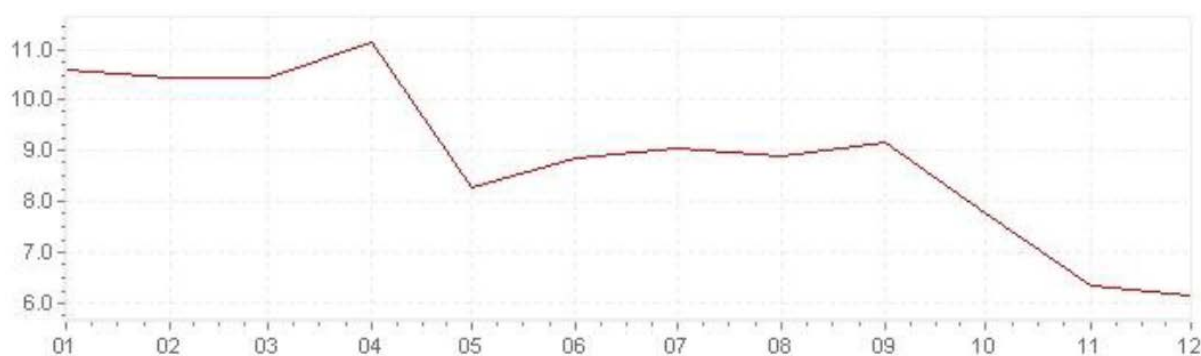
9.1. Γενικά στοιχεία

Η Τουρκία είναι μία από τις πιο ισχυρές οικονομίες στη Μέση Ανατολή, 17η μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, και μέλος του G20. Έχει χαρακτηριστεί ως αναδυόμενη οικονομία από το ΔΝΤ και σε διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς συγκαταλέγεται στις προσφάτως βιομηχανοποιημένες χώρες.

Το 2000, η χώρα βίωσε τη χειρότερη οικονομική κρίση στη σύγχρονη ιστορία της. Ένα χρόνο αργότερα, ο Υπουργός Οικονομικών της Τουρκίας Kemal Dervis εξήγγειλε μία σειρά μέτρων για την εξυγίανση της οικονομίας, τα οποία περιλάμβαναν αυτονομία της Κεντρικής Τράπεζας της Τουρκίας, την ανακεφαλαιοποίηση των δυο μεγαλύτερων δημοσίων τραπεζών και ορισμένων ιδιωτικών, το κλείσιμο των χρεοκοπημένων τραπεζών και η δημιουργία και αναδιάρθρωση βασικών θεσμών και ανεξάρτητων Αρχών (π.χ. ρυθμιστική αρχή για τη λειτουργία του χρηματοπιστωτικού τομέα (BDDK), Επιτροπή Ανταγωνισμού (Rekabet Kurumu), Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (EPDK) κλπ).

Οι προσπάθειες εξυγίανσης του χρηματοοικονομικού συστήματος, προσέλκυσης επενδύσεων και εσωτερικής πολιτική λιτότητας, οδήγησαν σε σημαντική βελτίωση ορισμένων μακροοικονομικών δεικτών. Έτσι, ο πληθωρισμός εμφάνισε σημαντική πτώση, φτάνοντας μάλιστα το 6,16% το Δεκέμβριο του 2012 ενώ το διάστημα 2001-2004 ήταν σταθερά πάνω από 10%, η Κεντρική Τράπεζα της Τουρκίας είδε τα αποθέματά της την τελευταία δεκαετία να αυξάνουν από 26,5 δισ. δολάρια το 2002 σε 92,2 δισ. δολάρια το 2011, ενώ το δημόσιο χρέος ως ποσοστό επί του ΑΕΠ μειώθηκε από 74% το 2002 σε 40% το 2012. Την τελευταία δεκαετία μειώθηκαν επίσης τα χρέη της Τουρκίας προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο από 23,5 δισ. δολάρια το 2002 σε 0,9 δισ. δολάρια το 2012, με ορίζοντα οριστικής αποπληρωμής το Μάιο του 2013, όπως και έγινε. (σημειώνεται ότι από το 1961 η Τουρκία είχε υπογράψει με το ΔΝΤ 19 δανειακές συμβάσεις)

Γράφημα 1. Πορεία πληθωρισμού την τελευταία δεκαετία

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας

Συνοπτικά, θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει ότι η βελτίωση της τουρκικής οικονομίας τα τελευταία δέκα χρόνια οφείλεται στην ισχυροποίηση του τραπεζικού της τομέα, στην ύπαρξη μεγάλης εσωτερικής αγοράς 75 εκατομμυρίων καταναλωτών, στην ενίσχυση του βιομηχανικού της τομέα και ειδικά του τομέα μηχανολογικού εξοπλισμού και των κατασκευών, στην παροχή σημαντικών φορολογικών και άλλων κινήτρων προσέλκυσης ξένων επενδύσεων, στη στροφή της εξαγωγικής της πολιτικής όπως τη μείωση της εξαγωγικής της εξάρτησης από χώρες-μέλη της Ε.Ε (από το 56% σε 46% και σήμερα σε 40%) και ενίσχυσης των εξαγωγών της σε χώρες της Μέσης Ανατολής, Αφρικής και Ασίας και στις προσπάθειες απελευθέρωσης της αγοράς της με τη βαρύτητα που αποδίδει στην πολιτική ιδιωτικοποιήσεων.

Τα τρωτά ωστόσο σημεία της τουρκικής οικονομίας παραμένουν το μεγάλο εξωτερικό της χρέος (331 δισ. δολάρια), το έλλειμμα στο εμπορικό της ισοζύγιο, παρά τις σημαντικές προσπάθειες για βελτίωσή του τα τελευταία χρόνια, τα χαμηλά επίπεδα κατανάλωσης στο εσωτερικό της, οι περιορισμένες επενδύσεις σε Έρευνα και Τεχνολογία (μόλις το 0,73% του ΑΕΠ της) που επιβραδύνουν τον εκσυγχρονισμό της, και φυσικά τα ανοιχτά πολιτικά μέτωπα στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής, που δημιουργούν κλίμα ανασφάλειας για δυνητικούς επενδυτές. Σχηματικά, οι επιδόσεις της τουρκικής οικονομίας ως και το τέλος του 2013 θα μπορούσαν να αποδοθούν ως εξής:

- 17η οικονομία διεθνώς (στοιχεία IMF)
- 7η οικονομία στην Ευρώπη (στοιχεία ΕΕ)
- στην 64η θέση αναφορικά με δείκτη ελευθερίας οικονομικής δραστηριότητας (Wall Street Journal and the Heritage Foundation)

- 🇺🇸 24η στην κατάταξη με τους πιο ελκυστικούς επενδυτικούς προορισμούς (A.T. Kearney FDI Confidence Index)
- 🇺🇸 71η στην κατάταξη ευκολίας δημιουργίας επιχείρησης (World Bank)
- 🇺🇸 44η ανάμεσα σε 140 βιομηχανοποιημένες και αναπτυσσόμενες οικονομίες στην παροχή υπηρεσιών τουρισμού (World Economic Forum).

Διεθνείς Αξιολογήσεις 2013:

- 🇺🇸 Standard & Poor's:
 - ✓ BBB (Εγχώριο νόμισμα)
 - ✓ BB+ (Ξένο νόμισμα)
 - ✓ BBB
 - ✓ Outlook: Negative
- 🇺🇸 Moody's:
 - ✓ Rating: Baa3 Outlook: Stable
- 🇺🇸 Fitch:
 - ✓ Rating: BBB- Outlook: Stable

Πίνακας 1. Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη

	2013	2012	2011
ΑΕΠ	820,8 δισ. USD	775 δισ. USD	772 δισ. USD
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ	11.277 δισ. USD	11.000 USD	10,444 USD
Πληθωρισμός	7,75%	6,16%	6,45 %
Ανεργία	9,8%	9,1%	9,8%
Έλλειμμα	8% επί του ΑΕΠ	10% επί του ΑΕΠ	2%
Δημόσιο Χρέος	35,5% επί του ΑΕΠ	40% επί του ΑΕΠ	44% επί του ΑΕΠ
Εξωτερικό χρέος	387 δισ.USD	336,9 δισ.USD	309 δισ.USD
Δημόσιες Δαπάνες	228,3 δισ.USD	200,4 δισ.USD	313,3 δισ.USD
Δημόσια Έσοδα	209 δισ.USD	179,9 δισ.USD	254,3 δισ.USD
Εισαγωγές	251,6 δισ.USD	236,54 δισ.USD	241 δισ. USD
Εξαγωγές	151,9 δισ.USD	152,56 δισ.USD	135 δισ. USD
Εμπορικό Ισοζύγιο	-99,78 δισ.USD	- 83.98 δισ.USD	- 105 δισ. USD
ΑΞΕ (FDI) στην Τουρκία	194,2 δισ. USD	122,8 δισ.USD	112,6 δισ. USD
ΑΞΕ Τουρκίας σε υπόλοιπο κόσμο	33,4 δισ.USD	30,9 δισ.USD	15,4 δισ.USD
Συναλλαγματικά αποθέματα	135, 6 δισ.USD	85,23 δισ.USD	63,4 δισ.USD

Πηγή: Turkstat, Υπουργείο Οικονομία της Τουρκίας, World Bank, IMF, Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας Επεξεργασία: Γρ.ΟΕΥ Άγκυρας

9.2. Εξέλιξη και ανάλυση βασικών μακροοικονομικών μεγεθών

9.2.1. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) – Σύνοψη

Το ΑΕΠ της Τουρκίας το 2013 ήταν 1.426 τρισ. δολάρια, σύμφωνα με την Έκθεση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Αναλυόμενο ανά τομέα, το συντριπτικά μεγάλο ποσοστό αντιπροσωπεύουν οι υπηρεσίες, 63,8% και ακολουθούν η βιομηχανία, 27,3% και η γεωργία 8,9%. Ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ ήταν για το 2013 4%.

Γεωργία-Αγροτική παραγωγή

Η Τουρκία είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός στον κόσμο σε φουντούκια, κεράσια, σύκα, βερίκοκα, κυδώνια και ρόδια, ο δεύτερος μεγαλύτερος παραγωγός σε καρπούζια, αγγούρια και ρεβίθια, ο τρίτος μεγαλύτερος παραγωγός σε τομάτες, μελιτζάνες, πράσινες πιπεριές, φακές και φιστίκια, ο τέταρτος μεγαλύτερος παραγωγός σε κρεμμύδια και ελιές, η πέμπτη σημαντικότερη χώρα παραγωγός τεύτλων, έκτη σε παραγωγή καπνού, τσαγιού και μήλων, η έβδομη μεγαλύτερη παραγωγός βαμβακιού και κριθαριού, η όγδοη σε παραγωγή αμυγδάλων, ένατη σε παραγωγή σιταριού, σίκαλης και γκρέιπ-φρουτ, και δέκατη μεγαλύτερη παραγωγός των λεμονιών. Η Τουρκία έχει αυτάρκεια στην παραγωγή τροφίμων από το 1980.

Βιομηχανία-Βιομηχανική παραγωγή

Οι κλάδοι στους οποίους η Τουρκία έχει τη μεγαλύτερη βιομηχανική ανάπτυξη είναι οι ακόλουθοι:

- ✓ Ηλεκτρικές και ηλεκτρονικές συσκευές:

Τουρκικές εταιρίες όπως η Beko, Arcelik και Vestel είναι από τους μεγαλύτερους παραγωγούς των καταναλωτικών ηλεκτρονικών ειδών και οικιακών συσκευών στην Ευρώπη.

Η τουρκική δε Vestel είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός τηλεόρασης στην Ευρώπη, αντιπροσωπεύοντας το ένα τέταρτο του συνόλου των τηλεοράσεων που κατασκευάζονται και πωλούνται στην ήπειρο από το 2006.

- ✓ Κλωστοϋφαντουργία και ένδυση:

Οι τουρκικές εταιρίες κλωστοϋφαντουργίας τα τελευταία δέκα χρόνια εξάγουν κατά μέσο ετήσιο όρο υφάσματα και ρούχα αξίας 12 δισ.δολ., με κυριότερο προορισμό τις ευρωπαϊκές χώρες.

✓ Αυτοκινητοβιομηχανία:

Η αυτοκινητοβιομηχανία αποτελεί ένα σημαντικό μέρος της οικονομίας από τα τέλη της δεκαετίας του 1960. Οι εταιρείες που δραστηριοποιούνται στον τομέα βρίσκονται κυρίως στην περιοχή του Μαρμαρά. Με ένα σύμπλεγμα από κατασκευαστές αυτοκινήτων και προμηθευτές εξαρτημάτων, η τουρκική τομέα της αυτοκινητοβιομηχανίας έχει γίνει αναπόσπαστο μέρος του παγκόσμιου δικτύου των βάσεων παραγωγής, με εξαγωγές αξίας ανω των 23 τρις δολαρίων.

Και στον τομέα της βιομηχανίας σιδηροδρομικών οχημάτων έχει καλές επιδόσεις. Μερικές από τις πιο παλιές εταιρίες της στον τομέα αυτό TÜLOMSAŞ (1894), TÜVASAŞ (1951) και EUROTEM είναι μεταξύ των σημαντικότερων παραγωγών πολλαπλών τρένων, μηχανων και τα βαγονιων στην Τουρκία, συμπεριλαμβανομένων των υψηλής ταχύτητας ONE και μοντέλων DMU.

✓ Ναυπηγική: Η Τουρκία είναι μία από τις σημαντικότερες της ναυπηγικής βιομηχανίας στον κόσμο. Το 2007 τα τουρκικά ναυπηγεία κατέλαβαν την 4η θέση παγκοσμίως (μετά από την Κίνα, τη Νότια Κορέα και την Ιαπωνία), σε επίπεδο κατασκευασθέντων πλοίων.

✓ Αμυντική βιομηχανία: Οι ετήσιες εξαγωγές της Τουρκίας στον τομέα αυτόν έφτασαν τα 1,400 δισ.δολαρια το 2013. Οι πιο σημαντικές εταιρίες αμυντικής βιομηχανίας είναι οι: MKEK, TAI, Aselsan, Roketsan, FNSS, NuroI Makina, Otokar και HavelSan. Σημαντικά προϊόντα της περιλαμβάνουν την κύρια δεξαμενή μάχη Altay, TF-2000 κατηγορίας φρεγάτα AAW, κορβέτα Milgem, TAI Anka UAV, Aselsan izci UGV, T-155 Firtina αυτοκινούμενα howitzer, J-600T πυραύλων, T-129 ελικόπτερο επίθεσης, πυραύλους Roketsan, UMTAS, Roketsan Cirit laser-guided , Ολμοβόλο Panter, ACV-300, Otokar Cobra και Akrep, FNSS Pars 6x6 και 8x8 APC, NuroI Ejder 6x6 APC, πυροβολικό πυραυλικού συστήματος TOROS.

✓ Βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα: Η Τουρκία καταλαμβάνει την 8η θέση στον κατάλογο των χωρών από την παραγωγή σιδήρου και χάλυβα. Το 2013, η συνολική παραγωγή χάλυβα ήταν 29 εκατομμύρια τόνοι. Η παραγωγή ακατέργαστου χάλυβα της Τουρκίας έφτασε σε ύψη ρεκόρ των 34,1 εκατ. τόνους το 2011. Οι πιο σημαντικές

εταιρίες δραστηριοποιούμενες στον τομέα αυτό είναι οι: Habas, İolakoglu Diler και ICDAS.

Υπηρεσίες

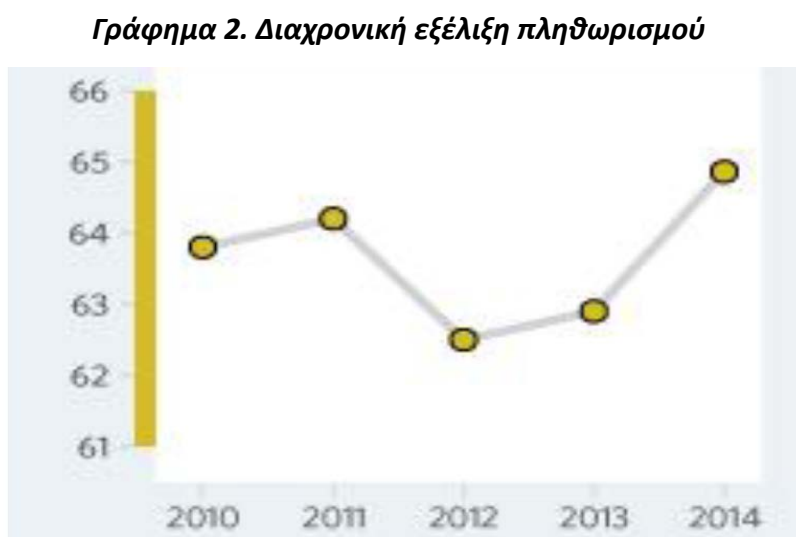
Η διαδικασία ελευθέρωσης των τηλεπικοινωνιών άρχισε το 2004 μετά τη δημιουργία της Αρχής Τηλεπικοινωνιών, και είναι ακόμα σε εξέλιξη. Εταιρείες του ιδιωτικού τομέα λειτουργούν προσφέροντας σύγχρονες υπηρεσίες στην κινητή τηλεφωνία, υπεραστική τηλεφωνία και πρόσβαση στο Internet.

Η κύρια γραμμή των διεθνών τηλεφωνικών υπηρεσιών παρέχονται από το καλώδιο SEA- ME-WE 3 και από τα υποβρύχια καλώδια οπτικών ινών στη Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα που συνδέει την Τουρκία με την Ιταλία, την Ελλάδα, το Ισραήλ, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και τη Ρωσία. Το 2002, υπήρχαν 12 επίγειοι δορυφορικοί σταθμοί Intelsat και 328 κινητά δορυφορικά τερματικά στα συστήματα Inmarsat και Eutelsat.

9.2.2. Πληθωρισμός

Μετά από μία αξιοσημείωτη κάμψη του πληθωρισμού το 2012, το 2013 ο πληθωρισμός ακολούθησε και πάλι ανοδική πορεία αγγίζοντας το 7.75% κυρίως λόγω της ανόδου στις τιμές των τροφίμων και των μεταφορών.

Το παρακάτω διάγραμμα δείχνει την εξελικτική πορεία τα τελευταία τέσσερα χρόνια και τις διαφαινόμενες τάσεις για το 2014.

Πηγή: Turkstat, Υπουργείο Οικονομία της Τουρκίας, World Bank, IMF, Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας Επεξεργασία: Γρ.ΟΕΥ Άγκυρας

9.2.3. Αγορά εργασίας

Με την ανεργία να έχει ανέλθει στο 9,3% το τέλος του 2013 και την αδήλωτη εργασία να αγγίζει το 1/3 του συνολικού αριθμού των μισθωτών εργαζομένων στην Τουρκία, η αγορά εργασίας στην Τουρκία φαίνεται να παρουσιάζει σημαντικά δομικά προβλήματα.

Συγκεκριμένα, σε απόλυτους αριθμούς, 2,2 εκατομμύρια είναι επισήμως καταγεγραμμένοι ως άνεργοι - 10% του ενεργού πληθυσμού και 16% των νέων ανθρώπων- ενώ αν σε αυτούς προστεθούν 1,5 εκατομμύρια περιορισμένου ωραρίου εργαζόμενοι, τότε το άθροισμα ισοδυναμεί με 3,7 εκατομμύρια ουσιαστικά ανέργους ή υποαπασχολούμενους. Η έλλειψη κοινωνικής ασφάλισης είναι η μεγαλύτερη απειλή στην περίπτωση των ανθρώπων αυτών, καθώς δεν έχουν τη στοιχειώδη πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Οι περισσότεροι ανασφάλιστοι εργάζονται κυρίως στους τομείς των κατασκευών, του τουρισμού, της υφαντουργίας και των υπηρεσιών.

Πίνακας 2. Βασικοί δείκτες αγοράς εργασίας στην Τουρκία

(Σε Χιλιάδες ανθρώπων)	ΤΟΥΡΚΙΑ ΣΥΝΟΛΙΚΑ		ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ		ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Πληθυσμός άνω των 15 ετών	54.680	55.566	37.641	38.133	17.038	17.432
Εργατικό Δυναμικό	27.803	28.844	18.284	19.178	9.519	9.665
Εργαζόμενοι	25.577	26.319	16.463	17.148	9.114	9.171
Άνεργοι	2.226	2.525	1.821	2.030	405	495
Ποσοστό εργασίας	46.8%	47.4%	43.7%	45%	53.5%	52.6%
Ποσοστό ανεργίας(%)	8%	8.8%	10%	10.6%	4.3%	5,1%
Ποσοστό ανεργίας πλην αγροτικού τομέα(%)	10.2%	11%	10.3%	10.9%	9.8%	11.4%
Ποσοστό ανεργίας στους νέους(%)	15.7%	17.1%	19%	19.8%	9.5%	11,7%

Πηγή: Turkstat, Επεξεργασία, Γρ.ΟΕΥ Άγκυρας

9.2.4. Εξωτερικό Εμπόριο Τουρκίας

Το 2013 το σύνολο των τουρκικών εισαγωγών ήταν 189,8 δισ. ευρώ (251,6 δισ. δολάρια), ενώ το σύνολο των τουρκικών εξαγωγών ήταν 114,6 δισ.ευρώ (151,9 δισ. δολάρια). Σε σχέση με το 2012, οι τουρκικές εισαγωγές αυξήθηκαν κατά 6,4%, ενώ οι τουρκικές εξαγωγές παρουσίασαν μείωση κατά 0,33%. Συνολικά, το έλλειμμα του εμπορικού

ισοζυγίου της Τουρκίας αυξήθηκε κατά 17% το 2013 σε σχέση με το 2012 (από 65,4 δισ ευρώ/84,09 δισ δολάρια το 2012 σε 75,18 δισ ευρώ/99,8 δισ δολάρια το 2013).

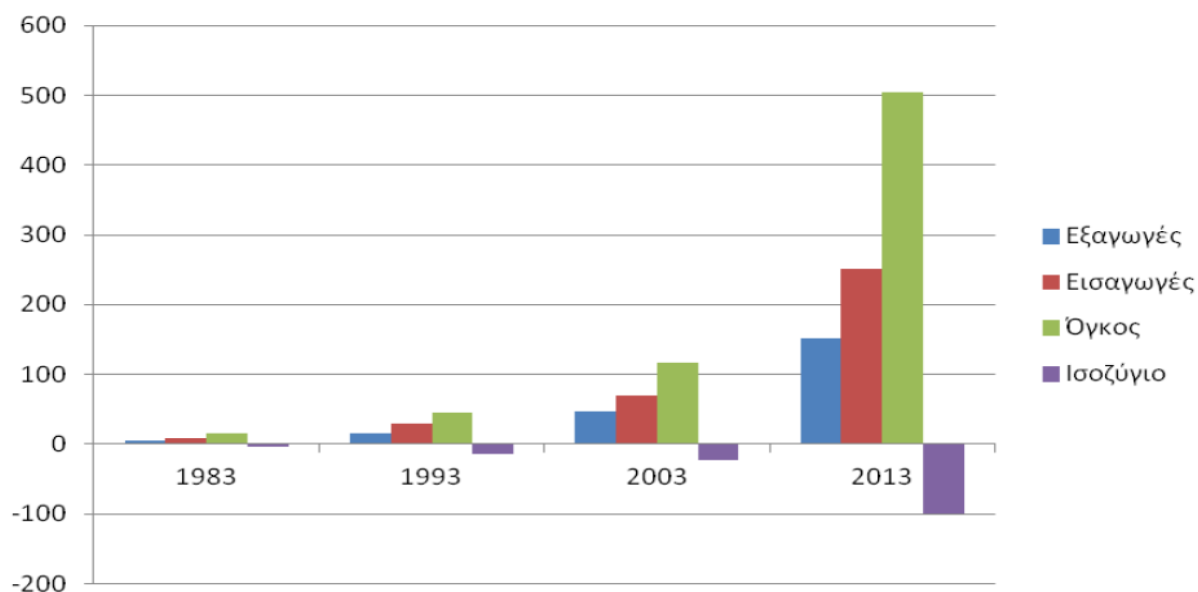
Γράφημα 3. Εξαγωγές και εισαγωγές

	2012 ΔΙΣ. USD	2013 ΔΙΣ. USD	ΜΤΒΛ 2012-13 %
ΕΞΑΓΩΓΕΣ	152,46	151,9	-0,33%
ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	236,55	251,6	+6,4%
ΟΓΚΟΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ	389,01	403,5	+3,7%
ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ	-84,08	-99,78	+17%

Πηγή: Turkstat, Επεξεργασία, Γρ.ΟΕΥ Άγκυρας

Η Τουρκία επέδειξε αξιοσημείωτες επιδόσεις στο εξωτερικό της εμπόριο τις τελευταίες δεκαετίες. Χαρακτηριστικό είναι ότι από 5,7 δισ δολάρια εξαγωγές και 9,2 δισ δολάρια εισαγωγές τη δεκαετία του '80, έφτασε τα 151 δισ δολάρια εξαγωγές και 251,6 δισ δολάρια εισαγωγές το 2013. Από την άλλη πλευρά παρατηρείται ότι όσο αυξανόταν διαχρονικά ο όγκος εμπορικών συναλλαγών της, τόσο το εμπορικό της ισοζύγιο διαμορφωνόταν σταθερά ελλειμματικό, με το εμπορικό της έλλειμμα να διογκούται συνεχώς.

Γράφημα 4. Εξέλιξη εξωτερικού εμπορίου Τουρκίας την τελευταία 30ετία (εκατ.δολ)

Πηγή: Turkstat, Επεξεργασία, Γρ.ΟΕΥ Άγκυρας

Το εξωτερικό εμπόριο της Τουρκίας την τελευταία δεκαετία παρουσιάζει αξιοσημείωτη εξέλιξη, με τον όγκο των συναλλαγών να έχει τετραπλασιαστεί σχεδόν μεταξύ 2003-2013. Αντίστοιχα βέβαια παρατηρήθηκε μεγάλη αύξηση και του εμπορικού ελλείμματος, με χειρότερη χρονιά επιδόσεων το 2011, οπότε έφτασε σχεδόν τα 106 δισ. δολάρια. Το 2012 ήταν 84 δισ.δολάρια και το 2013 αυξήθηκε κατά 17%.

Γράφημα 5. Εξέλιξη Εμπορικού Ισοζυγίου Τουρκίας την τελευταία 5ετία (σε δισ.δολ.)

Πηγή: Turkstat -Επεξεργασία: Γρ.ΟΕΥ Άγκυρας

Τα κυριότερα εξαγωγίμα προϊόντα της Τουρκίας είναι Οχήματα (17,7 δισ. δολ), Μηχανολογικός - Ηλεκτρολογικός εξοπλισμός (23 δισ.δολ.), Προϊόντα υφαντουργίας (16,4 δισ.δολ).

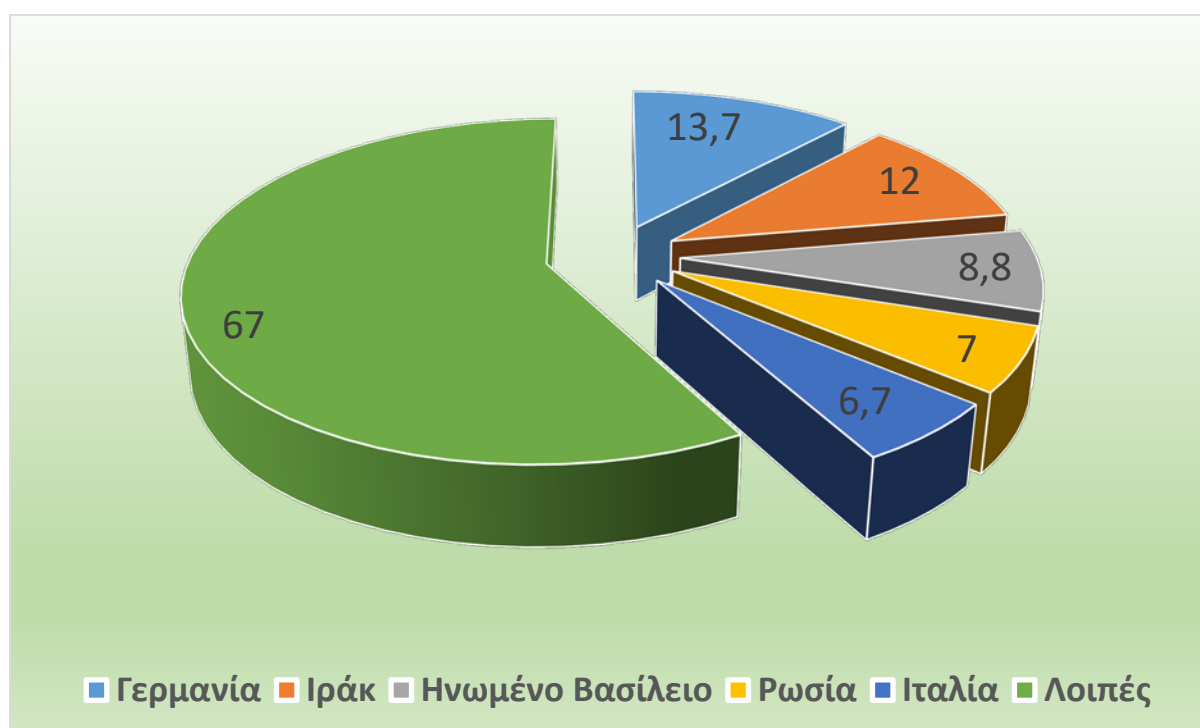
Οι κυριότεροι εξαγωγικοί εταίροι της Τουρκίας είναι οι ακόλουθοι:

Πίνακας 3. Εξαγωγικοί εταίροι της Τουρκίας (2012)

Γερμανία	13.706.979.741 \$
Ιράκ	11.958.852.545 \$
ΗΒ	8.777.301.416 \$
Ρωσία	6.966.989.105 \$
Ιταλία	6.720.577.208 \$
Γαλλία	6.378.947.084 \$
ΗΠΑ	5.623.305.766 \$
Ισπανία	4.337.677.600 \$
ΗΑΕ	4.967.635.521 \$
Ιραν	4.193.949.501 \$
Αίγυπτος	3.202.542.980 \$

Πηγή: Turkstat -Επεξεργασία: Γρ.ΟΕΥ Άγκυρας

Γράφημα 6. 5 Κυριότεροι εξαγωγικοί εταίροι (δισ.δολάρια)

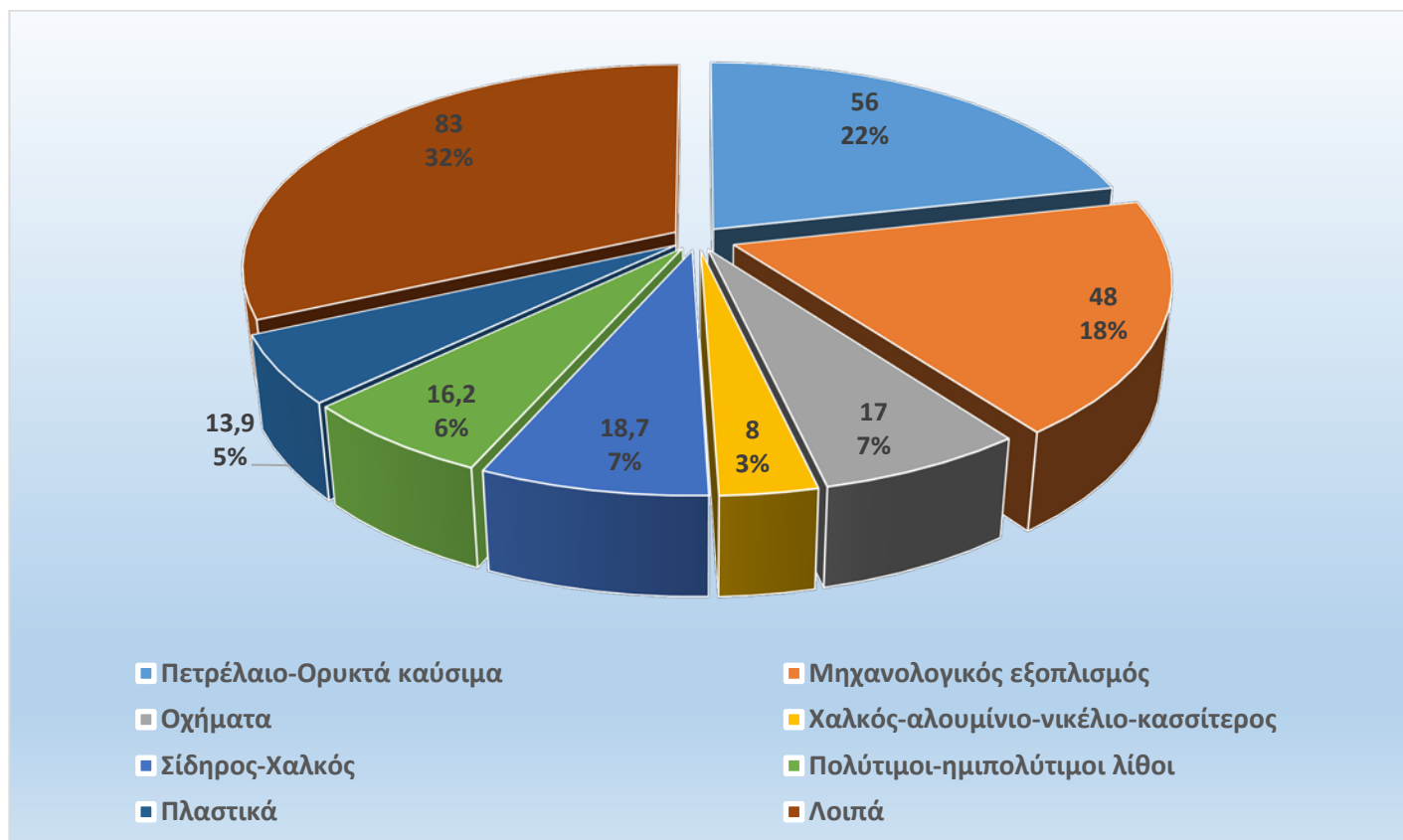

Πηγή: Turkstat -Επεξεργασία: Γρ.ΟΕΥ Άγκυρας

Οι κυριότερες εισαγωγές της Τουρκίας είναι στα εξής προϊόντα: Ορυκτά καύσιμα- πετρελαιοειδή (55,9 δις δολάρια), μηχανολογικός και ηλεκτρολογικός εξοπλισμός (κεφ.84+85: 47,8 δις δολάρια), οχήματα- ελκυστήρες (17 δις. δολάρια), κασσίτερος-

ψευδάργυρος-μόλυβδος (8 δισ δολάρια) σίδηρος και χάλυβας (18,7 δισ δολάρια), πολύτιμοι-ημιπολύτιμοι λίθοι (16,2 δισ δολάρια), πλαστικά (13,9 δισ δολάρια)

Γράφημα 7. Κύριες εισαγωγές σε προϊόντα

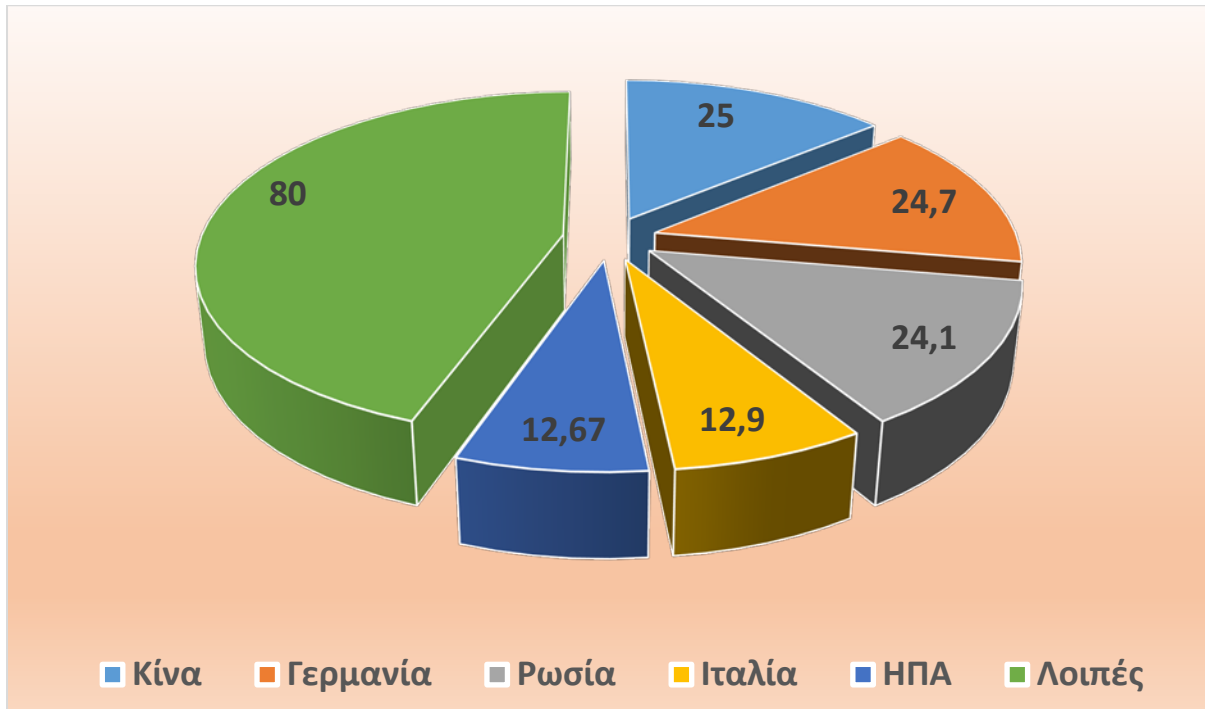
Πηγή: Turkstat -Επεξεργασία: Γρ.ΟΕΥ Άγκυρας

Οι κυριότεροι εισαγωγικοί εταίροι απεικονίζονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 4. Κυριότεροι εισαγωγικοί εταίροι

Ρωσία	25.063.530.259 \$
Κίνα	24.686.553.789 \$
Γερμανία	24.184.949.648 \$
Ιταλία	12.885.000.558 \$
ΗΠΑ	12.596.182.702 \$
Ιράν	10.383.153.946 \$
Ελβετία	9.647.275.589 \$
Γαλλία	8.079.739.740 \$
Ισπανία	6.416.653.077 \$
Ινδία	6.367.869.095 \$
ΗΒ	6.270.860.332 \$

Γράφημα 8. 5 Κυριότεροι εισαγωγικοί εταίροι (δισ.δολάρια)

Πηγή: Turkstat -Επεξεργασία: Γρ.ΟΕΥ Άγκυρας

9.2.5. Κρατικός προϋπολογισμός

Τον Οκτώβριο του 2012 κατατέθηκε ο προϋπολογισμός του 2013 στο τουρκικό Κοινοβούλιο, σύμφωνα με τον οποίο προβλέπονται κρατικές δαπάνες ύψους 404 δισ.τ.λ., ενώ τα κρατικά έσοδα υπολογίζονται σε 370 δισ.τ.λ., με το δημοσιονομικό έλλειμμα να αγγίζει τα 34 δισ.τ.λ.

Για το 2014 ο προϋπολογισμός προέβλεπε δαπάνες ύψους 436,3 δισ.τ.λ και έσοδα 403,2 δισ.τ.λ, με το έλλειμμα να διαμορφώνεται στις 33,2 δισ.τ.λ. Οι βασικές δαπάνες είναι οι εξής: 78,5 δισ.τ.λ για την δημόσια παιδεία, 75 δισ.τ.λ για τη δημόσια υγεία, 44,2 δισ.τ.λ για τη δημιουργία fund για επενδύσεις, 30 δισ.τ.λ για αμυντικές δαπάνες

9.3. Οικονομικό και επιχειρηματικό περιβάλλον

Ένα αποτελεσματικό βήμα για την προσέγγιση της τουρκικής αγοράς θεωρείται, σε πρώτη φάση, η προσωπική επαφή του Έλληνα με τον Τούρκο επιχειρηματία.

Στη συνέχεια, η ανεύρεση ενός έμπειρου Τούρκου συνεργάτη (αντιπροσώπου, διανομέα κ.ά.), ο οποίος θα γνωρίζει τους νόμους και τους κανόνες, θα έχει επαφές και θα μπορεί να συνεννοηθεί στην τουρκική και θα μπορούσε να βοηθήσει την ελληνική επιχείρηση να εισέλθει στην αγορά και να προωθήσει τα προϊόντα της.

Το γεγονός ότι το ποσοστό γλωσσομάθειας στην Τουρκία είναι χαμηλό σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι γραφειοκρατικές διαδικασίες δεν είναι πάντα απλές, καθιστούν την ανεύρεση αξιόπιστου συνεργάτη σημαντική.

Όσον αφορά το εξαγωγικό εμπόριο, σκόπιμη είναι η ανεύρεση ενός αξιόπιστου και έμπειρου εισαγωγέα ή (στη συνέχεια) αντιπροσώπου. Προκειμένου να έλθει κανείς σε στενότερη επαφή με την τουρκική πραγματικότητα μπορεί να συμμετάσχει ή να επισκεφθεί κάποια διεθνή έκθεση ή να επιδιώξει τη συμμετοχή του σε κάποια επιχειρηματική αποστολή. Όσον αφορά τους δημόσιους διαγωνισμούς, χρειάζεται η συνδρομή διαμεσολαβητή προκειμένου να διεκπεραιωθούν τα διαδικαστικά θέματα και να ξεπεραστεί το εμπόδιο της γλώσσας (ακόμα και για διεθνείς διαγωνισμούς οι προκηρύξεις συνήθως είναι μόνο στην τουρκική).

Για την επέκταση μιας αλλοδαπής εταιρείας στην τουρκική αγορά απαιτείται η ίδρυση εταιρείας. Οι συνηθέστερες μορφές είναι η ΑΕ για μεγαλύτερες εταιρείες, η ΕΠΕ για εμπορική ή εταιρεία διανομής, τα υποκατάστημα. Επίσης, ένα Γραφείο συνδέσμου σε περίπτωση που ενδιαφέρεται κάποια εταιρεία για τη διερεύνηση της αγοράς και για τη σύνταξη μελέτης σκοπιμότητας, ενδεχομένως για κάποια επένδυση.

9.4. Τραπεζικός τομέας

Στην Τουρκία λειτουργούν σήμερα 45 τράπεζες, οι οποίες υποχρεωτικά υπάγονται στην Ένωση Τουρκικών Τραπεζών (Turkiye Bankalar Birligi).

Το 2014 διαφαίνεται δύσκολη χρονιά για το τουρκικό τραπεζικό σύστημα. Το χαμηλό επίπεδο συναλλαγματικών αποθεμάτων (12% του ΑΕΠ) , σε συνδυασμό με το υψηλό έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών που υπερβαίνει τα 60 δισ.δολάρια δολάρια δημιουργεί ανησυχίες. Όπως ήταν αναμενόμενο, οι αρχές πρόσφατα έλαβαν μέτρα για να μειώσουν τις δαπάνες, προκειμένου να ενισχύσει την εθνική αποταμίευση. Ιδιαίτερα σημαντικές για το τουρκικό τραπεζικό τομέα θεωρούνται οι τελευταίες ρυθμίσεις που αφορούν στη μείωση

του αριθμού των δόσεων σε μία στις αγορές για τα καταναλωτικά ηλεκτρονικά προϊόντα και τον περιορισμό του αριθμού των δόσεων για αγορές αυτοκινήτων στο 24, όταν ο προηγούμενος κανονισμός είχε επιτρέψει τον αριθμό των δόσεων στις 48. Δεδομένης της μεγάλης εξάρτησης των Τούρκων καταναλωτών από τις τραπεζικές πιστώσεις υπό τη μορφή μακροπρόθεσμων δόσεις, αυτή η τελευταία ρύθμιση θεωρείται αρκετά ρηξικέλευθη και ενδεικτική των προθέσεων των τουρκικών τραπεζών να μειώσουν την πίστωση στην ατομική κατανάλωση και να στρέψουν την προσοχή τους στον κόσμο της βιομηχανίας, όπου ο επιχειρηματίας έχει αρκετή οικονομική δύναμη για να ξεπληρώσει τα δάνεια που δανείστηκε από το τραπεζικό κλάδο.

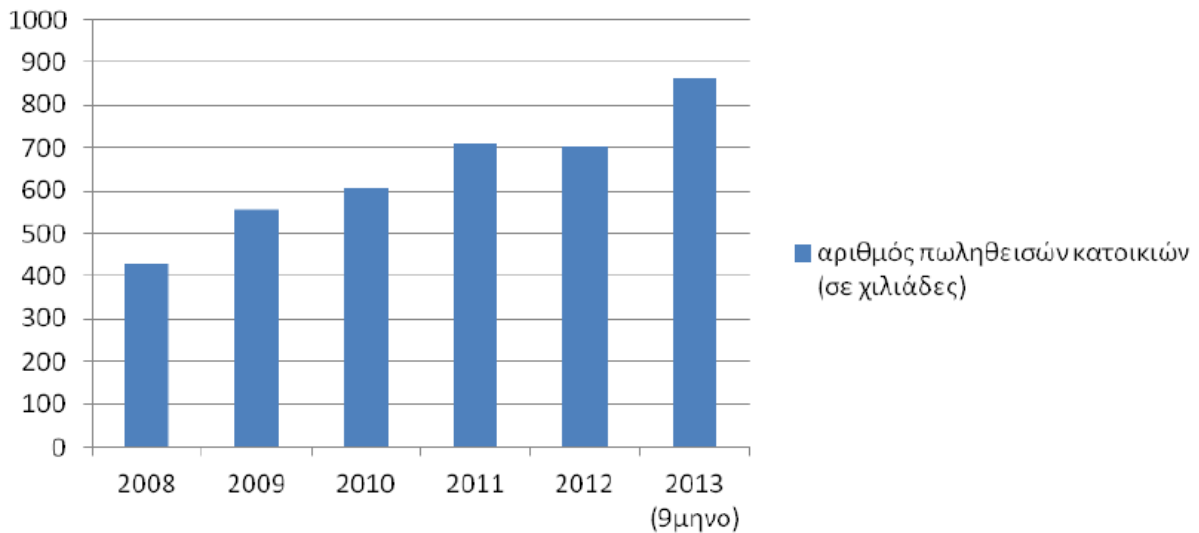
9.5. Υποδομές – μεταφορές – κατασκευές

Ο τουρκικός κατασκευαστικός τομέας είναι από τους κορυφαίους και πλέον δυναμικούς στην τουρκική οικονομία. Ενδεικτικό είναι ότι στον κατάλογο των 250 μεγαλύτερων κατασκευαστικών εταιρειών, με διεθνή δραστηριότητα, τον οποίο εκδίδει κάθε χρόνο το περιοδικό Engineering News Record (ENR), οι τουρκικές κατασκευαστικές καταλαμβάνουν τη 2η θέση παγκοσμίως. Συγκεκριμένα, στον κατάλογο του 2013 περιλαμβάνονται 38 τ/ κατασκευαστικές⁴, (το 2012 περιλαμβάνονταν 33, έναντι 31 και 23 το 2011 και 2010 αντίστοιχα), κατατάσσοντας τα τελευταία τέσσερα χρόνια την Τουρκία ως τη δεύτερη χώρα με τις περισσότερες εταιρείες στον κατάλογο μετά την Κίνα⁵.

Ο τομέας των κατασκευών στην Τουρκία γνώρισε μία ταχεία ανάπτυξη δεκαετία του '80. Παρουσίασε συρρίκνωση την περίοδο 1993-2001, για να ακολουθήσει νέα περίοδος ανάκαμψης μετά το 2002 με εξαίρεση περίοδο 2008-9. Αντιπροσωπεύει το 6,6% του ΑΕΠ της Τουρκίας (4,4% το 2012, 6,6% α' εξάμηνο 2013) και απασχολεί 1,79 εκατομμύρια εργαζόμενους, αντιπροσωπεύοντας το 6,9% απασχόλησης (Μ.Ο 2012)

Το 2012 πωλήθηκαν περίπου 701.621 κατοικίες (708.275 το 2011 και 607.098 το 2010), ενώ μόνο το εννεάμηνο 2013 οι πωλήσεις κατοικιών ανήλθαν στις 862.154. Το διάγραμμα που ακολουθεί δείχνει την εξελικτική πορεία των πωλήσεων κατασκευών τα τελευταία έξι χρόνια.

Γράφημα 9. Αριθμός πωληθεισών κατοικιών (σε χιλιάδες)

Πηγή: Turkstat -Επεξεργασία: Γρ.ΟΕΥ Άγκυρας

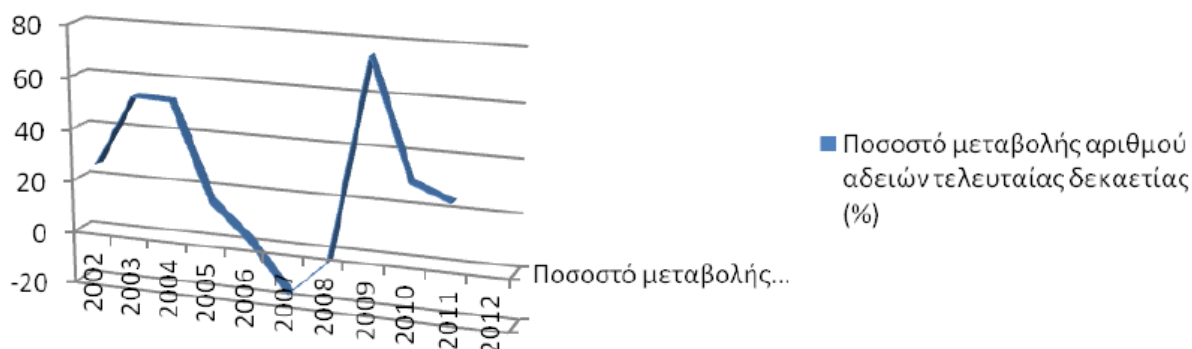
Στις αιτίες ραγδαίας ανάπτυξης του κατασκευαστικού τομέα στην Τουρκία συγκαταλέγονται η οικονομική σταθερότητα, τα χαμηλά επιτόκια δανεισμού και η σχετική ευκολία χορήγησης δανείων, η επιθετική πολιτική ΤΟΚΙ (κρατικού κατασκευαστικού οργανισμού), η αύξηση πληθυσμού και η συνοδευούσα αυτήν μεγάλη τάση αστικοποίησης (νέος πληθυσμός που επιθυμεί να αποκτήσει κατοικία, αύξηση εισοδήματος, προτίμηση για απόκτηση κατοικίας αντί ενοικίασης).

Ο μεγαλύτερος αριθμός πωλήσεων σημειώνεται τα τελευταία δέκα χρόνια, όπως είναι αναμενόμενο, στα μεγάλα αστικά κέντρα και κυρίως σε Κων/πολη, Άγκυρα και Σμύρνη⁷, με εξαίρεση τη διετία 2010- 2012 σημειώθηκε μείωση κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες (από 51% το 2010 σε 41% το 2012) των ετησίων εσόδων από πωλήσεις ακινήτων στις τρεις μεγαλύτερες αυτές πόλεις της Τουρκίας. Την τελευταία πενταετία αυξημένα έσοδα καταγράφονται στην Περιφέρεια, γεγονός που αναδεικνύει τη μετατόπιση της ζήτησης ακινήτων από μεγάλες σε αναπτυσσόμενες επαρχιακές και ειδικότερα πόλεις της Ανατολίας (πχ. Προύσα, Εσκίσεχιρ, Μερσίνη, Καισάρεια, Γκαζιάντεπ) και τουριστικά θέρετρα των νοτίων παραλίων (με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την Αττάλεια).

Η στεγαστική πίστη αυξήθηκε από περίπου 1 δις δολ. το 2004 σε 86 δις δολ. το 2012. Παράλληλα, μέσα στα τέσσερα τελευταία χρόνια αυξήθηκε σημαντικά το ποσοστό των νόμιμων κατασκευών κατοικιών, από το 50% το 2004 σε 75% το 2012.

Διαγραμματικά η εξέλιξη έκδοσης αδειών ανοικοδόμησης και κατασκευής κτιρίων την τελευταία δεκαετία θα μπορούσε να αποδοθεί με το ακόλουθο σχήμα, όπου απεικονίζεται ανά έτος το ποσοστό (%) μεταβολής του αριθμού των αδειών σε σχέση με το προηγούμενο έτος:

Γράφημα 10. Διαχρονική εξέλιξη αδειών ανοικοδόμησης και κατασκευής κτιρίων

9.5.1. Σιδηροδρομικό δίκτυο

Η Τουρκία διαθέτει ένα αρκετά σύγχρονο και διαρκώς εξελισσόμενο σιδηροδρομικό δίκτυο, με τα περισσότερα από τα έργα επέκτασης του δικτύου και βελτίωσης των υποδομών να έχουν αναληφθεί μέσω συμπράξεων ιδιωτικού-δημοσίου τομέα (PPP). Το 2013 μόνο πραγματοποιήθηκε αποκατάσταση σιδηροδρομικών δικτύων έκτασης 1.098 χμ και δημιουργία νέων γραμμών έκτασης 144 χμ.

Στο ήδη υπάρχον σιδηροδρομικό δίκτυο που συνέδεε την Άγκυρα με το Εσκή Σεχίρ και το Ικόνιο με τρένα υψηλής ταχύτητας (high speed) ήλθαν να προστεθούν το 2013 η γραμμή Σμύρνη- Μανίσα και Καγιάς-Κιρίκκαλε, ενώ έτοιμη θεωρείται η γραμμή Άγκυρα-Κων/πολη, η οποία ανεμένετο να δοθεί στην κυκλοφορία στο τέλος του περασμένου Οκτώβρη. Υπό κατασκευή είναι η γραμμή Καγιάς-Σιβάς, Προύσα-Γενίσεχιρ και Πολατλί-Αφιονκαραχισάρ.

9.5.2. Κατασκευή λιμένων/μαρινών

Και στον τομέα της ναυπηγοκατασκευαστικής και της κατασκευής ή αναμόρφωσης λιμένων έχουν αρχίσει να δρομολογούνται σημαντικά έργα, τα σημαντικότερα από τα οποία είναι τα ακόλουθα:

- A) Κατασκευή μαρινών στις πόλεις Gazipasa, Kumkuyu, Mugla, Oren, Datca και Dalaman, τα οποία βαίνουν προς ολοκλήρωση
- B) Κατασκευή Λιμανιών Karasu, Izmir Karaburun, Izmir Yenifoca, νησιού Balikesir Avsa και μαρινών Turkeli, Silivri, Izmir Seferihisar Urkmez, Izmir Cesme Sifne και Tekrirdag, των οποίων οι διαγωνισμοί είναι ακόμη σε εξέλιξη.
- Γ) Συνεχίζονται οι εργασίες της κατασκευής της μαρίνας Zeytinburnu-Kazlıcesme στην Κων/πολη, η οποία εντάσσεται σε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο τουριστικής αξιοποίησης της περιοχής Zeytinburnu, κοστολογημένο σε 1 δισ.δ ολάρια, όπου εκτός από τη μαρίνα για κρουαζιερόπολοια (με περίμετρο 17,5 χμ) αναμένεται να κατασκευαστούν ξενοδοχειακά συγκροτήματα και εμπορικά καταστήματα, με στόχο την επισκεψιμότητα της περιοχής από 5-8 εκατομμύρια τουρίστες τα επόμενα 3 χρόνια.

9.6. Συναλλαγματικές ισοτιμίες

Τον Ιανουάριο 2013 η ισοτιμία τουρκικής λίρας/ευρώ ήταν 2.3805 και τ.λίρας/δολαρίου 1.7588. Στις 31 Δεκεμβρίου 2013 η ισοτιμία τ.λίρας ευρώ ήταν 2.9365, σημειώνοντας πτώση της τάξεως του 23,3%, ενώ η αντίστοιχη με το δολάριο ήταν 2.1343, σημειώνοντας πτώση 21,3%. Η απόφαση, αφ'ενός, της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ στις 18/12/13 να σταματήσει τα νομισματικά μέτρα τόνωσης και να εφαρμόσει το πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης QE από 100 δις δολάρια (73 δις ευρώ) σε 75 δις δολάρια και με πρόθεση περαιτέρω μείωσης κατά 10 δις δολάρια το 2014 και αφετέρου οι οικονομικές και πολιτικές πιέσεις στη χώρα καθυστέρησαν για κάποιους μήνες την σταθεροποίηση της τ/οικονομίας και δεν κατάφεραν να αποτρέψουν την άνοδο του πληθωρισμού και την πτώση της λίρας από τη διολίσθηση σε χαμηλά επίπεδα ρεκόρ (2,34 έναντι του δολαρίου τον Ιανουάριο του 2014) στην Τουρκία.

Μετά τις δύο μειώσεις επιτοκίων από την Κεντρική Τράπεζα της Τουρκίας τον Ιανουάριο και τον Ιούνιο 2014, η τουρκική λίρα αρχίζει σταθερά να ανακτά λίγο από το χαμένο έδαφος. Τέλη Μαρτίου ήταν 2,97 η ισοτιμία με το ευρώ, τέλη Μαΐου ήταν 2,84 και όλα δείχνουν σημάδια ελαφράς έστω βελτίωσης.

10. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία πολύ σημαντική αλλαγή στην τουρκική εξωτερική πολιτική. Κύριο στοιχείο αυτής της αλλαγής είναι ότι η Τουρκία αποφάσισε να παραιτηθεί από την αντίληψη της διαχείρισης των κρίσεων που δημιουργούνται και επικέντρωσε την πολιτική της στο όραμα. Ως διαμορφωτής αυτής της νέας αντίληψης θεωρείται ο νυν υπουργός Εξωτερικών Αχμέτ Νταβούτογλου³⁶, ο οποίος προφανώς έπεισε την τουρκική κυβέρνηση και το στρατιωτικό κατεστημένο ότι το συμφέρον της Τουρκίας επιτάσσει τη δημιουργία ενός νεοοθωμανικού προφίλ.

Το τελευταίο χρονικό διάστημα η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας δραστηριοποιήθηκε ως επί το πλείστον στη Μέση Ανατολή, με αποτέλεσμα αυτή η αλλαγή πλεύσης να δημιουργήσει υποψίες στο εξωτερικό, ενώ στο εσωτερικό της Τουρκίας προκλήθηκαν οι φόβοι ότι αυτό θα αποτελούσε αντικείμενο κερδοσκοπίας από κέντρα που επιβουλεύονται τα συμφέροντα της Τουρκίας. Ο Νταβούτογλου στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας εισήγαγε ορισμένες έννοιες, όπως «στρατηγικό βάθος», «μηδενικά προβλήματα με τους γείτονες», «μέγιστο όφελος από τους γείτονες», «προληπτική διπλωματία», «μετριοπαθής ισχύς», «ρυθμική εξωτερική πολιτική», «εξασφάλιση των ισορροπιών μεταξύ ασφάλειας και ανεξαρτησίας», «στρατηγική συνεργασία με τις ομοεθνείς και συγγενικές τουρκικές χώρες προκειμένου να αποκατασταθεί η εικόνα του μεγάλου αδελφού που έχει η Τουρκία στα Βαλκάνια, στον Καύκασο, στην Κεντρική Ασία και στη Μέση Ανατολή» κ.λπ.

Η γεωπολιτική θέση της Τουρκίας αποτέλεσε το πιο σημαντικό της όπλο, τόσο σε περιόδους που γενικά είχε ανάγκη την «ομπρέλα» ασφαλείας του NATO και ιδιαίτερα των Ηνωμένων Πολιτειών, όσο και σε περιόδους κατά τις οποίες η διαπραγματευτική της ισχύς σε άλλους τομείς είχε εξασθενήσει. Έτσι, η γεωπολιτική της θέση θεωρήθηκε ως ένα σημαντικό όχημα για την υποστήριξη της στρατηγικής της. Μετά την εξάλειψη των

³⁶ Ο Αχμέτ Νταβούτογλου γεννήθηκε το 1952 στην Taskent/ Konya (Ικόνιο) της Τουρκίας. Αφού ολοκλήρωσε τις σπουδές του στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση στο Λύκειο Αρρένων της Κωνσταντινούπολης (Διεθνές Γερμανικό Σχολείο), φοίτησε στο Τμήμα Πολιτικών και Οικονομικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Βοσπόρου. Μετά την αποφοίτησή του πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στη Δημόσια Διοίκηση και στις Διεθνείς Σχέσεις στο ίδιο πανεπιστήμιο. Από το 1993 έως το 1999 εργάστηκε στο Πανεπιστήμιο του Μαρμαρά όπου και έγινε τακτικός καθηγητής. Διεχέλεσε πρόεδρος του Τμήματος Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο Beykent της Κωνσταντινούπολης και δίδαξε ως αναπληρωτής καθηγητής στο Ισλαμικό Πανεπιστήμιο της Μαλαισίας. Στις 18-1-2003 σύμφωνα με απόφαση του προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας και του πρωθυπουργού του απονεμήθηκε ο τίτλος του πρέσβη. Ο πολιτικός επιστήμονας, ακαδημαϊκός και πρέσβης Αχμέτ Νταβούτογλου διετέλεσε για επτά χρόνια προσωπικός σύμβουλος του Τούρκου πρωθυπουργού Ερντογάν σε θέματα εξωτερικής πολιτικής. Στο ανασχηματισμό όμως της κυβέρνησης του κόμματος AKP την 1-5-2009, ο Ερντογάν του ανέθεσε τα καθήκοντα του υπουργού εξωτερικών.

παραμέτρων του Ψυχρού Πολέμου και τη δημιουργία του νέου διεθνούς περιβάλλοντος, ο γεωπολιτικός ρόλος της Τουρκίας πρέπει να επαναξιολογηθεί, ξεπερνώντας την αμυντική της στρατηγική του παρελθόντος.

Εν όψει των παραπάνω, η στρατηγική της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας πρέπει να εστιάσει τις τακτικές προτεραιότητές της σε τρία σημαντικά γεωπολιτικά πεδία δράσης. Στον εγγύς χερσαίο χώρο, ο οποίος περιλαμβάνει τα Βαλκάνια, τη Μέση Ανατολή και τον Καύκασο, στον εγγύς θαλάσσιο χώρο, ο οποίος περιλαμβάνει τη Μαύρη Θάλασσα, την Αδριατική, την Ανατολική Μεσόγειο, την Ερυθρά Θάλασσα, τον Κόλπο και την Κασπία Θάλασσα, καθώς επίσης και στον εγγύς ηπειρωτικό χώρο, ο οποίος περιλαμβάνει την Ευρώπη, τη Βόρειο Αφρική και τη Νότιο-Κεντρική-Ανατολική Ασία.

Σχετικά με την ένταση που υπάρχει στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, ο Νταβούτογλου αποκαλύπτει ότι:

Κατά τακτά χρονικά διαστήματα, διαπιστώνουμε την ύπαρξη έντασης με την Ελλάδα. Αυτό μπορούμε να το παρομοιάσουμε ως έναν παλαιστή βαρέων βαρών που κάνει προπόνηση με ελαφριά βάρη και έχει ως αποτέλεσμα, η Τουρκία να μην μπορεί να χρησιμοποιήσει τις ισχυρές δυνατότητες που διαθέτει. Η Τουρκία πλέον πρέπει να εγκαταλείψει αυτή τη γραμμή και πρέπει να αξιολογήσει τις σχέσεις της με αυτές τις χώρες, εφαρμόζοντας πολύ πιο σταθμισμένες πολιτικές (χαμηλού επιπέδου). Στο πλαίσιο αυτό η δημιουργία μίας άλλης εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας στις σχέσεις με την Ελλάδα έχει να κάνει με την ίδια την Τουρκία. Η τουρκική εξωτερική πολιτική από τον πόλεμο της ανεξαρτησίας μέχρι σήμερα έγινε με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι σε σημαντικό βαθμό συνδεδεμένη με τον ελληνικό παράγοντα. Αυτή η κατάσταση σχολιάστηκε και από αυτούς που διαμορφώνουν την ελληνοτουρκική εξωτερική πολιτική, αλλά και από χώρες που διαμορφώνουν σχετικές με την Τουρκία και την Ελλάδα πολιτικές.

Σχετικά με τον θαλάσσιο χώρο της Τουρκίας, ο Νταβούτογλου αναλύει την περίοδο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, αναφέρει τα στοιχεία της νέας θαλάσσιας στρατηγικής της Τουρκίας και παρουσιάζει τις απόψεις του για τη Μαύρη Θάλασσα, τα Στενά, το Αιγαίο, την Κύπρο, τον Περσικό Κόλπο, τη Λεκάνη της Ινδίας και την Κασπία. Επίσης, οι νέες ισορροπίες που δημιουργούνται από τον αγωγό Κασπία-Περσικός Κόλπος, φορτίζουν τις τουρκο-ιρανικές σχέσεις με τον ισραηλινό παράγοντα. Όσον αφορά στη Μαύρη Θάλασσα και στις θαλάσσιες οδούς προς αυτήν ο Νταβούτογλου υπογραμμίζει ότι μετά την κατάρρευση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία ενός σημαντικού

γεωοικονομικού πλεονεκτήματος στην Τουρκία, η οποία κατέχει όλη τη νότια γραμμή της Μαύρης Θάλασσας και το μήκος των ακτών της είναι το μεγαλύτερο στην περιοχή.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απόψεις του Νταβούτογλου σχετικά με το Αιγαίο και την Κύπρο³⁷. Το Αιγαίο και η Κύπρος κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου αποτέλεσαν δύο σημαντικά στοιχεία της ημερήσιας διάταξης, τα οποία αφορούν στον εγγύς θαλάσσιο χώρο της Τουρκίας και των οποίων η σημασία δεν μειώθηκε ποτέ. Κατά την περίοδο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, οι παγκόσμιες και περιφερειακές συγκυρίες προσέδωσαν νέα δεδομένα στη σημασία των δύο αυτών σημαντικών στοιχείων για την Τουρκία. Τα προβλήματα του Αιγαίου και της Κύπρου αποτελούν τμήμα των πεδίων αλληλεπίδρασης και διέλευσης των Βαλκανίων και της Μέσης Ανατολής. Με την αύξηση της στρατηγικής επιρροής αυτών των περιοχών, αυτά άρχισαν να αναδεικνύονται όχι μόνο σε τοπικά προβλήματα αλλά και σε προβλήματα που επηρεάζουν και άλλες περιοχές. Αυτή η αλληλεπίδραση των προβλημάτων αύξησε τη σημασία της Ανατολικής Μεσογείου, ειδικά μετά την ανάδειξή της σε μια νέα θάλασσα επιρροής. Κατόπιν τούτου, η Τουρκία δεν πρέπει να τα θεωρήσει ως δευτερεύοντα προβλήματα και να τα εντάξει μόνο στην επικράτεια του Αιγαίου. Αντιθέτως πρέπει να τα εντάξει στα γενικά πλαίσια της επικράτειας της Ανατολικής Μεσογείου, που εκτείνεται από την Αδριατική Θάλασσα στον κόλπο της Αλεξανδρέττας (iskenderan) και στη διώρυγα του Σουέζ. Γενικώς τα προβλήματα αυτά πρέπει να αξιολογηθούν στα πλαίσια πολιτικών προσανατολισμένων στη στρατηγική της Μεσογείου και ειδικά της Ανατολικής Μεσογείου και όχι σε μεμονωμένες στρατηγικές του Αιγαίου ή της Κύπρου. Η Τουρκία στα πλαίσια των συγκυριών της μεταψυχροπολεμικής περιόδου, πρέπει να επαναπροσδιορίσει την πολιτική της για την Κύπρο και το Αιγαίο. Οι πύλες εξόδου της Τουρκίας προς τον κόσμο είναι σημαντικά περιορισμένες, διότι είναι απομονωμένη από το Αιγαίο και περικυκλωμένη στο νότο από την Κυπριακή Δημοκρατία.

Όσον αφορά την οικονομία, η Τουρκία είναι μία από τις πιο ισχυρές οικονομίες στη Μέση Ανατολή, 17η μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, και μέλος του G20. Έχει χαρακτηριστεί ως αναδυόμενη οικονομία από το ΔΝΤ και σε διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς συγκαταλέγεται στις προσφάτως βιομηχανοποιημένες χώρες.

³⁷ StratejikDerinlik-Tiirkiyenin Uluslararası Konumu (Στρατηγικό Βάθος-ΗΔιεθνής Θέση της Τουρκίας), AHMET DAVUTOGLU, 2004, Σελ.169-170

Οι προσπάθειες εξυγίανσης του χρηματοοικονομικού συστήματος, προσέλκυσης επενδύσεων και εσωτερικής πολιτική λιτότητας, οδήγησαν σε σημαντική βελτίωση ορισμένων μακροοικονομικών δεικτών.

Συνοπτικά, θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει ότι η βελτίωση της τουρκικής οικονομίας τα τελευταία δέκα χρόνια οφείλεται στην ισχυροποίηση του τραπεζικού της τομέα, στην ύπαρξη μεγάλης εσωτερικής αγοράς 75 εκατομμυρίων καταναλωτών, στην ενίσχυση του βιομηχανικού της τομέα και ειδικά του τομέα μηχανολογικού εξοπλισμού και των κατασκευών, στην παροχή σημαντικών φορολογικών και άλλων κινήτρων προσέλκυσης ξένων επενδύσεων, στη στροφή της εξαγωγικής της πολιτικής όπως τη μείωση της εξαγωγικής της εξάρτησης από χώρες-μέλη της Ε.Ε (από το 56% σε 46% και σήμερα σε 40%) και ενίσχυσης των εξαγωγών της σε χώρες της Μέσης Ανατολής, Αφρικής και Ασίας και στις προσπάθειες απελευθέρωσης της αγοράς της με τη βαρύτητα που αποδίδει στην πολιτική ιδιωτικοποιήσεων.

Τα τρωτά ωστόσο σημεία της τουρκικής οικονομίας παραμένουν το μεγάλο εξωτερικό της χρέος (331 δισ. δολάρια), το έλλειμμα στο εμπορικό της ισοζύγιο, παρά τις σημαντικές προσπάθειες για βελτίωσή του τα τελευταία χρόνια, τα χαμηλά επίπεδα κατανάλωσης στο εσωτερικό της, οι περιορισμένες επενδύσεις σε Έρευνα και Τεχνολογία (μόλις το 0,73% του ΑΕΠ της) που επιβραδύνουν τον εκσυγχρονισμό της, και φυσικά τα ανοιχτά πολιτικά μέτωπα στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής, που δημιουργούν κλίμα ανασφάλειας για δυνητικούς επενδυτές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- 1) Baldwin D. 1993, Neorealism and Neoliberalism: the contemporary debate, Columbia University Press
- 2) Baylis J. & Smith S. 2007, «Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής», εκδόσεις Επίκεντρο.
- 3) Bolukbasi D. 2004, Turkey and Greece. The Aegean disputes. A unique case in international law, London, Cavendish.
- 4) Bull H. 2001, « Η άναρχη κοινωνία. Μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική», εκδόσεις Ποιότητα.
- 5) Carr E. 2001, «Η εικοσαετής κρίση 1919-1939: Εισαγωγή στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων», εκδόσεις Ποιότητα.
- 6) Gilpin R. 2005, « Πόλεμος και αλλαγή στη διεθνή πολιτική», εκδόσεις Ποιότητα
- 7) Grieco M. J. 2010, Anarchy and the Limits of Cooperation. A Realist Critique of the newest Liberal Institutionalism, International Organization, vol. 42, no. 3, pp. 485-507
- 8) Herz J.H. 1950, Idealist Internationalism and the Security Dilemma, World Politics, vol.2, no 2, pp 157-180
- 9) Jackson R. & Sorensen G. 2006, «Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων», εκδόσεις Gutenberg.
- 10) Kissinger H. 1995, «Διπλωματία», (μεταφρ. 1ης έκδοσης Henry A. Kissinger, 1994), Αθήνα, εκδόσεις Λιβάνη «Νέα Σύνορα»
- 11) Larrabee St. F. 2010, "Turkey's New Geopolitics", Survival, 52: 2 157-180
- 12) Lijphart A. 1974, The Structure of the Theoretical Revolution in International Relations, International Studies Quarterly, Vol.18, No.1
- 13) Mazis I.Th. 2005, "Greece's New Defence Doctrine A framework proposal", Crisma Working Paper, N.8
- 14) Mearsheimer J. 2006, « Η τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων», εκδόσεις Ποιότητα.
- 15) Stratejik Derinlik-Turkiye'nin Uluslararası Konumu (Στρατηγικό Βάθος-Η Διεθνής θέση της Τουρκίας), AHMET DAVUTOGLU, 2004, Σελ.115-118
- 16) Van Evera, S. 2001, «Εισαγωγή στη μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης», Εκδόσεις Ποιότητα, Cornell University Press.
- 17) Walt S. 1987, «The origins of alliances, Ithaka-New York», Cornell University Press
- 18) Waltz K. 2010, «Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής», Εκδόσεις Ποιότητα.
- 19) Waltz K.N. 1979, «Theory of International Politics», Reading, M.A.: Addison-Wesley
- 20) Wight M. 1994, «Πολιτική Δυνάμεων», εκδόσεις Ειρήνη.
- 21) Wight M. 1998, «Διεθνής Θεωρία: Τα Τρία Ρεύματα Σκέψης», εκδόσεις Ποιότητα.
- 22) Wilson A 1979, «The Aegean Dispute», Adelphi Paper, London, Institute for Strategic Studies, vol.19, No.155

Ελληνική

- 23) Αντωνιάδης Γ. και Μιχαλόπουλος Σ. 2007, Ο Αντίκτυπος της κρίσης των Σχέσεων ΗΠΑ-Τουρκίας, <http://panteion.academia.edu>
- 24) Αρβανιτόπουλος Κ. και Κόππα Μ. 2005, « 30 Χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής», εκδόσεις Λιβάνη.
- 25) Ήφαιστος Π. 2004, 30 χρόνια ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Ισχύς και Δίκαιο στην διεθνή πολιτική - ελληνική εξωτερική πολιτική 1974-2004, <http://www.ifestos.edu.gr>
- 26) Ήφαιστος Π. 2007, « Οι Διεθνείς σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό», εκδόσεις Ποιότητα.
- 27) Ήφαιστος Π. Διεθνές Συμβούλιο Εμπειρογνομώνων Συγκληθέν από την Επιτροπή για την Ευρωπαϊκή Λύση στην Κύπρο, <http://www.ifestosedu.gr/32RuleofLaw.htm>
- 28) Θεωδορόπουλος Π. 2009, Η Φύση και οι Προοπτικές της Διεθνούς Κοινωνίας, viewed 15 December 2010, IntlSociety gia diethni koinwnia k martin wight
- 29) Θουκυδίδης 1998, « Θουκυδίδου Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου», μεταφρ. Α. Βλάχος, εκδόσεις Εστία
- 30) Ιωάννου Κ. και Στρατή Α. 2000, «Δίκαιο της θάλασσας», Αθήνα
- 31) Καρυώτης Θ. 2011, Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη: Ένα θαμμένο όπλο, http://news247.gr/newspapers/weekly/paraskevi_kai_13
- 32) Καρυώτης Θ.Κ 2011, Ένα ισχυρό χαρτί στον πόλεμο του Αιγαίου, viewed in <http://infognomonopolitics.blogspot.com>
- 33) Κοτζιάς Ν. 2011, ΑΟΖ: Ένα ανεπιθύμητο δικαίωμα;, <http://www.epikaira.gr>
- 34) Μάζης Ι.Θ 2011, Οι νέες διεθνείς ενεργειακές ισορροπίες ευνοούν την Ελλάδα, <http://www.enet.gr/?i=issue.el.home&date=29/01/2011&id=246139>
- 35) Μάζης Ι.Θ και Σγουρός Α.Γ. 2011, Η Ελληνική ΑΟΖ και το Καστελόριζο Αρχές μιας Γεωπολιτικής Ανάλυσης, raysofrnyka.wordpress.com/.../h-ελληνικη-αοζ-και-το-καστελοριζο/
- 36) Μάζης Ι.Θ. 2011, Γεωπολιτική προσέγγιση και «Δημιουργικές Ασάφειες», www.skai.gr/.../geopolitiki-proseggisi-peri-ellino-kupriakis-aoz-ufalokripidos-kai-loipon-dimiourgikon-asafeion/
- 37) Μάζης Ι.Θ. 2011, Γεωπολιτική των Υδρογονανθράκων στην Ν/Α Μεσόγειο: Σχέσεις Ελλάδος-Ισραήλ-Κύπρου και η σημασία της ΑΟΖ (ΕΕΖ) του Καστελορίζου
- 38) Μάζης Ι.Θ. 2011, Η οριοθέτηση της ελληνικής ΑΟΖ, <http://www.simerini.com.cy>
- 39) Μάζης Ι.Θ. 2011, Η Τουρκία παγιδεύτηκε στην πολιτική της, <http://www.simerini.com.cy>
- 40) Νταβούτογλου Α. 2010, «Το Στρατηγικό Βάθος: η διεθνής θέση της Τουρκίας», εκδόσεις Ποιότητα
- 41) Ντόκος Θ. 2011, Ένταση στην Ανατολική Μεσόγειο: Το Γεωπολιτικό «Τετράγωνο» Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ-Τουρκίας, κείμενο εργασίας Νο 23/2011
- 42) Οικονομίδης Κ.Π. 1998, «Θέματα Διεθνούς Δικαίου και Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής», εκδόσεις Σάκκουλα.
- 43) Πλατιάς Αθ. 2000, « Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη», εκδόσεις Εστία
- 44) Πλατιάς Αθ. 2011, Γεωπολιτική, Γεωοικονομία και Διεθνής Ανταγωνισμός

- 45) Πλατιάς Αθ. Η Ελληνική Αμυντική Πολιτική μετά το 1974
- 46) Πλατιάς Αθ. και Ήφαιστος Π. 1992, «Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική», εκδόσεις Παπαζήσης
- 47) Πλατιάς Αθ. Ο Σχεδιασμός της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής
- 48) Ροζάκης Χρ. Λ και Δίπλα Χ. 2004, «Το δίκαιο της θάλασσας και η εφαρμογή του στην Ελλάδα», εκδόσεις Σιδέρης
- 49) Ροζάκης Χρ. Λ., «Το διεθνές νομικό καθεστώς του Αιγαίου», στο Αλέξης Αλεξανδρής ... [κ.ά.] 1988, Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1923-1987», Αθήνα : Γνώση.
- 50) Ροζάκης Χρ.Λ. 2011, Η έννοια της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης και η ελληνική εξωτερική πολιτική, <http://www.protagon.gr/?i=protagon.el.artide&id=9295>
- 51) Ρούκουνας Εμ. 2006, «Διεθνές Δίκαιο: το κράτος και το υπέδαφος-το δίκαιο της θάλασσας», εκδόσεις Σάκκουλα.
- 52) Στυλιανίδης Ε. 2011, ΑΟΖ η γαλάζια γραμμή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, <http://www.e-stylianidis.gr/>
- 53) Συρίγος Α. 2011, Η ΑΟΖ είναι μια «μόδα» που συμφέρει την Ελλάδα, <http://www.makthes.gr/news/politics/73279/>
- 54) Τόλιος Γ. «Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη», ΑΟΖ στην περιοχή της Μεσογείου, viewed
- 55) Τσάλτας Γ. 2011, Η υφαλοκρηπίδα είναι υπεραρκετή για να εκμεταλλευτούμε το πετρέλαιο, <http://www.makthes.gr/news/politics/73279/>
- 56) Τσάλτας Γ.Ι. και Κλάδη-Ευσταθοπούλου Μ. 2003, «Το διεθνές καθεστώς των θαλασσών και των ωκεανών: διεθνής πολιτική, διεθνές δίκαιο,
- 57) Χρήστου Γ. 2012, Το Αιγαίο ως παράκτιο Αρχιπέλαγος, <http://www.economist.gr>

Διαδίκτυο

- 58) AHMET DAVUTOGLU: Stratejik Dmnlik-Turkiye'nin Uluslararası Konumu, Σελ. 16-17
- 59) anti-ntp.blogspot.com
- 60) ellas2.wordpress.com
- 61) enet.gr
- 62) e-parembasis.blogspot.com
- 63) ethnos.gr
- 64) iskra.gr www.diploweb.com
- 65) jpost.com
- 66) mq.dukejournals.org
- 67) news247.gr/newspapers/weekly/paraskevi kai 13
- 68) pentapostagma.gr
- 69) real.gr

- 70) www.1.mfa.gr
- 71) www.antifono.gr
- 72) www.bloglines.gr
- 73) www.bugun.com.tr/haber-detay/84960-ergenekon-un-fiihus-cetesi-gundem-haberi.aspx
- 74) www.dimokratianews.gr
- 75) www.ekeo.gr
- 76) www.epikaira.gr
- 77) www.e-stylianidis.gr
- 78) www.grreporter.info
- 79) www.hellasfrappe.blogspot.com
- 80) www.hurriyet.com.tr/yazarlar/12376210_p.asp
- 81) www.ifestos.edu.gr
- 82) www.in.gr
- 83) [www.jniUiyelcom.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArtideID=1090914\(&AuthorID=58&Date=05.052009&b=Davutoglu%20ile%20yeni%20donem&a=Sami%20Kohen&ver=13](http://www.jniUiyelcom.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArtideID=1090914(&AuthorID=58&Date=05.052009&b=Davutoglu%20ile%20yeni%20donem&a=Sami%20Kohen&ver=13)
- 84) www.kathimerini.gr
- 85) www.keptalkinggreece.com
- 86) www.kte.gr
- 87) www.madata.gr
- 88) www.makthes.gr/news/politics/73279/
- 89) www.mfa.gov.cy/mfa
- 90) www.mfa.gov.tr
- 91) www.mfa.gov.tr/defaulttr.mfa
- 92) www.mod.gr
- 93) www.new-deal.gr
- 94) www.philenews.com
- 95) www.rac3ikal.com.tr/haber.php?habemo=16148
- 96) www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=HaberYazdir&ArticleID=966603
- 97) www.rieas.gr
- 98) www.sabah.com.tr/Yazarlar/akoz/2009/I/25/kemalizm_ile_ataturkculuk_arasmdaki_fark: «Kemalizm ile Atattirkguluk arasindakifark (Η διαφορά μεταξύ κεμαλισμού και ατατονησμον)»

- 99) www.sabah.com.tr/Yazarlar/kahraman/2009/11/11/kemalizm_ve_ideoloji: Κεμαλισμός και ιδεολογία www.sabah.com.tr/Yazarlar/kahraman/2009/11/13/kemalizm_ve_demokrasi: Κεμαλισμός και δημοκρατία
- 100) www.simerini.com.cy
- 101) www.tovima.gr
- 102) www.voria.gr
- 103) www.zaman.com.tr/yazdir.do?haberno=885069, www.anayasagen.tr/uniterJitm
- 104) [www.zeytinbumu.in/Kultur-Sanat/Afganistan-Turkleri-Demegi-\(SOYLESI\)-558.htm](http://www.zeytinbumu.in/Kultur-Sanat/Afganistan-Turkleri-Demegi-(SOYLESI)-558.htm)